

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

КРИСА МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

Прим. № _____
УДК

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА
ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ
(ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право
Галузь знань «081 – Право»

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 _____ /М. В. Криса/

*Докторський за змістом
з ішими прикладами,
що були подані до ради.*

Науковий керівник:
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПЛЕНЮК МАР'ЯНА ДМИТРІВНА

Київ – 2018

АНОТАЦІЇ

Криса М. В. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням (цивільно-правовий аспект). – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2018.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням проблем правового регулювання відносин за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. З'ясовано доктринальні підходи до визначення поняття та характерних ознак договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням та запропоновано на цій основі авторське визначення цього договору. Надано загальну характеристику законодавства, що регулює відносини, які виникають з договірних зобов'язань підрядних робіт на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Проведено відмежування договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням від інших суміжних договорів з виконання робіт. Визначено специфіку суб'єктного складу, порядок укладення та особливості виконання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Здійснено класифікацію правопорушення у сфері проведення підрядних робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Розглянуто порядок укладення та охарактеризовано особливості виконання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Встановлено особливості цивільно-правової відповідальності сторін за порушення зобов'язань за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Розроблено теоретичні пропозиції та практичні рекомендації щодо удосконалення діючого законодавства і судової практики у сфері підрядних правовідносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Встановлено, що у зобов'язаннях з геологічного вивчення надр за державним замовленням несення ризику вирішується на користь замовника, адже у випадку неможливості проведення таких робіт підрядником, за «еквівалентним принципом» замовник звільняється від оплати, однак вправі вимагати від підрядника відшкодування понесених збитків. Ризик випадкового знищення або пошкодження результату з геологічного вивчення надр розглядається як небезпека знищення або пошкодження геологічної інформації за відсутності вини сторін договору, з настанням якої підрядник зобов'язаний виконати роботу повторно. У передбачених законом або договором випадках окремі обов'язки або зобов'язання припиняються в цілому.

Встановлено, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням за загальною характеристикою, особливістю сторін договору тощо проявляє свою видову приналежність за спрямуванням мети договору, а відтак відноситься до системи підрядних договорів, яку визначають як складну внутрішньо організовану структуру таких договорів у межах договірної типу. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, на відміну від інших підрядних договорів відрізняється як за об'єктом, так і за предметом договору, адже саме надра досліджуються в процесі виконання зобов'язання. Геологічне вивчення здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

З'ясовано, що Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлено загальне та спеціальне надрокористування. Відтак геологічне вивчення надр за державним замовленням відноситься до спеціального надрокористування, оскільки загальне надрокористування передбачає використання природних ресурсів для

задоволення життєво необхідних потреб громадян без надання спеціальних дозволів. Відповідно до ч. 3 ст. 38 цього Закону в порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, на пільгових умовах.

Встановлено, що у підрядних відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням договірне регулювання є більш ефективним, оскільки дозволяє сторонам не лише скористатися передуючими договірними конструкціями, напрацювання яких відоме приватному праву, а й домовитись про іншу правову поведінку приватноправових відносин. Саме тому договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням виступає регулятором зобов'язальних правовідносин та є тим способом вираження (закріплення) індивідуально-правових приписів (актів поведінки), які виконують роль регулятивних правил поведінки сторін щодо вчинення яких вони зобов'язалися.

Доведено, що генпідрядник не може вступати у договірні відносини з іншими виконавцями на будь-якій стадії проведення робіт. Таке право підрядника обмежується насамперед: наявністю відповідних дозволів на проведення таких робіт; процедурою укладення договору субпідряду, в тому числі й на окремих етапах виконання робіт за договором підряду.

Запропоновано обов'язки сторін договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням класифікувати залежно від змісту зобов'язань та способу їх вираження на: а) обов'язки щодо здійснення певних дій; б) обов'язки щодо утримання від вчинення певних дій; в) обов'язки, що прямо передбачені законом; г) обов'язки, визначені шляхом погодження умов договору; д) обов'язки, визначені шляхом вказівки на кореспондуючі їм права контрагента.

Окрім законодавчо визначених прав та обов'язків замовника зміст підрядних правовідносин з геологічного вивчення надр дозволяє виявляти й інші права та обов'язки, перелік яких не є вичерпним. Визначено, що законодавець лише конкретизує найнеобхідніші права, якими наділений замовник, залишаючи сторонам право на власний розсуд визначити ряд інших прав у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Звертається увага на невичерпний перелік прав та обов'язків підрядника, оскільки договірні зобов'язання щоразу модифікуються і доповнюються при укладенні договорів підряду в цілому, та й договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням зокрема.

Визначено, що процедура укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням може здійснюватися шляхом: а) відкритих торгів; б) конкурентного діалогу; в) переговорної процедури прав та обов'язків сторін.

Замовник за цим договором має право здійснювати процедуру укладення договору й шляхом використання електронної системи. Електронна система повинна бути загальнодоступною та гарантувати недискримінацію, рівні права під час реєстрації всім заінтересованим особам та рівний доступ до інформації всім особам, обмін і збереження інформації та документів має відбуватися з гарантуванням непорушності даних про учасників і їхніх пропозицій під час проведення процедури укладення договору та їх конфіденційність до моменту розкриття тендерних пропозицій. Електронна система під час отримання тендерних пропозицій повинна забезпечувати фіксацію дати та точного часу отримання тендерних пропозицій та неможливість доступу будь-яких осіб до отриманих тендерних пропозицій (їх частин) до моменту настання дати і часу кінцевого строку подання та розкриття таких пропозицій, зазначених в оголошенні. Оголошення про проведення відкритих торгів носить інформаційний характер, метою якого є спонукання якомога більше осіб звернутися до адресата з пропозицією

(офертою) укласти договір, зокрема договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Обґрунтовано, що кошторис у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є твердим, зважаючи на конкурсні особливості укладення цього договору.

З'ясовано, що порушення зобов'язань замовника полягає у:
а) неприйнятті виконаного результату роботи; б) несплаті підрядникові встановленої ціни; в) розголошенні відомостей, що містять таємницю без згоди підрядника; г) ненаданні передбачених договором чи законом послуг підрядникові тощо. Неналежне виконання умов договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням може проявлятися у бездіяльності сторін, а також у вчиненні тих дій, які за умовами договору не повинні були вчинятися.

Обґрунтовано, що за договором підряду на проведення підрядних робіт з геологічного вивчення надр місце виконання вважатиметься місце проведення таких робіт, зокрема земельна ділянка, яка на підставі права користування знаходиться у замовника і передана підряднику для проведення підрядних робіт, а також інші об'єкти, де проводяться роботи, в тому числі канали, кар'єри, траншеї, шахти тощо.

З'ясовано, що особливістю виконання сторонами зобов'язань за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є визначення ще на переддоговірній стадії можливостей (неможливостей) досягнення очікуваного результату. Належне виконання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням пов'язане зі здійсненням підрядником усіх передбачених договором та законом дій, спрямованих на отримання геологічної інформації.

Зважаючи на складний комплексний характер підрядних правовідносин з геологічного вивчення надр та процедури укладення досліджуваного договору доведено неможливість заміни одних учасників іншими. Відтак запропоновано розмежовувати суб'єктів цивільного зобов'язання і суб'єктів

виконання зобов'язання за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Суб'єктами виконання зобов'язання за досліджуваним договором є замовник, підрядник, а також інші особи на яких покладається обов'язок виконання чи прийняття зобов'язання.

Доведено, що цивільно-правову відповідальність сторін у зобов'язаннях з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід визначати через сукупність заходів впливу на боржника, яка проявлятиметься у застосуванні до нього додаткових обтяжень, пов'язаних із невиконанням та/або неналежним виконанням умов договору, розмір яких буде пропорційним розміру завданих кредитору збитків.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, підрядник, замовник, надра, геологічне вивчення надр, геологічна інформація, державні закупівлі, зобов'язання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Криса М. В. Нормативно-правові засади регулювання підрядних відносин із геологічного вивчення надр за державним замовленням. *Підприємство, господарство і право*. № 6, 2017. С. 32–35.

2. Криса М. В. Поняття та предмет договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Випуск №6(21). Том 1. Івано-Франківськ, 2017. С. 91–94.

3. Криса М. В. Держава Україна як сторона у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*, 2018. № 3 (31). С. 186–192.

4. Криса М. В. Права і обов'язки замовника у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 5 (23). С. 88–94.

5. Криса М. В. Цивільно-правова відповідальність сторін за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 3. С. 121–127.

6. Криса М. В. Відмежування договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням від інших підрядних договорів. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. 338с. С. 299–302.

7. Криса М. В. Предмет як істотна умова договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19-20 трав. 2017 р. МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС, 2017. 392 с. С. 320–322.

8. Криса М. В. Деякі ознаки договору про виконання робіт по геологічному вивченню надр за державним замовленням. *Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства» (ЮПИС–2016)»: зб. матеріалів проблемно-наукової міжгалузевої конференції*. Івано-Франківськ, 2016. 175 с. С. 37–34.

9. Криса М. В. Розірвання договору підряду із геологічного вивчення надр за державним замовленням в умовах АТО. *Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 16 листопада 2017 р. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. 256 с. С. 116–118.

SUMMARY

Chrysa M. Contract of contract for the geological study of subsoil under public order (civil-law aspect). – Qualification scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; family law; international private law. – Ternopil National Economic University. – Ternopil, 2018.

The dissertation is a complex scientific research of problems of legal regulation of relations under a contract of contract for the geological study of subsoil under public order. The doctrinal approaches to the definition of the concept and characteristic features of the contract for geological study of subsoil under the state order have been clarified and the author's definition of this contract is proposed on this basis. The general characteristic of the legislation regulating relations arising from the contractual obligations of subcontracting works for the geological study of mineral resources by state order is provided. The division of the contract for the geological study of mineral resources by state orders from other related contracts of execution of works was performed. Determined the specifics of the subject structure and the procedure for the conclusion and peculiarities of the performance of the contract for the geological study of the subsoil under the state order. The classification of the offense in the field of subcontracting works on the geological study of mineral resources by state order is carried out. The order of concluding and characterizing the peculiarities of performance of the contract on geological study of subsoil under the state order is considered. The peculiarities of civil legal responsibility of the parties for violation of obligations under the contract on geological study of mineral resources by state order are established. Theoretical propositions and practical recommendations for improvement of the existing legislation and judicial practice in the field of subordinate legal relations on geological study of subsoil under the state order are developed.

It is established that in obligations on geological study of subsoil under public order, the risk is resolved in favor of the customer, since in the case of the impossibility of such works being performed by the contractor, the customer is exempted from payment, in accordance with the "equivalent principle", but has the right to demand from the contractor the indemnification of losses incurred. The risk of accidental destruction or damage to the results from the geological study of the interior is considered as a danger of destruction or damage to geological information in the absence of the fault of the parties to the contract, with the onset of which the contractor is required to perform work repeatedly. In cases provided for by law or contract, certain obligations or obligations are terminated as a whole.

It was established that a contract of contract for the geological study of subsoil under public order on the general characteristics, the peculiarities of the parties to the contract, etc., manifests its specific membership in the purpose of the purpose of the contract, and therefore refers to the system of subcontractors, which is defined as a complex internal structure of such contracts within the contractual type . Contract for the geological study of subsoil under public procurement, unlike other subcontracting contracts, differs both in terms of the object and the subject of the contract, since the subsoil is explored in the process of fulfilling the obligation. Geological study is carried out in order to obtain data on the geological structure of the subsoil, the processes occurring in them, the identification and evaluation of minerals, the study of the laws of their formation and placement, the clarification of mining engineering and other conditions for the development of mineral deposits and the use of subsoil for purposes not related to extraction of minerals.

It was clarified that the Law of Ukraine "On Environmental Protection" establishes general and special subsoil use. Therefore, geological study of subsoil under public order refers to special subsoil use, since general subsoil use involves the use of natural resources to meet the vital needs of citizens without special permits. In accordance with Part 3 of Art. 38 of this Law, in the order of special use of natural resources, citizens, enterprises, institutions and organizations are provided with the ownership, use or lease of natural resources on the basis of

special permits registered in accordance with the established procedure for payment for the implementation of industrial and other activities, and in cases stipulated by law Ukraine, on preferential terms.

It has been established that contractual regulation is more effective in subordinate relations on the geological study of subsoil under public contracts, since it allows parties not only to take advantage of the following treaty structures, the work of which is known to private law, but also to agree on another legal behavior of private law relations. That is why the contract of contract for the geological study of subsoil under the state order acts as a regulator of binding legal relations and is the way of expression (consolidation) of individual legal orders (acts of conduct) that act as regulatory rules of conduct of the parties in respect of which they committed.

It is proved that the general contractor can not enter into contractual relations with other performers at any stage of the work. Such a contractor's right is limited to the following: the availability of appropriate permits for such works; the procedure for concluding a contract of subcontract, including at separate stages of performance of works under a contract of contract.

It is suggested that the obligations of the parties to the contract of contract for geological study of subsoil under the state order should be classified depending on the content of the obligations and the manner of their expression on: a) responsibilities for the implementation of certain actions; b) obligations to refrain from committing certain actions; c) obligations directly stipulated by law; d) duties, determined by agreeing the terms of the contract; e) duties, determined by indicating the correspondent rights of the counterparty.

In addition to the statutory rights and obligations of the customer, the content of subordinate legal relations in the geological study of the subsoil can also identify other rights and obligations, the list of which is not exhaustive. It is determined that the legislator only specifies the most necessary rights that the customer has been granted, leaving the parties the right to determine at their own discretion a number

of other rights in the contract of contract for the geological study of subsoil under public order.

Attention is drawn to the inexhaustible list of the rights and obligations of the contractor, since contractual obligations are each modified and supplemented when contracting in general as well as a contract for geological study of subsoil under public procurement in particular.

It is determined that the procedure for concluding a contract for the geological study of mineral resources by public order may be carried out by: a) open bidding; b) competitive dialogue; c) the negotiation procedure of the rights and obligations of the parties.

The customer under this contract has the right to carry out the procedure of signing the agreement and using the electronic system. The electronic system should be publicly accessible and guarantee non-discrimination, equal rights at registration to all interested persons and equal access to information to all persons, exchange and preservation of information and documents should take place with the guarantee of inviolability of the data about the participants and their proposals during the procedure of conclusion of the contract and their confidentiality prior to disclosure of tender offers. The electronic system during the receipt of tenders must ensure the fixation of the date and the exact time of receipt of tender offers and the impossibility of access of any persons to the received tenders (parts thereof) until the date of the date and time of the deadline for the submission and disclosure of such proposals indicated in the announcement. The announcement of conducting public bidding is informational in nature, the purpose of which is to encourage as many people as possible to contact the addressee with the offer (offer) to conclude a contract, in particular, a contract for the geological study of mineral resources by public order.

It is substantiated that the estimate in the contract of contract for the geological study of subsoil under the state order is firm, given the competitive features of the conclusion of this contract.

It was found out that violation of customer's obligations is: a) not to accept the result of work; b) non-payment to the contractor of the established price; c) disclosure of information containing a secret without the consent of the contractor; d) failure to provide contracted or contract services to the contractor, etc. Inadequate compliance with the contract conditions for the geological study of subsoil under public order may be manifested in the inaction of the parties, as well as in committing those actions that under the terms of the contract should not have been committed.

It is substantiated that under the contract for subcontracting works on the geological study of the subsoil the place of execution will be considered the place of such works, in particular, the land plot which, on the basis of the right of use, is located at the customer and is transferred to the contractor for contract works, as well as other objects where works are being carried out, including ditches, quarries, trenches, mines, etc.

It was clarified that the peculiarity of fulfillment by the parties of obligations under the contract for geological studying of subsoil under the state order is to define at the pre-contract stage the possibilities (inability) to achieve the expected result. The proper performance of the contract for the geological study of subsoil under the state order is related to the contractor's implementation of all the actions envisaged by the agreement and the law, aimed at obtaining geological information.

Given the complex nature of subordinate legal relations in the geological study of subsoil and the procedure for concluding the study agreement proved the impossibility of replacing some participants with others. Therefore, it is proposed to distinguish between subjects of a civil obligation and subjects of performance of the obligation under a contract for the geological study of subsoil under public order. The subjects of the fulfillment of the obligation under the contract under study are the customer, the contractor, as well as other persons on whom the duty of performance or acceptance of the obligation is entrusted.

It is proved that the civil liability of the parties in the obligations on the geological study of subsoil under public procurement should be determined through

a set of measures of influence on the debtor, which will be manifested in applying to it additional burdens associated with non-fulfillment and / or improper fulfillment of the terms of the contract, the size of which will be proportional to the size of the damages caused to the lender.

Key words: civil law contract, contractor, customer, subsoil, geological study of subsoil, geological information, public procurement, obligations.

LISS OF CANDIDATE’S PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF DISSERTATION

Where the main scientific results of the dissertation were published:

1. Chrisa M. Regulatory and legal bases of regulation of subordinate relations on geological study of subsoil under the state order. Enterprise, economy and law. № 6, 2017, P. 32–35.

2. Chrisa M. Concept and subject of a contract of contract for the geological study of subsoil under the state order. Precarpathian Legal Bulletin. Collection of scientific works. Scientific and practical legal edition. Issue # 6 (21). Volume 1. Ivano-Frankivsk, 2017. P. 91-94.

3. Chrisa M. State Ukraine as a party in a contract of contract for the geological study of subsoil under public order. Public Law: Scientific and Practical Law Magazine, 2018. № 3 (31). P. 186–192.

4. Chrisa M. The rights and obligations of the customer in the contract contract for the geological study of subsoil under the state order. Eurasian Academic Research Journal. 2018. № 5 (23). P. 88–94.

5. Chrisa M. Civil and legal responsibility of the parties under the contract of contract for geological study of subsoil under the state order. Scientific Bulletin of Public and Private Law. 2018. Issue 3. P. 121–127.

Scientific publication that additionally present the research results:

6. Chrysa M. Division of a contract for geological study of subsoil by public order from other subcontractors. Actual problems of private law: contract as a legal form of regulation of private relations: materials of sciences. conf., dedicating The 95th anniversary of the birth of Dr. Lawr. Sciences, prof., Corr. Academy of Sciences of the USSR VP Maslova (Kharkiv, February 17, 2017). Kharkiv: Right, 2017. 338 p. P. 299–302.

7. Chrysa M. The subject as an essential condition of a contract of contract for the geological study of subsoil under public order. Problems of Civil Law and Process: Abstracts of Supplement. participants of science.-practice. conf., dedicating bright memory of O. A. Pushkin, 19-20 May. 2017 Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. National united-in cases; Kharkiv regional branch of Allukr. communities. org "Association of Civilists of Ukraine". Kharkiv: KhNUVS, 2017. 392 p. P. 320–322.

8. Chrysa M. Some features of the contract on the implementation of works on the geological study of subsoil under public order. Law and Problems of the Information Society "(JUPIS-2016)": Sb. materials of the problem-scientific inter-branch conference. Ivano-Frankivsk, 2016. 175 p. P. 37–34.

9. Chrysa M. Abandonment of the contract on geological study of subsoil under the state order in the conditions of ATO. Modern Civil Studies in Hybrid War: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Kyiv, November 16, 2017 Kyiv: VI Vernadsky Taurida National University, 2017. 256 p. P. 116–118.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ	13
1.1. Поняття, ознаки і види договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.	13
1.2. Загальна характеристика законодавства, що регулює відносини з геологічного вивчення надр за державним замовленням	39
Висновки до першого розділу	47
2. ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДРЯДНИХ ВІДНОСИН НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ, СТОРОНИ ТА ЗМІСТ	52
2.1 Договірне регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням	52
2.2 Сторони договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням	65
2.3 Зміст договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням	81
2.3.1. Права та обов'язки замовника	84
2.3.2. Права та обов'язки підрядника	97
Висновки до другого розділу	111
3. УКЛАДЕННЯ, ВИКОНАННЯ І ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ	115
3.1 Укладення договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням	115
3.2. Виконання договірних зобов'язань, що впливають з державних підрядних замовлень на геологічне вивчення надр	143
3.3 Цивільно-правова відповідальність сторін за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням	159
Висновки до третього розділу	176
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження зумовлена проведенням в Україні реформ відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року, на реалізацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода). З моменту ратифікування цієї Угоди, державі надається можливість не лише внутрішньо удосконалити приватноправові відносини, а й стати в майбутньому повноцінним членом Європейського Союзу.

Актуальність теми дослідження впливає також із євроінтеграційних прагнень України, оскільки в силу уніфікації правового регулювання договірних зобов'язань у зв'язку із прийняттям Законів України «Про приєднання України до Угоди про державні закупівлі» від 16.03.2016 р., «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. виникає потреба в науковому аналізі новітніх підходів до договірного регулювання як дієвого регулятора приватноправових відносин.

Договірне регулювання приватноправових відносин є індивідуальним, воно надає обов'язковість специфічному порядку дій контрагентів щодо вчинення яких вони домовлялися. Саме в договірному регулюванні приватноправових відносин існує генетичний взаємозв'язок кожної певним чином формально визначеної приватноправової засади з різними складовими глобального за своїм юридичним значенням принципу. Тому наявність значної кількості недоліків, суперечностей і прогалин у регулюванні підрядних відносин із геологічного вивчення надр за державним замовленням потребують свого переосмислення та наукового аналізу.

Загальнотеоретичні аспекти договірного регулювання підрядних відносин в цивільному праві України розглядалися у наукових працях вчених, зокрема Н. С. Кузнецової «Підрядні договори в інвестиційній діяльності в будівництві» (1991 р.), В. М. Коссака «Строки в капітальному будівництві» (1991 р.), І. І. Банасевич «Договори на виконання підрядних робіт за державним

замовленням» (2007 р.), М. М. Великанової «Договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт» (2008 р.), М. Д. Пленюк «Цивільно-правове регулювання строків (термінів) у договорах про виконання робіт» (2011 р.), І. С. Лукасевич-Крутник «Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт» (2011 р.), В. В. Андрейцева «Договірні правовідносини з виконання науково-дослідних робіт» (2012 р.), А. Б. Гриняка «Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України» (2013 р.), М. С. Біленко «Договір будівельного підряду в цивільному праві України» (2013 р.), О. М. Ситнік «Договір побутового підряду зв цивільним законодавством України» (2016 р.), В. К. Гуцуляка «Договір підряду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України» (2017 р.), О. В. Диби «Договір підряду на проведення проектних робіт за цивільним законодавством України» (2018 р.).

Особливий внесок у розвиток договірних відносин загалом і підрядних зокрема зробили такі вітчизняні вчені: О. А. Беляневич, С. М. Бервено, Т. В. Боднар, В. А. Васильєва, М. К. Галянтич, С. Д. Гринько, О. В. Дзера, І. А. Діковська, А. С. Довгерт, Ю. О. Заїка, О. І. Зозуляк, І. Р. Калаур, І. С. Канзафарова, Н. Р. Кобецька, А. В. Коструба, О. О. Кот, О. В. Кохановська, О. Д. Крупчан, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Г. К. Матвєєв, С. О. Погрібний, В. Д. Примак, З. В. Ромовська, М. М. Сибільов, В. М. Слома, Р. О. Стефанчук, М. О. Стефанчук, Н. В. Федорченко, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, О. С. Яворська та ін.

Разом з тим наразі у вітчизняній цивілістиці майже немає праць, в яких простежується комплексний підхід до науково-практичної проблематики договірної регулювання відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Викладені обставини зумовлюють актуальність теми цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту приватного права і

підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України «Договірне регулювання приватноправових відносин у цивільному праві України» (номер держаної реєстрації 0116U000174). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 24 лютого 2016 р. (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у формуванні нових теоретичних положень щодо договірного регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням, вироблення на основі цього практичних пропозицій щодо удосконалення механізму правового регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Мета дисертаційного дослідження обумовила необхідність постановки і вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати доктринальні підходи до визначення поняття договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням та запропонувати на цій основі авторське визначення договору;
- визначити характерні ознаки цього договору;
- охарактеризувати законодавство, що регулює відносини, які виникають з договірних зобов'язань підрядних робіт на геологічне вивчення надр за державним замовленням;
- здійснити відмежування договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням від інших суміжних договорів з виконання робіт;
- виявити специфіку суб'єктного складу договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням;
- визначити порядок укладення та особливості виконання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням;

– визначити підстави і межі цивільно-правової відповідальності сторін за порушення зобов'язань за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням;

– розробити теоретичні пропозиції та практичні рекомендації щодо удосконалення діючого законодавства і судової практики у досліджуваних правовідносинах.

Предметом дослідження є договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, відповідне національне законодавство України, теоретико-методологічні положення та концептуальні підходи щодо визначення сутності договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, а також судова практика у справах щодо застосування відповідальності сторін за невиконання чи неналежне виконання цього різновиду договорів з виконання робіт.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають із договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої мети і поставлених завдань у процесі дослідження використано філософські, загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, діалектичний метод використано на всіх етапах дисертаційного дослідження, що дало змогу з'ясувати сутність таких понять, як договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, укладення договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, виконання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, договірна відповідальність сторін, порушення зобов'язань за договором тощо (*підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 3.2*). Метод аналізу та синтезу використовувався при дослідженні окремих видів порушень умов договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням та їх правових наслідків (*розділ 3*). Герменевтичний метод надав можливість застосувати різні способи тлумачення нормативних актів та здійснити аналіз наукових вітчизняних джерел, що висвітлюють питання правової природи договору підряду на геологічне вивчення надр за державним

замовленням (*підрозділ 1.1*). Системно-структурний метод застосовано для виявлення місця договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням у групі договорів з виконання робіт (*підрозділ 1.2*). Застосування формально-логічних методів дозволило виявити коло учасників, які можуть вступати у договірні відносини з геологічного вивчення надр за державним замовленням, порядок здійснення ними суб'єктивних цивільних прав та виконання обов'язків (*підрозділи 2.1, 2.2, 2.3*). Метод теоретичного та практичного моделювання застосовано при розробленні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму договірного регулювання відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших досліджень правової природи договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням та особливостей правового регулювання відносин, що виникають із цього договору. Сформульовані у цьому дослідженні висновки конкретизуються у таких найважливіших наукових положеннях, які мають ознаки новизни та виносяться на захист.

Вперше:

1) доведено, що у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням захисту підлягають як суб'єктивні цивільні права, так і охоронюваний законом державний інтерес, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права і означає прагнення до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених не лише індивідуальних, а й суспільних (колективних) потреб; г) є дозволом, що не суперечить суспільним інтересам, загальноновизнаним принципам, законам України тощо;

2) доведено, що предметом договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є специфічний матеріалізований результат роботи підрядника, а саме інформація про надра, яка не може бути

використана у іншій діяльності, оскільки розробляється за конкретним завданням замовника і з чітко визначеною метою;

3) обґрунтовано дієвість притримання як способу забезпечення виконання зобов'язань у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Можливість використання такого способу впливає із предмета досліджуваного договору, адже отримана геологічна інформація є такою, що не псується і їй не потрібні спеціальні місця (приміщення) щодо зберігання;

4) встановлено, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням відрізняється від інших суміжних договорів, адже присутній особливий об'єкт – надра. Геологічне вивчення надр – це спеціальні роботи, спрямовані на одержання інформації про надра для задоволення потреб суспільства;

5) встановлено, що відносини з постдоговірної відповідальності у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням відсутні. Оскільки у підрядника після завершення геологічних робіт та передання результату (геологічної інформації) не виникає будь-яких додаткових обов'язків. Натомість у правовій природі постдоговірної відповідальності вбачаються заходи цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання колишнім контрагентом додаткового обов'язку;

Удосконалено:

5) визначення поняття договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням відповідно до якого одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням (державним замовленням) другої сторони (замовника) та передати її результат, а замовник зобов'язується прийняти результат виконаних робіт та оплатити його з Державного бюджету України чи інших державних цільових фондів;

б) модель ступеневої систематизації цивільно-правових договорів, в якій запропоновано в межах типу договорів з виконання робіт виділяти підтип: а) договір підряду; б) договір підряду за державним замовленням; в межах підтипу

договорів підряду – види: а) побутовий підряд; б) будівельний підряд; в) на проведення пошукових робіт; г) на проведення проектних (гідропроектних) робіт, д) на геологічне вивчення надр тощо. Специфіка таких договорів відображається у правовому статусі сторін, зокрема замовника, процедурі їх укладення, а також настання цивільно-правової відповідальності;

7) висновок, що під роботою у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням слід розуміти одержання даних про геологічну будову надр, процеси щодо виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. Матеріалізованість підрядних робіт передбачає його віддільність від особи підрядника, оскільки надавши своєю працею завершений результат (геологічну інформацію) підрядник повністю виводить його не лише із свого володіння, а й з власного буття;

8) тезу про те, що у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням діяльність підрядника слід вважати роботою якщо: 1) кінцевий її результат матиме матеріалізовану форму; 2) саме результат є елементом мети (каузи) цього договору; 3) його споживча цінність полягає у подальшій можливості використання цього результату саме як матеріальної речі;

9) розуміння того, що відносини у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням носять приватноправовий характер, а їх учасники є рівними та майново-самостійними. Виходячи із основного принципу – юридичної рівності сторін договору, вважається, що держава Україна вправі вільно, зважаючи на необхідність реалізації своїх повноважень, вступати у підрядні відносини з геологічного вивчення надр за державним замовленням відповідно до положень ЦК України;

Дістало подальшого розвитку:

10) теза про те, що ефективність правового регулювання підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням досягатиметься за допомогою юридичних конструкцій напрацьованих в межах приватного права. Адже приватноправове регулювання не тільки охоплює процес безпосереднього визначення правом поведінки людей, а й включає в себе передуючу цьому стадію правової регламентації суспільних відносин;

11) науковий висновок, що право підрядника, у разі ухилення замовника прийняти результат робіт після дворазового попередження щодо продажі результату виконаних робіт (геологічної інформації про надра) можливе за умови, якщо особа, яка виявила намір придбати таку інформацію має право користування ділянкою, де проводилися геологічні роботи;

12) теза про те, що при проведенні геологічних робіт за договором підряду за державним замовленням ознаки творчості відсутні, адже роботи проводяться за методикою, яка закріплена у різномісних підзаконних актах, дотримання яких є загальнообов'язковими. Відтак результат робіт з геологічного вивчення надр (геологічна інформація) не відноситься до об'єктів авторського права і не є відокремлюючою ознакою цього договору;

13) теза про те, що кошторис у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є твердим, зважаючи на конкурсні особливості укладення цього договору;

14) позиція щодо доцільності закріплення у гл. 61 ЦК України загального юридичного обов'язку добросовісної поведінки в процесі ведення конкурсу щодо укладення підрядних договорів за державним замовленням та цивільну відповідальність за його невиконання у випадку несумлінного введення конкурсних умов, переговорів тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у *нормотворчій діяльності* – для удосконалення цивільного законодавства в частині правового регулювання відносин з проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням;

– у науково-дослідній сфері – як методологічне підґрунтя для подальших науково-теоретичних досліджень зобов'язань, що виникають з договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням;

– у правозастосовчій діяльності судових органів при вирішенні спорів між замовниками, підрядниками та субпідрядниками, що впливають з договірних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням;

– у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Цивільне право України» та «Договірне право України», а також при підготовці відповідної навчально-методичної літератури.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження обговорювались на засіданні відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Окремі положення дисертації доповідалися на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних заходах: всеукраїнській науково-практичній конференції: «Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства» (ЮПС–2016)», (м. Івано-Франківськ, 2016 р.); «Актуальні проблеми приватного права: Договір як правова форма регулювання приватних відносин (присвячена 95-річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора В. П. Маслова), (Харків, 17 лютого 2017 р.); «Проблеми цивільного права та процесу (19–20 травня 2017 р., м. Харків); «Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни» (м. Київ, 16 листопада 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 203 сторінки, з них основного тексту – 196 сторінок. Список використаних джерел складається зі 268 найменувань та міститься на 24 сторінках.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

1.1. Поняття, ознаки і види договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням

У вітчизняній науковій літературі підрядні відносини неодноразово досліджувалися, зокрема у працях: Н. С. Кузнецової, А. Б. Гриняка, М. Д. Пленюк, І. І. Банасевич, М. М. Великанової, І. С. Лукасевич-Крутник, В. В. Андрейцева, В. К. Гуцуляка та інших вчених. Також у колективній монографії «Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики» (2015р.). Однак на сьогодні збільшення споживання невідновлюваних природно-мінеральних ресурсів, що супроводжується безпосереднім отриманням інформації щодо потенціалу надр, а також іншими аспектами, які зумовлені специфікою відносин в сфері їх геологічного вивчення, потребують не лише належного правового врегулювання, а й детального вивчення цього договору, зокрема видів, ознак, предмета тощо. Зважаючи на те, що у вітчизняному законодавстві відсутній уніфікований нормативно-правовий акт, який би врегулював правовідносини щодо робіт з геологічного вивчення надр для державних потреб, актуальним є дослідження спільних та відмінних рис щодо поняття та предмета договорів підряду та договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Договір підряду має давнє історичне коріння, яке відслідковується ще з римського права. Підряд (*lokatio conductio operis*) входив до договору найму. Родовою ознакою було надання однією особою іншій будь-чого на відплатній основі, а підряд та послуги передбачали виконання певної роботи [64, с. 89]. Відомо, що в римському праві договори поділялися за особливими ознаками. Зокрема самотійними видами вважалися договір найму, серед яких *locatio conductio rei* (наймання речей), *locatio conductio operis* (підряд), *locatio*

conductio operarum (наймання послуг) [214, с. 474]. Locatio-conductio operis називався договір, за яким одна сторона (підрядник, conductor) приймала на себе зобов'язання виконати на користь іншої сторони (замовник, locator) відому роботу, а замовник брав на себе зобов'язання сплатити за цю роботу певну грошову винагороду. Таке ж визначення підряду містилося і в ст. 1737 Зводу Законів цивільних 1835 року [222], який мабуть першим з вітчизняних цивільно-правових актів надав визначення договору підряду. Відмінність між цими договорами полягала в тому, що locatio-conductio operis був спрямований на кінцевий результат робіт (opus), а locatio-conductio operarum на процес їх виконання. Така ідея прослідковується й до нинішнього часу.

Варто зауважити, що в різні періоди розвитку суспільства змінювалися наукові погляди щодо значення не лише договору, а й його функцій. Однак нині договір залишається одним із найефективніших правових інструментів. В радянську епоху договір розглядався переважно як юридичний факт – умова, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин.

На думку В. В. Луця, саме конструкція договору стала одним із найвизначніших здобутків світової правової культури [146, с. 29]. Н. С. Кузнєцова стверджує, що договір у всіх правових системах є одним з основних елементів правопорядку, який юридично забезпечує дійсність обмінних процесів з метою задоволення потреб суспільства, окремих його громадян або їх об'єднань [134, с. 3]. На думку М. Д. Пленюк, договір як універсальна правова конструкція займає важливе місце й у механізмі правового регулювання суспільних відносин, адже проникає в усі сфери економічного та духовного життя суспільства. На думку авторки збільшення ролі договору в житті суспільства обумовлено зовнішніми факторами, головним чином процесами правової та економічної інтеграції, що відбуваються в Західній Європі [174, с. 76].

На думку І. Бекленіщевої, цивільно-правовий договір під впливом утвердження загальнолюдських гуманістичних ідеалів і принципів, ідеї прав

людини та цінності особистості в сучасному суспільстві набув нового, не властивого для нього раніше значення, а саме, значення елемента загальноєвропейської правової культури [18, с. 8].

Саме завдяки договору в його широкому розумінні, забезпечується правове регулювання відносин майнового обороту на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення і майнової самостійності його учасників. Ця ж сама юридична рівність сторін, вільне волевиявлення і майнова самостійність спостерігається серед контрагентів договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Адже не залежно від наявного специфічного правового статусу замовника обумовлюється рівна можливість на прояв контрагентами волевиявлення, спрямованого на встановлення цивільних правовідносин та визначення прав і обов'язків.

Як юридичний факт договір належить до правомірних дій, що вчиняються з волі його сторін і спрямовуються на виникнення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. Цивільно-правовий договір, в тому числі й договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, є юридичним фактом, який здатний породжувати виникнення цивільних прав та обов'язків [250, с. 88–89].

Виходячи із загальних юридичних ознак договору, стверджуємо, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, є, насамперед, правомірною волевою дією осіб. Адже рушійною силою договору є дія, спрямована на виникнення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків, що є результатом внутрішньої волі суб'єктів та її реалізації шляхом взаємного волевиявлення та вчинення відповідних дій у певній формі договору. Зважаючи, на те, що воля є суб'єктивним проявом ставлення особи до своїх дій або, у нашому випадку – до дій, спрямованих на укладення договору для досягнення відповідної юридичної мети. Адже якщо не відбудеться збігу юридичного змісту волі та волевиявлення, то взагалі договір не може вважатися укладеним.

Наявність у всіх договорах, в тому числі й договору підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням, загальних ознак – збіг волі і волевиявлення, правомірність дії, дія принципу допустимості і свободи договору надає можливість не лише характеризувати їх, а й проводити класифікацію. В свою чергу, класифікація договорів надає змогу вирішувати низку важливих завдань.

Виявлення спільних ознак договорів і відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір виду договору, забезпечує його відповідність змісту діяльності, що регулюється, створює можливість на науковій основі систематизувати законодавство про договори, підвищувати узгодженість нормативних актів тощо. Саме тому, в науковій літературі договори поділяють на різні види. Адже, як зазначає В. А. Васильєва, виділення окремих груп договорів є необхідним для правильності вибору суб'єктами того або іншого виду договору, залежно від потреб та інтересів, для правильного розташування і систематизації нормативного матеріалу [41, с. 102].

На сьогодні у доктрині існують багато систем цивільно-правових договорів, однак систематизація за критерієм направленості правової мети, яка має характер майнової та немайнового інтересу, виправдана часом. Найбільш слушним поділом вважаємо запропонований В. В. Луцем, зокрема:

- 1) договори про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, поставка, контракція, позика, міна (бартер), постачання енергетичних ресурсів, рента, довічне утримання, спадковий договір, позика тощо);

- 2) договори про передання майна у тимчасове користування (найм (оренда), прокат, найм (оренда) земельної ділянки, найм будівлі або іншої капітальної споруди, найм (оренда) транспортного засобу, лізинг, оренда державного та комунального майна, позичка (безоплатне користування майном);

- 3) договори про виконання робіт (підряд, будівельний підряд, побутовий підряд, підряд на виконання проектних і пошукових робіт, на проведення аудиту тощо);

4) договори про надання послуг (транспортні договори, доручення, комісія, зберігання, консигнація, кредитний договір, факторинг, страхування тощо);

5) договори про передання результатів інтелектуальної діяльності (ліцензійні договори, договори про передання науково-технічної продукції, комерційна концесія тощо);

6) договори про спільну діяльність (засновницький договір, договір простого товариства, угоди про науково-технічне співробітництво тощо);

7) забезпечувальні договори (договори про неустойку, заставу, поруку, гарантію, завдаток, притримання тощо) [145, с. 435].

Окрім наведеного зазначимо, що в доктрині права існують думки, що система договорів є складовою частиною більш широких систем зобов'язального права, вона характеризується властивими їй родовими ознаками [85, с. 24]. Наявність родових ознак надає змогу застосовувати до підрядних договірних відносин ті норми загальної частини ЦК України, на які не впливає договірна специфіка. Система договорів має ознаки, з одного боку, що вирізняють її з-поміж інших підсистем цивільного права, а з іншого – властивими будь-яким договірним відносинам. Ці ознаки слугують основою для формулювання уніфікованих норм, які застосовуються до всіх цивільних договорів. Система договорів складається з великої кількості елементів (типів, видів, різновидів договорів), кожен з яких, маючи загальні ознаки цивільного договору, характеризується специфікою, що обумовлює необхідність особливого правового регулювання. Таким чином, як слушно зазначає А. Б. Гриняк, системний підхід при дослідженні договорів з виконання робіт надає можливість виявити принципи його побудови від загального до окремого, що має важливе правотворче та кодифікаційне значення [63, с. 38].

Підсумовуючи наведене доходимо висновку, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням за своєю метою відноситься до договорів з виконання робіт, загальні положення яких регулюються главою 61 ЦК України.

Щодо договірної типу досліджуваного нами договору зазначимо, що виділення типів, як правило, проводиться на основі економічних і юридичних ознак. Договори подібні за матеріальними відносинами, які є основою для виникнення зобов'язань, співвідносяться один з одним, однак не як типи, а як різновиди одного і того ж договірної типу. Адже, як зазначає І. Р. Шишка, типи договорів, утворених у разі такого поділу, мають відображати самостійну специфіку як у матеріальному відношенні, що лежить в їх основі, так і у прояві предмета договору [263, с. 100]. Слідуючи цьому, доходимо висновку, що договір підряду на геологічне вивчення надр за загальною характеристикою, особливістю сторін договору тощо проявляє свою видову приналежність за спрямуванням мети договору відноситься до системи підрядних договорів, яку визначають як складну внутрішню організовану структуру таких договорів у межах договірної типу. Однак звертаючи увагу на специфіку досліджуваного договору, зазначимо, що при проведенні державних закупівель робіт за результатами конкурсу можуть бути укладені лише ті договори підряду, види яких прямо чи опосередковано зазначені у законодавстві. З огляду на наведене вважаємо, що до договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням, що прямо зазначені в законодавстві, належать договір підряду, договір будівельного підряду та договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт. До договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням, що опосередковано зазначені у чинному законодавстві належать: договори на виконання геодезичних робіт, договори на виконання гідропроєктних робіт, договори на виконання реставраційних робіт, договір підряду на геологічне вивчення надр тощо.

Отже, використовуючи модель ступеневої систематизації цивільно-правових договорів виділяємо в межах типу договорів з виконання робіт підтип договір підряду; договір підряду за державне замовлення; в межах підтипу договору підряду – види: побутовий підряд; будівельний підряд; на проведення пошукових робіт; на проведення проектних робіт, на проведення геологічного вивчення надр, гідропроєктних робіт тощо. При цьому слід зазначити, що до

видів, окреслених певним типом договору, вказані характеристики носять загальний характер і у кожному з них проявляють свою видову приналежність за спрямуванням, особливістю сторін, умовами виконання договору тощо.

Окрім наведеного зазначимо, що визнання «типу» є найбільш широкою за обсягом формою систематизації цивільно-правових договорів, відтак як усі інші класифікаційні форми, зокрема підтипи, види, різновиди тощо, є лише його складовими частинами. Використовуючи категорію «тип» договірних зобов'язань з виконання робіт зумовлює розуміння найбільш повної за обсягом групи підрядних договорів, які мають ідентичну спрямованість. Таким чином, категорія «тип» договірних зобов'язань опосередковує виконання робіт, охоплює групу підрядних договорів, спрямованих на досягнення певного юридично значущого результату, який є нормативно визначеним, зокрема виконання робіт та передання їх результату.

На сьогодні договори підрядного типу широко використовуються у цивільному обороті, однак для найбільш точного аналізу досліджуваного нами договору підряду на геологічне вивчення надр проведемо його наступну загальну характеристику.

Сьогодні договірне регулювання з виконання робіт відбувається за нормами гл. 61 ЦК України, яка охоплює як загальні положення про підряд, так і конкретні види договорів підряду. У наведеній главі договір підряду постає як поіменованій тип договору, що спрямований на виконання певної роботи. У договорі підряду виконана підрядником робота – це матеріалізований результат, що знаходить своє втілення у створенні нової індивідуально-визначеної речі, в поліпшенні якості або інших споживчих властивостей вже існуючої речі за завданням замовника [253, с. 317]. Його модель безпосередньо врегульована у ЦК України як в загальному вигляді, так і щодо окремих його різновидів [259, с. 5].

Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням об'єднує з договорами підряду те, що вони спрямовані на досягнення матеріалізованого результату, відокремленого від самої роботи. Сторони

укладаючи договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням насамперед переслідують мету досягнення бажаного результату, відокремленого від самого процесу роботи.

Предметом договорів підряду є виготовлення, обробка, переробка, ремонт речі або виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. У договорі на геологічне вивчення надр за державним замовленням предметом є матеріалізований результат наукових досліджень, який підрядник передає замовникові (геологічна інформація). Така ознака дає змогу відрізнити договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням від договорів про надання послуг, за якими послуга не виступає у вигляді певного об'єктивного результату, а надається і споживається у процесі діяльності послугонадавача (наприклад, при перевезенні вантажу, зберіганні майна тощо).

Другою спільною ознакою договору на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням з підрядними договорами – є несення підрядником ризику випадкової загибелі предмета підряду або неможливості закінчення роботи.

Наступною ознакою є те, що як і усі договори підрядного типу, договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням – це консенсуальний договір, який вважається укладеним з моменту домовленості сторін щодо його умов. Він є двостороннім (синалагматичним), оскільки обидві сторони наділені взаємними правами та обов'язками, праву однієї сторони кореспондує обов'язок іншої та навпаки. Так, за договором на геологічне вивчення надр підрядник зобов'язується виконати роботи з геологічного вивчення надр, в свою чергу, замовник зобов'язується оплатити виконані роботи відповідно до умов договору. Звідси маємо ще одну ознаку – оплатність цього договору.

Що ж до предмета договору на геологічне вивчення надр слід зазначити, що в доктрині приватного права існують різні думки з цього приводу. На сьогодні відомі три теорії щодо предмета договорів підряду. Прихильники

першої теорії, зокрема Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, А. Б. Гриняк, М. Д. Пленюк, В. К. Гуцуляк стверджують про матеріалізований результат праці, роботи, виробничої діяльності підрядника. Однорідності другої, зокрема М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, В. Ф. Чигирь, М. П. Ринг зазначають, що предметом підрядних договорів є сама діяльність підрядника (робота) [1]. Третя точка зору, підтримується в сучасних наукових дослідженнях, зокрема І. С. Лукасевич-Крутник, М. С. Біленко, в якій йде мова, що предметом є і матеріальний результат робіт, і діяльність сторін за договором.

У сучасних науково-практичних коментарях зазначається й про концепцію потрібної природи предмета договору підряду, за якою предмет договору підряду складається з процесу виконання роботи, її результату та передачі цього результату замовнику [259, с. 15].

Про концепцію альтернативного предмета договору підряду пишуть у російських наукових джерелах. У них дослідники пропонують розмежувати категорії об'єкта договору підряду (виконання робіт) та його предмета (результату виконаних робіт) [97, с. 34]. Втім, єдність поглядів й такого трактування в юридичній літературі відсутня.

Зважаючи на наведене, вважаємо, що відсутність єдиного розуміння щодо предмета договору підряду вносить дисбаланс і у розуміння предмета за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Адже враховуючи своєрідність його виконання можна стверджувати, що предметом є і матеріальний результат, і діяльність сторін зокрема. Однак в роботі підтримується найпоширеніша концепція унітарного (єдиного) предмета цього різновиду договору підряду, за якою предметом договору на геологічне вивчення надр може бути: 1) проведення геологічної розвідки; 2) передання цього результату замовникові; 3) діяльність підрядника з проведення пошукових та проектних робіт. До того ж, зазначимо, що нами не сприймається концепція двох предметів, адже досліджуваний договір як юридичний факт і

¹ Подекуди у справах ВСГУ підкреслюється, що роботи виступають засобом досягнення результату та наділення замовника правом власності (господарського відання, оперативного управління) на предмет договору. (див. Постанова ВСГУ від 24.05.2007 р. у справі № 6/77-48 [Електронний ресурс]. База даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 13 січня 2018 р.

підстава виникнення зобов'язальних правовідносин (підрядник зобов'язаний передати матеріалізований результат замовнику, а останній прийняти та оплатити його) і, як слушно зазначила М. Д. Пленюк, зобов'язальні правовідносини в договорі підряду носять єдиний характер, оскільки припускають зустрічне виконання зобов'язань. Вбачати подвійність складових єдиного предмета в підрядних договорах недоречно, адже саме по собі виконання замовлення не може бути предметом договору хоча б тільки через те, що робота, як правило, виконується підрядником самостійно. В іншому випадку слід говорити про подвійну складову й в усіх інших договорах, зокрема купівлі-продажу тощо [176, с. 62].

До слова зазначимо, що й судова практика не є єдиною у розумінні предмета договору підряду як істотної умови. Так, в одній справі ВГСУ зазначив, що за змістом ст. 837 ЦК України істотними умовами договору підряду є предмет (певна робота, яку має виконати підрядник) та вартість такої роботи, яку має сплатити замовник [184]. В іншому випадку ВГСУ вказав, що законом визначено, зокрема, такі істотні умови договору підряду, як ціна роботи або способи її визначення (ст. 843 ЦК України), кошторис (ст. 844 ЦК України), строки виконання роботи або її окремих етапів (ст. 846 ЦК України) [182]. Трапляються випадки, коли ВГСУ зазначав, що істотними умовами є предмет, ціна та строки [185]. Іноді ВГСУ уточнював, що істотними умовами договору підряду є предмет (завдання замовника), строки виконання роботи та ціна роботи (кошторис) [186]. Вважаємо практичною помилкою такі правові позиції, адже розуміння єдиного предмета у загальній моделі договору підряду (параграф 1 глави 61 ЦК України) на сьогодні виправдано часом. При цьому, нами зовсім не заперечуються певні особливості щодо складу істотних умов передбачені у конструкціях окремих видів договору підряду.

Відповідно до вищенаведеного доходимо висновку, що немає жодних підстав вважати, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням має два чи більше предмета. Вважаємо, що

предметом досліджуваного договору є матеріалізований результат роботи підрядника. Більше того, якщо розглядати предмет цього договору через домовленість сторін, то очевидним стає, що остання стосується комплексу факторів, які розглядаються сторонами у нерозривній єдності, а саме зобов'язання у сторін виникає щодо результату, який є основним, відтак робота є підпорядкована йому, адже саме вона призведе до нього.

Звертаючи увагу на предмет та об'єкт досліджуваного договору зазначимо, що у філософії під предметом розуміється категорія, що позначає деяку цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності і пізнання. Звідси й розуміння щодо ототожнення об'єкта і предмета договору в цілому, хоч розмежування цих понять було здійснене ще І. Кантом, який розрізняв у пізнанні «матерію» (тобто предмет) і «форму» (тобто спосіб, яким ми пізнаємо предмет). В загальногносеологічному плані протиставлення предмета і об'єкта є відносним. Основна структурна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що до предмета входять лише головні, найбільш суттєві (з точки зору цього дослідження) властивості і ознаки [244, с. 505].

В юридичній літературі існують різні думки з приводу визначення об'єкта договору. Деякі науковці ототожнюють предмет та об'єкт договору, наприклад, О. С. Іоффе виділяв у договорі юридичний об'єкт – дії, і матеріальний об'єкт – речі, або інше благо, на яке спрямована поведінка [104, с. 171]. На нашу думку, об'єктом договору підряду на геологічне вивчення надр є вчинення позитивних дій підрядником, спрямованих на виконання ним певної роботи за завданням замовника, тоді як предметом є специфічний матеріалізований результат роботи підрядника, а саме інформація про надра, яка розробляється за конкретним завданням замовника і з чітко визначеною метою.

Аналізуючи питання предмета досліджуваного договору, слід зазначити, що майже в усіх випадках замовника, перш за все, цікавить річ, що є результатом виконаних робіт, оскільки саме вона спонукала замовника до вступу в договірні відносини. В договорі на геологічне вивчення надр

замовника цікавить безпосередньо інформація про надра. Відповідно до ст. 1 Кодексу України про надра, надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння [112]. Звідси можна зазначити, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, на відміну від інших підрядних договорів відрізняється як за об'єктом, так і за предметом договору, адже присутній особливий об'єкт – надра, які досліджуються в процесі виконання зобов'язання.

Окрім наведеного слід зазначити, що складовою предмета як нами уже зазначалось є роботи. В силу прямої вказівки закону роботи можуть бути: 1) на виготовлення нової речі; 2) на обробку речі; 3) на переробку речі; 4) на виготовлення продукції з давальницької сировини; 5) на ремонт речі; 6) інші роботи на їх результат.

Роботи, які своїм результатом спрямовані на виготовлення нової речі є найбільш розповсюдженими у підрядних договорах. Підрядник, який виконує роботи створює річ, яка взагалі не існувала. Так, наприклад, зведення будівлі на незабудованій земельній ділянці; здійснення прибудови (якщо така складатиме окрему річ); виготовлення будь-якої індивідуальної речі чи індивідуалізованої сукупності речей (виготовлення меблів, будь-яких інших конструкцій за індивідуальними кресленнями); збирання індивідуального замовлення тощо.

Роботи, які мають своїм результатом обробку речі. Обробка (оброблення) речі – це технологічний процес, який здійснюється з метою збереження певних видів продукції, надання їм деяких властивостей або для упередження шкідливого впливу, який може виявлятися у результаті їх використання. В результаті обробки речі, що їй піддаються, змінюють лише окремі свої характеристики, але не стають новими речами. Так, наприклад, збагачення руди є обробкою, а отримання цієї ж руди з металу – переробкою.

Обробкою є також очищення хімічних речовин, здійснення якого визнається судами виконанням робіт, що регламентується законодавством

щодо договору підряду [187]. В судовій практиці обробкою речі, яка виконується в межах договору підряду, визнається також здійснення антикорозійного захисту поверхонь [188], сушка, обмолот, калібрування, протравлення та пакування насіння [183] тощо.

Роботи, які мають своїм результатом переробку речі. Поняття переробки визначено у ч. 1 ст. 332 ЦК України як використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ. В результаті переробки використана річ припиняє своє існування, стаючи невіддільною складовою частиною нової речі (наприклад, реконструкція будівлі) або навіть змінюючись субстанціонально, перетворюючись в нову річ (переплавка руди в метал, виготовлення хімічної продукції із відповідних компонентів шляхом хімічної реакції тощо).

Роботи, які мають своїм результатом ремонт речі. Такі роботи мають визначатися у найширшому розумінні, зокрема як: усунення недоліків речі, приведення її у робочий стан; у стан придатності до використання; відновлення втраченого ресурсу або окремих характеристик речі, а також модернізація – відновлення ресурсу та/або окремих характеристик речі, поєднане з їх підвищенням проти первісного рівня. Ремонт може здійснюватися як із використанням матеріалів, так і без їх використання. Ремонт завжди виконується в межах підрядного договору незалежно від виду ремонту, об'єкта ремонту та його мети (відновлення та/або поліпшення (в тому числі модернізація) речі в цілому, її ресурсу чи окремих характеристик тощо), що підтверджується й судовою практикою ².

На законодавчому рівні поняття «робота» можна віднайти й у Законі України «Про захист прав споживачів». Так, відповідно до наведеного закону, робота – це діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [93]. Схожій позиції дотримується

² Здійснення ремонту та відновлення будь-якої техніки чи обладнання, технічне діагностування та обслуговування техніки тощо однозначно кваліфікується судами як виконання підрядних робіт. Щоправда слід зазначити й непоодинокі випадки, коли суд трактує свою позицію через елементи договору підряду та договору про надання послуг, звертаючи увагу на його змішуваність.

О. П. Письменна, яка вважає, що робота – це цілеспрямована діяльність у певній сфері зі створення певної матеріальної цінності з метою задоволення потреб замовника робіт [171, с. 42].

На нашу думку, геологічне вивчення надр – це спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра для задоволення потреб суспільства. Геологічне вивчення здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. Геологічне вивчення надр включає декілька стадій: регіональне геологічне вивчення території України (геологічне картування), геологічні пошуки корисних копалин, їх геологічну розвідку та дослідно-промислову розробку [87, с. 206].

На нашу думку, у договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням, під роботою слід розуміти вчинення дій щодо одержання даних про геологічну будову надр, процеси щодо виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. Тобто, створення певної речі, яка до цього взагалі не існувала, так і оброблення речей – зміну окремих відомих характерних ознак. При цьому, як і в першому, так і в другому випадках, матеріалізованість підрядного результату передбачає його віддільність від особи підрядника, оскільки надавши своєю працею завершений результат (матеріальне буття) підрядник повністю виводить його не лише із свого володіння, а й з власного буття.

Заради справедливості зазначимо, що в доктрині права тривають дискусії і з приводу матеріалізованого результату як такого. Зокрема це відбувається тоді коли сам результат робіт має так би мовити «допоміжний

характер». Прикладом для цього можуть бути договори на проведення пошукових робіт, де їх результатом є не сам письмовий висновок, а інформація, яка є явищем нематеріальним. В літературі з цього приводу акцентується увага, що роботи мають бути утилітарні (такі, що спрямовані на повторення результатів, що вже кимось досягалися тощо). При цьому лише унітарні роботи виконуються в межах конструкції договору підряду [160, с. 66]. Якщо так, то виникає цілком логічне запитання, чому договір на проведення пошукових робіт та договір на виконання проектних робіт є підрядними. Відповідь на таке запитання знаходимо у наукових працях, зокрема і технічне діагностування, і переважна більшість інших методів перевірки якості матеріальних речей, і виконання проектних чи пошукових робіт відбувається в межах діяльності, чітко регламентованої певними технічними нормами, за умови додержання яких будь-який виконавець, що має належну професійну підготовку, отримає один й той самий результат, тобто одну й ту ж саму інформацію про фізичні показники існуючої (технічне діагностування, перевірка якості іншими методами, пошукові роботи тощо) чи майбутньої (проектні роботи) матеріальної речі [165, с. 123].

Таким чином, у договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням роботу слід вважати як складову отриманого матеріального результату. По-іншому, можна зазначити, що отриманий результат робіт стосується матеріальних речей, тобто сам є матеріальним, або становить собою інформацію про фізичні показники матеріальних речей. Звідси доходимо висновку, що й діяльність підрядника є роботою якщо: 1) кінцевий її результат є досяжним і матиме матеріалізовану форму; 2) саме цей результат є елементом мети (каузи) відповідного договору; 3) його споживча цінність полягає у подальшій можливості використання цього результату саме як матеріальної речі.

Окрім вищенаведених ознак договору підряду, в тому числі й договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням, у юридичній літературі звертається увага й на завдання замовника. Відразу зазначимо, що

ми не підтримуємо позицію В. Г. Олюхи, що завдання замовника є одностороннім правочином [165, с. 124]. В нашій роботі завдання замовника розглядається як необхідність, яка імперативно визначена у ч. 1 ст. 837 ЦК України.

Завдання замовника може мати різний вигляд (проектна, технічна, розділ в договорі підряду чи його окрема вказівка на особливості роботи тощо). Форма завдання допускається як в усній, так і в письмовій (опис результату, ескіз, схема, модель, проектна документація тощо) формі. Зміст та характер завдання замовника, його приналежність має оцінюватися виходячи із змісту договірних умов. Значення завдання полягає в тому, що у ньому мають бути чітко визначені вимоги щодо предмета договору чи якоїсь його частини, що складатиме підрядний результат. Однак у випадках неповноти чи нечіткості підрядник самостійно визначає елементи, яких не вистачає для виконання роботи, орієнтуючись на обов'язкові вимоги нормативно-технічних документів та вимог, що звичайно ставляться. При цьому, звертаємо увагу, що завдання замовника не є незмінним. Адже законодавець у ч. 1 ст. 878 ЦК України встановлює таку можливість зазначаючи, що замовник має право вносити зміни до проектно-кошторисної документації до початку робіт або під час їх виконання за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують десяти відсотків визначеної у кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором. Окрім цього, право замовника надавати вказівки безпосередньо впливає із ч. 1 ст. 837 ЦК України, відповідно до яких робота за договором підряду виконується за завданням замовника.

Таким чином, завдання замовника має відповідати наступним ознакам:

- 1) стосуватися виключно предмета укладеного між сторонами договору підряду;
- 2) не порушувати самостійності підрядника у його виконанні.

У науковій літературі інколи звертається увага, що завдання є обов'язком замовника [248, с. 590]. Не підтримуючи вказану позицію авторів

зазначимо, що обов'язком замовника щодо надання замовлення може бути лише в тому разі, коли такі вказівки обумовленні запитом підрядника щодо неповноти чи неясності завдання, які неможливо усунути шляхом застосування нормативно-технічної документації. Тому посилення на відсутність вказівок замовника буде обґрунтованим лише тоді, коли підрядник звернувся до замовника за такими вказівками і їх надання стало обов'язком замовника відповідно до закону чи договору.

Щодо інших особливих характерних ознак договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням варто зазначити, що залежно від наявності зустрічного майнового еквіваленту досліджуваний договір є оплатним; залежно від юридичної спрямованості договорів – основним; залежно від наявності волі осіб на укладення договору – договори, що укладаються з волі контрагентів; залежно від моменту у часі, коли договір вважається укладеним, – консенсуальним.

Зважаючи на особливості юридичної природи договорів та на їх властивості: реальні і консенсуальні, оплатні (відплатні) та безоплатні, каузальні і абстрактні та інші, зазначимо, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням за своїми характеристиками належить також до і двосторонніх договорів.

Двостороннім вважається договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням, оскільки в ньому беруть участь дві сторони – замовник та підрядник. В юридичній літературі зустрічаються погляди вчених щодо того, що договори підрядного типу є двосторонньо-зобов'язуючими, оскільки приймають участь дві сторони, які мають певні права та обов'язки.

Консенсуальність договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням виражається в тому, що він вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторонами щодо усіх істотних умов договору. Консенсуальний характер підрядоподібних договорів на думку О. С. Іоффе характеризується і особливістю, що момент укладення договору і момент виконання обов'язково відокремлені один від одного на відміну від будь-яких

інших договорів, зокрема купівлі-продажу [102, с. 158]. На нашу думку, консенсуальний характер зберігається і у випадку, якщо підрядник приступає до виконання роботи негайно після укладення договору або виконує роботу в присутності замовника.

Наступною ознакою досліджуваного нами договору є його відплатність, адже замовник зобов'язаний оплатити зроблену підрядником роботу за тим замовленням, яке надав йому замовник. Так, відповідно до ч. 1 ст. 837 ЦК України, одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та *оплатити* (виділено мною – М. К.) виконану роботу. Як відомо, оплатними є двосторонні та багатосторонні правочини, в яких кожна зі сторін зобов'язана надати одна одній певне майнове благо. Не вдаючись у дискусію щодо видів оплатності цього договору зазначимо, що оплатність не обов'язково мусить бути виражена у грошовій формі. Однак його аж ніяк не слід вважати безоплатним договором. Оплатність може представляти собою і зустрічні зобов'язання, які будуть надані замовником. При цьому, якщо серед умов договору підряду відсутня умова про оплатність договору, то це ще не означає, що договір носить безоплатний характер. Скоріше навпаки, договір завжди слід вважати оплатним, аж поки не буде доведено протилежне.

У підрядних договорах хоча робота і направлена на результат, тим не менше результат цей має бути наявним у визначений строк [225, с. 416]. Так, строки виконання підрядником за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням можуть бути визначені як за умовами договору в цілому, так і в нормативно-правових актах, при цьому можуть вказуватись як строки кінцевого виконання, так і окремих етапів. В юридичній літературі зустрічаються думки, що строки (терміни) повинні бути погоджені сторонами у договорі [84, с. 438]. Адже, як слушно зазначає Н. П. Фрідман, строки – це найважливіший засіб упорядкування суспільних відносин, без яких практично неможливо уявити жодного документа, жодного

нормативного акта, якої б юридичної сили він не мав [245, с. 3–4]. Крім того, В. В. Луць у своїх дослідженнях звертає увагу, що строки, які встановлюються в цивільно-правових відносинах як прояв соціального часу є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності громадян і організацій [144, с. 38–41]. А тому, як наголошує М. Д. Пленюк, строки в цивільних правовідносинах мають важливе значення, оскільки саме вони упорядковують цивільний обіг, стабілізують цивільні відносини, сприяють своєчасному задоволенню потреб фізичних та юридичних осіб, забезпечують своєчасний захист цивільних прав [175, с. 24]. Зважаючи на це, вважаємо, що строки (терміни) є важливою складовою умов договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням і мають бути погоджені сторонами у момент укладення договору. Однак якщо сторони не вказали строки (терміни) виконання робіт серед умов договору, то його виконання має здійснюватися відповідно до ч. 2 ст. 846 ЦК України, а саме у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи, а також звичаїв ділового обороту.

Підсумовуючи наведене доходимо висновку, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням на сьогодні відноситься до непойменованих видів підрядоподібних договорів, а тому до нього слід застосовувати загальні положення про підряд. Однак враховуючи особливість досліджуваного нами договору, а саме «за державним замовленням» зупинемося на цьому більш детальноше.

На думку І. І. Банасевич, за договором підряду за державним замовленням одна сторона (підрядник), яка зобов'язується на свій ризик виконати будівельні, проектні та пошукові, а також інші роботи за завданням другої сторони (державного замовника), а державний замовник зобов'язується прийняти і оплатити їх або забезпечити їх оплату [15, с. 4].

Нині й досі продовжуються дискусії щодо правової природи договорів на виконання робіт для державних потреб. У правовій доктрині існують дві концепції. За першою з них державний контракт пропонується розглядати як

адміністративно-правовий договір, при укладенні якого державний орган діє як суб'єкт публічного права на основі адміністративно-правових норм. Тобто це зовнішнє державне регулювання певної сфери управління з використанням договірної методу, де засобом державного управління виступає державний контракт [73, с. 153]. Відповідно до другої концепції, державний контракт на виконання робіт для державних потреб є домовленістю сторін і повністю відповідає поняттю цивільно-правового договору. В державному контракті як в цивільно-правовому договорі, на думку В. М. Годунова, немає (і не може бути) адміністративно-правових елементів. Водночас умови державних контрактів, як й інших цивільно-правових договорів, можуть мати майновий або організаційний характер. Тому можна говорити про наявність в державних контрактах (договорах) майнових і організаційних елементів [57, с. 12].

Виходячи із понять, які наведені у законодавстві, виділяють наступні характерні ознаки державного замовлення: 1) спрямованість на задоволення пріоритетних державних потреб; 2) визначення на договірній (контрактній) основі складу та обсягу продукції (робіт, послуг); 3) обов'язкове розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг); 4) можливість участі у виконанні державних замовлень усіх суб'єктів господарювання, незалежно від їх форм власності [114, с. 59–60].

Відомо, що основною метою процесу реалізації державного замовлення є задоволення конкретизованих державних потреб. Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», а саме п. 9 ч. 1 ст. 1 саме на замовника покладаються забезпечення потреби держави.

Нині в українській літературі часто ототожнюють «державні потреби» та «державне замовлення». Так, на думку А. М. Давлетшина, державне замовлення слід трактувати як потребу органів державного управління в товарах, роботах або послугах, або як укладення державного контракту на поставку товарів, виконання робіт, надання послуг за рахунок державного

бюджету [70, с. 118]. Такої ж думки дотримуються й К. В. Кичик, А. Г. Каратанова, М. О. Курц та ін.

На нашу думку, в умовах змішаної економіки, де країна виступає в якості найбільшого замовника і споживача продукції цілого ряду галузей, перетворюючи державний попит на потужний інструмент стимулювання економіки, в ролі найважливішого інструменту державної економічної політики та засобу державного регулювання економіки є державне замовлення.

Як слушно зазначає О. Л. Єжель, державне замовлення є механізмом раціонального витрачання коштів державою, що дозволяє з найменшими витратами долати кризові явища, згладжувати амплітуди економічних циклів, домагатися бажаних змін у структурі та динаміці економічних процесів і задовольняти державні потреби [88, с. 38].

Державне замовлення – це життєво важливий компонент національної економіки, що виражається в мінімізації бюджетних витрат і максимізації задоволення потреб населення в соціально-значущих благах. Державне замовлення виступає не лише механізмом впливу на процес відтворення економіки, формування ресурсів для повноцінної та поетапної реалізації його стадій, але й інструментом задоволення державних потреб, в основі яких є покладені на державу задачі і функції [110, с. 56].

В свою чергу, державні потреби – одна з найбільш важливий характеристик та ключових ознак державного замовлення. Адже, поняття «державне замовлення» – це складна система управління, утворена взаємодією різних елементів: правового, фінансового та організаційного характеру, об'єднаних єдиною метою – задоволення державних потреб [55, с. 16–17].

Державні потреби становлять сутність державного замовлення. На основі державних потреб формується державне замовлення, що поширюється на всі сфери правовідносин за участю не тільки державних органів, а й інших одержувачів бюджетних коштів, що повинні визначатися та затверджуватися на законодавчому рівні. Як приклад наведемо таку Постанову Вищого

господарського суду України від 26 квітня 2007 року (справа № 31/449). До суду звернулося з позовом Товариство з обмеженої відповідальності «Олександрівська фабрика діаграмних носіїв технічної інформації» до Державного підприємства матеріально-технічного забезпечення залізничного транспорту України «Укрзалізничпостач» про стягнення заборгованості у сумі 28868,40 грн., яка виникла в результаті неналежного виконання відповідачем взятих на себе зобов'язань за договором щодо оплати поставленої позивачем продукції. Вищий господарський Суд залишив в силі рішення Господарського суду м. Києва від 06 листопада 2006 року та скасував постанову Київського апеляційного господарського суду від 23 січня 2007 року тому, що апеляційний господарський суд посилався на те, що відповідачем є державне підприємство «Укрзалізничпостач», і тому договір поставки спрямований на задоволення державних потреб. Але діяльність Державного підприємства не була пов'язана з виконанням державних замовлень та задоволення державних потреб, то умови договору мають бути обов'язковими для виконання, а Апеляційний господарський суд не вказав, за яких підстав від визнав, що спірний договір між сторонами спрямований на задоволення державних потреб, оскільки державні потреби і потреби державного підприємства не співпадають [192].

Так, дійсно можна погодитись із рішенням Суду, що державні потреби і потреби державного підприємства не співпадають, хоч в доктрині приватного права деякі науковці стверджують, що наведені поняття не мають чіткого понятійного розмежування та часто використовуються як синоніми [109, с. 106]. На нашу думку, «державне замовлення» та «державні потреби» – це різні поняття, а тому ототожнювати, та, більше того, стверджувати про те, що одне впливає з іншого є помилкою. Так, державне замовлення є системою відносин між державою та суб'єктами господарювання усіх форм власності для реалізації основної мети – задоволення конкретизованих державних потреб. Натомість під поняттям «державні потреби» розуміються потреби держави в повному об'ємі цього слова, а не потреби органів державної влади

чи суб'єктів господарювання, індивіда. До слова зазначимо, що на сьогодні існують думки, що під державними потребами слід визначати особливі публічні інтереси, що задовольняються за допомогою спеціально розробленого правового механізму [79, с. 78]. Зокрема стверджується, що державне замовлення є програмою, яка має бути покладена в основу державного контракту, закріплена в його умовах, але саме по собі державне замовлення не породжує і не може породжувати договірне зобов'язання на поставку товарів, послуг для державних потреб. Крім того, державне замовлення не тільки занадто загальне, а й не точне, оскільки в ньому неправильно відображено зв'язок між державним замовленням і державним контрактом [19, с. 463]. Є й інші думки з цього приводу, наприклад, І. І. Банасевич пропонує «державне замовлення» розуміти як плановий акт органів державної влади. Адже на думку авторки, воно формується на основі державних цільових програм, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Цей плановий акт адресується державним замовникам, якими виступають органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, інші органи, установи, організації тощо [17, с. 123]. Як слушно зазначає О. Л. Єжель, недоліком такого поняття слід вважати визначення державного замовлення як планового акту органів державної влади. Плановий акт – документально затверджена діяльність органів державної влади на основі державних цільових програм. Таке твердження не включає в себе усі стадії державного замовлення, адже перед укладенням планового акту є визначення потреб держави шляхом затвердження програм, що зосереджені на реалізацію масштабних, найбільш важливих для держави цілей, поставлених на вирішення системних проблем, що входять в компетенцію органів державної влади. Також на цьому етапі опрацьовуються подані потенційними державними замовниками пропозиції і визначаються обсяги продукції, необхідної для державних потреб у наступному році, та загальна сума коштів для її закупівлі, затверджується план використання

державних коштів. Наведені елементи також відносяться до поняття «державне замовлення» [88, с. 38].

Додатково зазначимо, що іноді дослідниками згадується й про державний інтерес. Однак не вдаючись у дискусію щодо поняття інтересу у правовій доктрині, зазначимо, що «публічний інтерес» трактується по-різному. Так, одні вчені розуміють його як визнані державою й забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких слугує умовою й гарантією її існування й розвитку [236, с. 5], інші – як життєво необхідний стан великих соціальних груп (включаючи суспільство в цілому), обов'язок щодо реалізації якого лежить на державі [238, с. 23]. Треті, визначають інтерес як об'єктивно існуюче й охоронюване державою намагання досягти соціально значимого позитивного результату в рамках існуючих суспільних відносин [152, с. 35]. На думку О. А. Кузменко, предметом публічного інтересу слугує те благо, яке наділене для повноцінного функціонування і розвитку суспільства, окремих соціальних груп [136, с. 111]. Слушною видається думка О. М. Вінник, про використання у нормативно-правових актах поняття «публічний інтерес» як категорії більш універсальної, на «державні інтереси» [53, с. 5]. На думку А. М. Козлова, розрізняючи поняття «державне замовлення» та «державні потреби» слід звертати увагу, що основною метою реалізації державного замовлення є забезпечення державних потреб. Тому під державною потребою варто розуміти потребу, що спрямована на розв'язання найважливіших соціально-економічних проблем, реалізацію державних і міждержавних програм та функціонування суб'єктів державного замовлення за рахунок державного бюджету [114, с. 62]. На нашу думку, враховуючи єдиний термінологічний напрямок доречно вживати «публічні потреби», адже відповідно до закону України «Про публічні закупівлі» такий підхід є абсолютно виваженим.

У правовій літературі крім державних потреб розглядають й державний контракт як загальне, родове поняття, яке проявляється в різних договірних формах [148, с. 14]. Погоджуючись із висловленою у юридичній літературі [85,

с. 46] думкою, що контракт на виконання робіт для державних потреб недоцільно розглядати як окремих тип договору чи різновид певного договору, внаслідок багатозначності предмета державних потреб і обумовленої ним різноманітності правових форм відносин щодо їх забезпечення, державні контракти на виконання робіт відносимо до типу договірних зобов'язань із виконання робіт.

Аналіз правової природи договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням дозволив визначити наступні ознаки: а) сторони договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням є юридично рівними учасниками таких договірних відносин³, де замовником виступає тільки орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, а підрядником – як юридична, так і фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності; б) метою організації та здійснення таких договірних відносин є задоволення потреб держави чи територіальної громади, інтереси якої представляє орган місцевого самоврядування; в) джерело фінансування виконання підрядних робіт – це кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, кошти державних цільових фондів, фондів соціального страхування, Пенсійного фонду України, державні кредитні ресурси; г) укладенню договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням, як правило, передують конкурсний відбір виконавців державного замовлення, який здійснюється шляхом оцінки тендерних пропозицій, поданих учасниками процедури закупівлі, та відбору найкращої з них; д) виконавцем за договорами на виконання підрядних робіт за державним замовленням (підрядником) здебільшого виступає учасник процедури закупівлі, тендерна пропозиція якого в результаті оцінки визнана найкращою та акцептована; е) для сторін договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням, як правило, створюється особливий правовий режим [85, с. 54].

³ Держава Україна як учасник цивільних правовідносин, хоч і характеризується рядом особливостей у своєму правовому становищі, бере участь у договірних підрядних відносинах на рівних умовах з іншими учасниками таких відносин.

З наведеного можна зазначити, що договірні зобов'язання з геологічного вивчення надр за державним замовленням виникають на підставі юридичного складу, а саме: прийняття адміністративного акту; оголошення результатів конкурсу; укладення договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Окрім цього, виходячи із закріплених у гл. 61 ЦК України видів договорів, які спрямовані на виконання робіт та враховуючи наведені ознаки доходимо висновку, що за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням одна сторона (підрядник) зобов'язується за відображеним у державному замовленні завданням іншої сторони (замовника) на свій ризик виконати певну роботу та передати її результат з метою задоволення потреб держави чи інших публічно-правових утворень, а замовник зобов'язується прийняти результат виконуваних робіт та оплатити його з Державного бюджету України, місцевих бюджетів чи інших державних цільових фондів.

1.2. Загальна характеристика законодавства, що регулює відносини, які виникають із договірних зобов'язань з геологічного вивчення надр за державним замовленням

На даний момент не існує єдиного нормативно-правового акту, яким би врегульовувалися цивільно-правові відносини з геологічного вивчення надр. Правове регулювання геологічного вивчення надр за державним замовленням міститься в різних законах та підзаконних нормативно-правових актах, що дає підстави говорити про їх змішаний характер. Окрім необхідності вдосконалення внутрішнього законодавства щодо регулювання геологічного вивчення надр, також є потреба розвитку міжнародно-правового регулювання геологічного вивчення та використання надр на території України.

Загальні засади щодо сфери геологічного вивчення надр визначені в Конституції України, зокрема у ст. 13, яка проголошує, що надра є власністю Українського народу. Не менш важливими є положення п. 5 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до яких, засади використання природних ресурсів визначаються виключно законами України [118].

Основним нормативно-правовим актом, який займає центральне місце в системі законодавства про надра, зокрема щодо геологічного вивчення надр є Кодекс України про надра [113]. Наведений нормативно-правовий акт визначив компетенцію органів державного управління у галузі геологічного вивчення надр, ввів дозвільний порядок надання надр у користування для геологічного вивчення та внесення збору за геологорозвідувальні роботи, встановив основні вимоги щодо геологічного вивчення надр, обліку, державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин, державного контролю і нагляду тощо [194, с. 69].

Геологічному вивченню надр присвячено окремий Розділ II. Геологічне вивчення надр. Зокрема ст. 37 Кодексу України про надра, встановлює мету такого вивчення – це одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення і оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин тощо.

Оскільки досліджуваний договір підряду на геологічне вивчення надр проводиться за державним замовленням, важливими є положення ч. 3 та 4 ст. 37 Кодексу України про надра, відповідно до яких, геологічне вивчення надр, передбачене державними програмами, здійснюється, як правило, за рахунок коштів, що відраховуються видобувними підприємствами до державного бюджету за раніше виконані геологорозвідувальні роботи. В окремих випадках геологічне вивчення надр може виконуватись за рахунок прямих видатків державного та місцевих бюджетів. Місцеві ради і місцеві органи виконавчої влади сприяють проведенню робіт з геологічного вивчення

надр, що виконуються згідно з державними програмами, розробляють та реалізують відповідні територіальні програми тощо.

Земельний Кодекс України (далі – ЗУ України) містить окремі норми, які регулюють відносини в сфері геологічного вивчення надр. Так, у ст. 97 ЗК України встановлено обов'язки підприємств, установ та організацій, що проводять розвідувальні роботи. Відповідно до ч. 1 ст. 97 ЗК України підприємства, установи та організації, які здійснюють геологознімальні, пошукові, геодезичні та інші розвідувальні роботи, можуть проводити такі роботи на підставі угоди з власником землі або за погодженням із землекористувачем.

Правові норми, які регулюють відносини в сфері геологічного вивчення надр також містяться в Гірничому законі України [54]. Відповідно до ч. 1 ст. 2 дія цього Закону поширюється на правовідносини у сфері діяльності гірничих підприємств, установ, організацій, гірничих об'єктів (далі – гірничі підприємства), що займаються розвідкою, розробкою, видобутком та переробкою корисних копалин і веденням гірничих робіт, будівництвом, ліквідацією або консервацією гірничих підприємств, науково-дослідною роботою, ліквідацією аварій у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, незалежно від їх форми власності та підпорядкування, а також підприємства, установи, організації, громадян України, іноземних юридичних та фізичних осіб, осіб без громадянства.

Закон України «Про державну геологічну службу України» [92], який визначає правові, організаційні та фінансові основи діяльності державної геологічної служби України встановлено, що одними з основних повноважень державної геологічної служби є: державна реєстрація робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр; організація проведення державної експертизи програм, планів та проектів з геологічного вивчення надр; здійснення державного геологічного контролю за веденням робіт з геологічного вивчення надр. Також на геологічну службу покладено функцію

головного розпорядника коштів державного бюджету, спрямованих на проведення геологорозвідувальних робіт тощо.

В Законі України «Про нафту і газ» присвячено окремий розділ 5 «Особливості геологічного вивчення нафтогазоносності надр», який включає положення про: проведення геологорозвідувальних робіт на ділянках, де здійснюється видобування нафти і газу; державну реєстрацію та облік геологорозвідувальних робіт; звітність про геологічне вивчення нафтогазоносних надр; володіння і розпорядження геологічною інформацією щодо нафтогазоносності надр; фінансування геологічного вивчення нафтогазоносних надр тощо [91].

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлено загальне та спеціальне надрокористування. У нашій дисертаційній роботі геологічне вивчення надр за державним замовленням ми відносимо до спеціального надрокористування, оскільки загальне надрокористування передбачає використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб громадян без надання спеціальних дозволів. Так, відповідно до ч. 3 ст. 38 цього Закону в порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах [94].

Геологічне вивчення надр, тобто роботи і дослідження, які з ним пов'язані підлягають обов'язковій державній реєстрації відповідно до Порядку державної реєстрації робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр затвердженого Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України 14.06.2013 року № 263 [157]. Згідно п. 1.1. Цей Порядок установлює єдину процедуру державної реєстрації робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр (далі – РДГВН), з метою запобігання їх дублюванню при подальшому вивченні геологічної будови

надр, виявленні та оцінці запасів і якості корисних копалин, дослідженні екологічного стану геологічного середовища, з'ясуванні гірничотехнічних, гідрогеологічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. Роботи і дослідження, пов'язані з геологічним вивченням надр також підлягають обліку з метою узагальнення і максимального використання результатів вивчення надр, а також запобігання дублюванню зазначених робіт. Даний облік проводиться відповідно до Порядку обліку робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України 14.06.2013 року № 262 [156].

Для проведення робіт та досліджень за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням потрібно отримати спеціальний дозвіл відповідно до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами (далі – Порядку) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615 [191]. Відповідно до цього Порядку дозволи надаються Держгеонадрами переможцям аукціонів з їх продажу та без проведення аукціонів у випадках, передбачених пунктом 8 цього Порядку. Так, відповідно до п. 8 Порядку без проведення аукціону дозвіл надається, якщо геологічне вивчення надр проводиться за рахунок коштів державного бюджету. В свою чергу, у п. 7 Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами, на геологічне вивчення родовищ корисних копалин і геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислово розробку родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, дозвіл надається на строк, визначений заявником, але не більш як на п'ять років.

За результатами робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням може бути отримана геологічна інформація про надра. Відповідно до п. 2 Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 1995 р. № 423, геологічна інформація – це зафіксовані дані

геологічного, геофізичного, геохімічного, аерокосмічного, економічного змісту, що характеризують будову надр, наявні в них корисні копалини, умови розробки родовищ, інші якісні і кількісні параметри та особливості надр і отримані за результатами геологорозвідувальних, геолого-екологічних, науково-дослідних, експлуатаційних та інших робіт. Матеріали геологічного вивчення надр за державним замовленням можуть передаватись на державну експертизу відповідно до п. 9 Положення про проведення державної експертизи звітів щодо результатів геологічного вивчення надр, а також інших геологічних матеріалів.

З метою реалізації єдиної нормативно-технічної політики у сфері геологічного вивчення надр та раціонального використання природних ресурсів затверджено Правила нормативного забезпечення геологічного вивчення надр Наказом Державного комітету природних ресурсів України від 13.12.2004 р. № 244 [204]. Наведені Правила спрямовані на забезпечення виконання вимог Кодексу України про надра, Законів України «Про державну геологічну службу України» [202], «Про метрологію та метрологічну діяльність» [205], «Про стандартизацію» [208] щодо реалізації державної єдиної науково-технічної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, а саме на: технічне регулювання та можливість здійснення належного контролю за проведенням робіт з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр, направлених на досягнення оптимального рівня достовірності геологічної інформації, отримуваної всіма суб'єктами господарювання на території України; можливість опрацювання та узагальнення отриманої геологічної інформації у просторі та часі на територіальному, регіональному, державному та міждержавному рівнях з метою ефективного використання результатів виконаних робіт.

Геологічне вивчення надр за державним замовленням проводиться за рахунок коштів державного бюджету відповідно до Порядку проведення геологорозвідувальних робіт за рахунок коштів державного бюджету

Затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 1999 р. № 83 [203]. Згідно п. 1. даний Порядок визначає процедуру доведення геологічних (технічних) завдань, складання проектно-кошторисної документації, планування, виконання, прийняття та оцінки результатів геологорозвідувальних робіт, що проводяться за рахунок державного бюджету на території України, її континентальному шельфі та у виключній (морській) економічній зоні згідно додатком 1. Відповідно до п. 2 проведення геологорозвідувальних робіт забезпечується замовником шляхом здійснення їх закупівлі відповідно до законодавства з питань закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти. Положення Закону України «Про публічні закупівлі» [207] застосовується до замовників, за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 200 тисяч гривень, а робіт – 1,5 мільйона гривень. А також до замовників, які здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання, за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 1 мільйон гривень, а робіт – 5 мільйонів гривень.

З наведеного вище доходимо висновку, що питання щодо нормативно-правового регулювання підрядних відносин геологічного вивчення надр за державним замовлення є спірним, адже виникають різного роду дискусії про юридичну силу нормативного акту та його розташування у суворій ієрархічній системі законодавства. На думку А. С. Довгерта ієрархічність актів цивільного законодавства дозволяє вирішити питання їх співвідношення, зокрема якщо положення акта меншої юридичної сили суперечать положенням акта більшої юридичної сили, то застосуванню підлягає останній. Наприклад, якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням ЦК України або іншого закону, застосовуються відповідно положення ЦК України або іншого закону (абз. 2 ч. 4 ст. 4 ЦК України) [80, с. 14]. Отже, в ієрархії актів законодавства, в тому числі й цивільного, наступними після ЦК України слід вважати закони (абз. 2 ч. 2 ст. 4 ЦК України). Саме тому у своїй більшості випадків норми ЦК України з метою конкретизації своїх норм відсилають до

законів. Цим самим створюють умови єдиної кодифікованої системи. Не винятком є й сфера підрядних договорів на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Однак незважаючи на вагоме значення у системі джерел нормативно-правових актів, на сьогодні залишаються дискусійними питання щодо співвідношення ЦК України та інших законів України, співвідношення норм ЦК України та ГК України [149, с. 336–351]. Окрім цього зазначимо, що й на практиці чимало питань виникають і з врегулюванням підрядних відносин щодо геологічного вивчення надр за державним замовленням, серед яких й питання ієрархії, договірних зобов'язань тощо.

На нашу думку, враховуючи відсутність у чинному законодавстві уніфікованого нормативно-правового акту, який би врегульовував правовідносини щодо геологічного вивчення надр за державним замовленням, слід дотримуватися наступної ієрархії. Насамперед, загальні положення ЦК України є основоположними не лише щодо укладення договору, свободи договору тощо, а й щодо цивільно-правової відповідальності за порушення невиконання чи неналежного виконання умов договору. Оскільки норми цього акту визначають основні, найбільш загальні принципи укладення та відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання умов договору. А. С. Довгерт з цього приводу вказує, що ЦК України наділяється своїм основоположними ознаками тому, що у ньому міститься кодифіковані норми загального характеру, і він діє на всьому полі цивільних відносин. Однак головним є те, що цивільно-правова кодифікація є втіленням природного права [80, с. 13].

З огляду на все вищенаведене, на нашу думку, в ієрархії нормативно-правових актів, які присвячені правовій регламентації геологічному вивченню надр за державним замовленням, пріоритет слід надавати нормам ЦК України, адже його положення є основоположними, принциповими для «здорового» розвитку підрядних договірних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Відтак, положення, правила тощо спеціального

законодавства в тому числі й положення Господарського кодексу України (далі – ГК України), Земельного кодексу, Кодексу про надра тощо слід розглядати як норми, що розвивають (доповнюють) договірні зв'язки у сфері геологічного вивчення надр.

Висновки до першого розділу

У результаті проведеного дослідження питань, пов'язаних із характеристикою договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням визначенням його місця у системі підрядних договорів, досягнуто теоретичних і прикладних висновків, що мають принципове значення для подальших положень цієї дисертації. До основних з цих висновків належать такі:

1. Цивільно-правовий договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, є юридичним фактом, який здатний породжувати виникнення цивільних прав та обов'язків. Як юридичний факт досліджуваний договір належить до правомірних дій, що вчиняються з волі його сторін і спрямовуються на виникнення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків.

2. Договір підряду на геологічне вивчення надр за загальною характеристикою, особливістю сторін договору тощо, проявляє свою видову приналежність за спрямуванням мети договору, а відтак відноситься до системи підрядних договорів, яку визначають як складну внутрішньо організовану структуру таких договорів у межах договірного типу.

При проведенні державних закупівель робіт за результатами конкурсу можуть бути укладені лише ті договори підряду, види яких прямо чи опосередковано зазначені у законодавстві. Саме тому, до договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням належать: договори на виконання геодезичних робіт, договори на виконання гідропроєктних робіт,

договори на виконання реставраційних робіт, договір підряду на геологічне вивчення надр.

3. Предметом досліджуваного договору є матеріалізований результат роботи підрядника. Розглядаючи предмет цього договору через домовленість сторін, очевидним є те, що домовленість стосується комплексу факторів, які розглядаються сторонами у нерозривній єдності. Більше того, зобов'язання у сторін виникає щодо результату, а це значить, що підрядний результат є основним, відтак як робота підпорядковується йому, адже саме вона призводить до матеріалізованого результату.

4. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, на відміну від інших підрядних договорів відрізняється як за об'єктом, так і за предметом договору, адже присутній особливий об'єкт – надра, які досліджуються в процесі виконання зобов'язання. Геологічне вивчення надр – це спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра для задоволення потреб суспільства. Геологічне вивчення здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

5. За своїми характеристиками договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням є: залежно від наявності зустрічного майнового еквіваленту – оплатним; залежно від юридичної спрямованості договорів – основним; залежно від наявності волі осіб на укладення договору – договори, що укладаються з волі контрагентів; залежно від моменту у часі, коли договір вважається укладеним, – консенсуальний.

6. Строки (терміни) є важливою складовою умов договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням і мають бути погоджені сторонами у момент укладення договору. Однак якщо сторони не вказали

строки (терміни) виконання робіт серед умов договору, то його виконання має здійснюватися відповідно до ч. 2 ст. 846 ЦК України, а саме у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи, а також звичаїв ділового обороту.

7. Під державною потребою розуміється потреба, що спрямована на розв'язання найважливіших соціально-економічних проблем, реалізацію державних і міждержавних програм та функціонування суб'єктів державного замовлення за рахунок державного бюджету. При цьому, враховуючи єдиний термінологічний напрямок вважаємо за доречне у законодавстві і у доктрині права вживати «публічні потреби», адже відповідно до закону України «Про публічні закупівлі» такий підхід є абсолютно виваженим.

8. Договірні зобов'язання з геологічного вивчення надр за державним замовленням виникають на підставі юридичного складу, а саме: прийняття адміністративного акту; оголошення результатів конкурсу; укладення договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

9. Геологічне вивчення надр, передбачене державними програмами, здійснюється, як правило, за рахунок коштів, що відраховуються видобувними підприємствами до державного бюджету за раніше виконані геологорозвідувальні роботи. В окремих випадках геологічне вивчення надр може виконуватись за рахунок прямих видатків державного та місцевих бюджетів. Місцеві ради і місцеві органи виконавчої влади сприяють проведенню робіт з геологічного вивчення надр, що виконуються згідно з державними програмами, розробляють та реалізують відповідні територіальні програми тощо.

10. Геологічне вивчення надр за державним замовленням відноситься до спеціального надрокористування, оскільки загальне надрокористування передбачає використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб громадян без надання спеціальних дозволів.

11. Для проведення робіт та досліджень за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням потрібно отримати

спеціальний дозвіл. Дозволи надаються Держгеонадрами переможцям аукціонів з їх продажу та без проведення аукціонів у випадках, передбачених пунктом 8 цього Порядку.

12. У нормативно-правовому регулюванні підрядних відносин геологічного вивчення надр за державним замовленням загальні положення ЦК України є основоположними не лише щодо укладення договору, свободи договору тощо, а й щодо цивільно-правової відповідальності за порушення невиконання чи неналежного виконання умов договору. Оскільки норми цього акту визначають основні, найбільш загальні принципи укладення та відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання умов договору. Відтак у ієрархії нормативно-правових актів, які присвячені правовій регламентації геологічному вивченню надр за державним замовленням, пріоритет слід надавати нормам ЦК України, оскільки його положення є основоположними, принциповими для «здорового» розвитку підрядних договірних відносин. Отже, положення, правила тощо спеціального законодавства в тому числі й положення Господарського кодексу України, Земельного кодексу, Кодексу про надра тощо розглядаються як норми, що розвивають (доповнюють) договірні зв'язки у сфері геологічного вивчення надр за державним замовленням.

2. ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДРЯДНИХ ВІДНОСИН НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ, СТОРОНИ ТА ЗМІСТ

2.1 Договірне регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням

На сьогодні результати підприємницької діяльності реалізуються, як правило, на ринку товарів, робіт і послуг на договірних засадах. Відтак зумовлюється активне зростання ролі цивільно-правового договору як правової форми, що є найбільш доцільною та адекватною формою вільним ринковим відносинам. Однак ефективність правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності залежить від багатьох чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. Насамперед така діяльність в доктрині права розглядається через механізм правового регулювання та взаємодію його елементів.

На сьогодні тематикою механізму правового регулювання цивільних відносин займаються багато відомих правників-цивілістів серед таких С. О. Погрібний, А. Б. Гриняк, А. В. Коструба, М. Д. Пленюк, О. С. Скакун, О. О. Отраднава, В. Л. Яроцький та ін.

Відштовхуючись від загального розуміння механізму правового регулювання в теорії права, А. Б. Гриняк зробив висновок, що механізм правового регулювання підрядних відносин – це сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких відбувається впорядкування підрядних відносин, матеріалізується їх ідеальна модель, яка закладена в нормах права та положеннях договору, і з якими пов'язується виникнення у конкретних учасників підрядних відносин прав та обов'язків [63, с. 27]. В. Л. Яроцький механізм правового регулювання пропонує розуміти як категорію, яка структурно складається з елементів, що можуть мати як об'єктивний (нормативна основа, правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків), так і

суб'єктивний (правосвідомість, режим законності, правова культура) характер [195, с. 10]. На думку С. О. Погрібного, механізм правового регулювання договірних цивільних відносин являє собою послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ: норма права, що регулює цивільні відносини, юридичний факт, права та обов'язки, що існують у цивільних правовідносинах, які виникли на його підставі, реалізація цивільних прав та виконання обов'язків, а за необхідності також і захист порушеного права та інтересу [177, с. 43]. М. Д. Пленюк при дослідженні механізму правового регулювання зобов'язальних відносин звертає увагу й на те, що механізм правового регулювання цивільно-правових зобов'язань не є лише формальним, штучним явищем чи виключно науково-теоретичною конструкцією, його існування відображає процеси реально існуючі на практиці. Звідси, під механізмом правового регулювання цивільно-правових зобов'язань авторка пропонує розуміти цілісну сукупність правових норм (передумов) та/або інших соціальних регуляторів, які впорядковують правовідношення; юридичних фактів, які формують модель зобов'язання, а також сукупність засобів (суб'єктивні цивільні права та юридичні обов'язки), способів (зобов'язування, дозволи, заборони) та форм (належне, своєчасне виконання), які знаходяться у взаємодії і взаємозв'язку [174, с. 146]. Не вдаючись у детальну дискусію щодо механізму правового регулювання цивільних відносин зазначимо, що врегулювання цивільно-правових відносин здійснюється через вплив на них норм цивільного права з метою їх упорядкування.

На думку А. Б. Гриняка, правове регулювання цивільних відносин є однією із основоположних категорій правової дійсності, оскільки через регулювання певних явищ проявляється власне сутність та соціальне призначення права [65, с. 11]. М. Д. Пленюк стверджує, що метою правового регулювання є упорядкування суспільних відносин, зокрема їх закріплення, визнання та охорона як певного стандарту в законодавстві, що визначає

юридично значущу поведінку учасників цих правовідносин та її оцінку зі сторони держави, суспільства [174, с. 92].

Погоджуючись із наведеним зазначимо, що і відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням також потребують свого правового регулювання, оскільки саме це надасть можливість забезпечити безперешкодне здійснення суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, а також однакове регулювання подібних відносин. До того ж ми є прихильниками думки, що ефективність правового регулювання підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням краще досягатиметься не засобами адміністративно-правового примусу, а за допомогою юридичних конструкцій напрацьованих в межах приватного права. Адже як слушно зазначається у юридичній літературі, правове регулювання не тільки охоплює процес безпосереднього визначення правом поведінки людей, а й включає в себе передуючу цьому стадію правової регламентації суспільних відносин [90, с. 220].

Як відомо, правове регулювання відрізняється за своїм змістом і характером від інших видів регулювання, оскільки не є матеріальним, воно здійснюється через свідомість і волю людей [162, с. 361], а інколи й волю законодавця (адже встановлюється імперативно). При цьому зазначимо, що учасники підрядних цивільних правовідносин, зокрема підрядник та замовник, не завжди вільні у виборі можливостей застосування права. Адже у випадку реалізації суб'єктивного цивільного права суб'єкти підрядних правовідносин, виходячи із принципу свободи договору, можуть вести себе на власний розсуд, однак коли реалізується юридичний обов'язок чи заборона, вони суттєво обмежуються у виборі варіанту поведінки, адже правова норма містить в собі санкцію (яка може містити або вказівку на покарання, або заохочення). Так, наприклад, за ч. 2 ст. 849 ЦК України, підряднику, який своєчасно не розпочав роботу або виконує її дуже повільно, загрожує настання санкцій у вигляді відмови замовника від договору та права на відшкодування понесених у зв'язку із цим збитків. В свою чергу, ст. 845 ЦК України встановлює певною мірою

заохочення, адже відповідно до її положень, у випадку ощадливого ведення робіт, підрядник матиме можливість більшої матеріальної вигоди.

Відповідно до понятійного апарату, однією із основоположних категорій правової дійсності є поняття «регулювання», яке походить від латинського слова «regulo» – «правило» і означає впорядкування, налагодження, приведення будь-чого у відповідність з будь-чим. Аналізуючи значення терміна «регулювати», яке наводиться в різних тлумачних словниках [47, с. 27], можна зробити висновок, що правове регулювання у відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням це певного роду упорядкування, спрямування розвитку цих відносин за допомогою права, яка полягає у певній діяльності суб'єктів, які за допомогою правових приписів можуть впорядковувати, впливати на певні явища. При цьому сторони договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням укладаючи його мають враховувати й нормативно-правові акти щодо їх регулювання. Адже, як слушно зазначив С. С. Алексєєв, у правовому регулюванні задіяні самі правові норми та індивідуально-правові акти (договірні положення) компетентних органів і осіб, необхідні для регулювання певної групи суспільних відносин, належної реалізації диспозицій чи санкцій цих норм [7, с. 145].

До характерних ознак правового регулювання підрядних відносин слід віднести те, що: а) правове регулювання підрядних відносин є впливом норм права на поведінку суб'єктів підрядних правовідносин, узгодження їхніх потреб, інтересів один щодо одного та суспільства в цілому; б) правове регулювання підрядних відносин – специфічна діяльність держави, її органів, посадових осіб і уповноважених на те громадських організацій щодо впорядкування підрядних відносин шляхом встановлення правових норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень у відповідності з цими нормами; в) правове регулювання підрядних відносин має конкретний, організований характер (здійснюється шляхом встановлення прав та юридичних обов'язків для суб'єктів підрядних правовідносин); г) правове

регулювання підрядних відносин має цілеспрямований та результативний характер, метою якого є стимулювання ефективного розширення сфери виконання різного роду робіт, які відповідають загальнодержавним та загальносуспільним потребам; недопущення у майбутньому та усунення існуючих небезпечних та шкідливих наслідків діяльності, що пов'язана із сферою виконання робіт, оскільки прогалини у правовому регулюванні в цій сфері можуть призводити не лише до екологічного лиха, а й до несприятливих заворушень у суспільстві; д) правове регулювання підрядних відносин є процесом послідовного використання правових засобів для розвитку підрядних відносин шляхом врегулювання поведінки їх учасників; е) правове регулювання підрядних відносин здійснюється через владний вплив шляхом прийняття та реалізації загальнообов'язкових приписів держави, які відображаються у свідомості та поведінці їх учасників; є) правове регулювання підрядних відносин гарантує виконання правових норм шляхом використання не лише переконання, примусу та заохочення, але й традицій, звичаїв ділового обороту тощо; ж) правове регулювання підрядних відносин має специфічний набір методів та способів, за допомогою яких відбувається корегування поведінки учасників підрядних правовідносин шляхом кореспондування їх прав та обов'язків [65, с. 11].

З вищенаведеного доходимо висновку, що правове регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням є сукупністю правових засобів державно-владного впливу, за допомогою яких замовник, підрядник, генеральний підрядник, субпідрядник можуть впливати на зобов'язальні правовідносини у сфері виконання робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням шляхом встановлення договірних умов безпосередньо у договорі.

Враховуючи те, що норми цивільного права регулюють найширше коло суспільних відносин, включаючи відносини й господарського обороту, на нашу думку, цивільно-правові зобов'язання є необхідними і найважливішим елементом нормального функціонування ринкових відносин у всіх країнах з

ринковою економікою в усіх сферах життєдіяльності їх громадян. Саме за допомогою договору установлюються зв'язки між підприємцями та здійснюється їхня наступна реалізація, не є винятком й договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Адже завдяки договірним зобов'язанням сторони мають можливість не лише розробляти, а й погоджувати умови своїх відносин, які в подальшому стають правовою підставою для покладання на них майнової відповідальності у випадках порушення взятих обов'язків [99, с. 76].

Як відомо у зобов'язальному праві основне місце займає договірне право, що регулює нормальні економічні відносини контрагентів. Звідси можна стверджувати, що правове регулювання підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням – це сукупність правових передумов і фактичних підстав виникнення підрядних зобов'язань, які становлять вимоги щодо правосуб'єктності сторін, змісту правовідносин, дотримання яких призводить до виникнення цивільно-правового зобов'язання.

Передумовою того, що в суб'єкта цивільного права виникнуть суб'єктивні права та юридичні обов'язки, є, безумовно, наявність цивільної правосуб'єктності як умови вступу у цивільні правовідносини. Адже, як зазначає О. І. Зозуляк, суб'єктивні цивільні права та обов'язки своїм існуванням завдячують саме правоздатності і виникають внаслідок її реалізації. Без правоздатності суб'єкт права взагалі не мав би можливості вступити у цивільні правовідносини. Більше того, як пише авторка, правомочності не виникнуть і без іншого структурного елемента правосуб'єктності – дієздатності як здатності через власні дії суб'єктом реалізувати належні йому цивільні права та обов'язки. Отже, без цивільної правосуб'єктності структура механізму цивільно-правового регулювання виглядатиме незавершеною, перерваною [101, с. 45]. Погоджуючись із наведеним зазначимо, що у відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням правосуб'єктність контрагентів відіграє важливу роль, оскільки є основою договірних зобов'язань.

На думку Л. А. Чеговадзе, процес цивільно-правового впорядкування дій суб'єктів заснований на використанні нормативних конструкцій, які для впорядкування кожного окремого випадку норми типових конструкцій моделюються з урахуванням цілей і обставин майбутньої діяльності. Саме тому формальні правові конструкції являють собою не «готові» підстави конкретного регулюючого впливу, а сукупність норм, об'єднаних в глави і параграфи Цивільного кодексу [260, с. 60]. Таким «механізмом» застосовується й коли сторони укладають договори, в тому числі й при укладенні договору геологічного вивчення надр за державним замовленням. Як слушно зазначає М. Д. Пленюк, укладаючи договір сторони погоджують його умови, які визначають права і обов'язки контрагентів. При цьому, погоджені умови не повинні суперечити нормам ЦК України, іншим актам цивільного законодавства, звичаям, в тому числі й звичаям ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 627 ЦК України) [174, с. 116].

На сьогодні як і вчені-цивілісти, так і представники господарського права не заперечують того, що конструкція договору виникла в рамках цивільного права і вийшла за межі цієї галузі, набувши значення загальнотеоретичної категорії [21, с. 16]. На думку П. М. Рабіновича, конструкція договору як і будь-яке інше правове явище, має соціальну сутність, під якою слід розуміти здатність правового явища слугувати засобом задоволення потреб суб'єктів [213, с. 5]. В. В. Ярова зазначає, що юридична конструкція договору, відповідає правилу системності, яке надає можливість знизити ризик проблематики в закріпленні характеру прав і обов'язків і посилити цивільно-правовий захист сторін [267, с. 193].

Термін «юридична конструкція договору» широко увійшов як у нормативні, так і судові акти. Також використовується в юридичній літературі, що звичайно є позитивним, адже, як слушно зазначає І. Г. Вахнин, при підготовці договору використовуються правові інститути, юридичні конструкції і їх елементи тощо [45, с. 29]. Однак як зазначається у юридичній літературі, правові конструкції не безсистемні і включають в себе норми, якими

зобов'язані керуватися індивіди для регулювання обраного ними виду відносин, і які вони можуть використовувати або зобов'язані дотримуватися. В цілому юридична конструкція являє собою первинний правовий концепт, здатний до об'єктивації в нормах права і виступає за наявності підстави субстанціональним правовим початком [246]. Не є винятком й індивідуальне регулювання підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням. При цьому, як слушно зазначає В. Л. Яроцький, договір відіграє важливу роль у переведенні визначених законом або звичаєм абстрактних велінь (шляхом моделювання його істотних умов) у площину правореалізації. Конструкція договору передбачає моделювання на нормативному рівні й остаточне самомоделювання самими суб'єктами відповідно до своїх потреб широкого кола визначених нормативно істотних умов щодо його предмета, ціни (для відплатних договорів), прав та обов'язків, відповідальності, терміну дії, а також форс-мажорних обставин, умов пролонгації тощо [268, с. 377]. Слідуючи наведеному доходимо висновку, що орієнтиром для укладення договору з геологічного вивчення надр за державним замовленням виступатимуть нормативні умови, зокрема й положення ЦК України та інших законів України. При цьому слід розуміти, що правові норми до моменту укладення цього договору міститимуть абстрактні правила. В свою чергу, після укладення договору диспозитивні норми будуть діяти на рівні із законодавчими, тобто будуть загальнообов'язковими для виконання сторонами.

Аналізуючи договір як регулятор договірних зобов'язальних цивільних відносин С. О. Погрібний звертає увагу на те, що цивільно-правовий договір визнається регулятором цивільних суспільних відносин у всій сфері договірних зобов'язань, крім випадків, зазначених у абзаці другому ч. 3 ст. 6 ЦК України, відповідно до якого сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства за однієї з таких умов: коли в актах законодавства прямо вказано на неможливість відступу від їх положень; коли обов'язковість положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту

– недотримання вимог актів цивільного законодавства тягне за собою нікчемність правочину або коли обов’язковість положень актів цивільного законодавства впливає із суті відносин між сторонами. Оскільки відступ від таких положень не допускається, то й договірне саморегулювання суспільних відносин їх учасниками унеможлиблюється. На думку вченого, законодавець, закріпивши у ст. 6 ЦК України співвідношення актів цивільного законодавства і договору, тим самим визнав договір нормативним регулятором цивільних суспільних відносин, оскільки він визначає норму цивільного права, якою, відповідно, відносини регулюються [178, с. 9]. М. Д. Пленюк у своєму монографічному дослідженні звертає увагу, що регламентація зобов’язальних правовідносин зазвичай відбувається через призму інструментального підходу до права, адже юридичні конструкції представляють собою конкретний спосіб закріплення в цивільному законодавстві різного роду правових інструментів. Саме тому при необхідності врегулювання конкретних суспільних відносин сторони вправі застосувати відповідну норму права, вибір якої залежить від всієї сукупності реальних факторів, які супроводжуватимуть існування зобов’язального правовідношення [174, с. 172]. У відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням, на нашу думку, також спостерігається такий аспект, адже врегулювання зобов’язальних підрядних відносин відбувається за допомогою як індивідуальних приписів (договірних умов), так і нормативних зокрема.

Враховуючи те, що з моменту вираження волі контрагентами юридична конструкція стає «юридичною сутністю». Таким чином, можна дійти висновку, що договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням є не лише домовленістю сторін, але і регулятором дій у договірному зобов’язанні. Досліджуваний договір розглядаємо як індивідуальний регулятор зобов’язальних правовідносин. Відтак законодавчі норми як загальнонормативні регулятори договірних відносин.

Нині ЦК України визначаючи договір як домовленість двох або декількох осіб про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 626 ЦК України) цим самими визначає, що права і обов'язки слід розуміти як юридичні категорії, оскільки пов'язані з нормами права, вони виступають своєрідним інформаційним ресурсом про можливе і належне. До того ж, як зазначається у юридичній літературі права і обов'язки сторін договору як домовленості є пов'язаними із нормами цивільного права безпосередньо, адже вони встановлюються щоб регулювати дії за погодженими «правилами» (умовами) [173, с. 213].

Не вдаючись до дискусії нормативності цивільно-правового договору, його типовості тощо зазначимо, що на сьогодні відомо різні підходи щодо такого розуміння. Так, одні вчені підтримують погляди щодо нормативності цивільно-правового договору В. М. Горшенев [58, с. 171], С. О. Погрібний [177, с. 68], О. А. Явор [266, с. 170]. Інші вчені підтримують розуміння автономного регулювання [5, с. 162], індивідуального регулювання [89, с. 411], ненормативного регулювання [209, с. 57] тощо.

В сучасній доктрині існують дві усталені позиції вчених, відповідно до яких: 1) договір з нормативним змістом (нормативний договір); 2) договір – угода (договір-правочин) [229, с. 34]. До нормативних договорів у правовій літературі деякі автори відносять й типові договори [49, с. 146]. Ми приєднуємося до думок тих авторів, які вважають, що типові договори можуть включати умови, які як імперативно встановлюють права та обов'язки сторін, так і умови, що підлягають деталізації сторонами або можуть бути визначені в договорі на їх розсуд. Такий стан речей сам по собі не позбавляє типовий договір ознак нормативності, адже договір може містити як обов'язкові, так і диспозитивні рекомендаційні положення [62, с. 44].

З урахуванням вищенаведеного долучаємось до думок вчених, що концепція договору як типового нормативно-правового акта не тільки дає підстави для застосування тієї чи іншої норми права до конкретного випадку, а й безпосередньо регулює поведінку сторін, визначаючи права і

обов'язки учасників правовідношення, яке вони породжують. Типовий договір виступає своєрідною програмою дій, координуючи діяльність сторін [41, с. 102]. До того ж вважаємо, що рамковий характер типового договору повинен забезпечувати лише правові умови вільної комунікації суб'єктів приватного права й надавати обов'язкової сили її результатам (договорам) [82, с. 18].

Підсумовуючи вищенаведене доходимо висновку, що договір з геологічного вивчення надр за державним замовленням виступає індивідуальним регулятором підрядних зобов'язальних правовідносин може містити як нормативні вказівки (імперативні приписи), так і умови індивідуальних актів.

Відомо, що в теорії права, в залежності від того, які засоби врегулювання суспільних відносин використовуються, розрізняють нормативне (загальне) та індивідуальне регулювання. Так, нормативним є впорядкування поведінки людей за допомогою нормативно-правових актів, розрахованих на їх багаторазове використання за наявності передбачених ними обставин. Тобто, обсяг суспільних відносин, на які поширюється нормативне правове регулювання, є кількісно невизначеним, відтак, індивідуальне регулювання – це впорядкування поведінки людей за допомогою актів застосування права, тобто індивідуальних рішень, розрахованих на одну конкретну життєву ситуацію, одне правовідношення, визначені суб'єкти тощо. На думку Т. В. Блащук нормативне регулювання покликане забезпечити єдиний порядок і стабільність регулювання, натомість індивідуальне – спрямоване на врахування конкретної обстановки, своєрідність певної юридичної ситуації. Деякі індивідуальні акти, що не підлягають багаторазовому застосуванню, виконуються або тривалий час (наприклад, договір управління майном), або одноразово наприклад, договір купівлі-продажу). Взаємозв'язок нормативного та індивідуального регулювання проявляється в тому, що індивідуальне правове регулювання засноване на нормативному і по суті є застосуванням загальних правових норм у конкретній правовій

ситуації, тобто виробленні індивідуальних норм на основі загальних норм. При цьому, нормативне регулювання використовує різні способи закріплення норм права. В кожній правовій системі на всіх етапах розвитку такі процеси обумовлюються особливостями суб'єктів правотворчості, а також способами закріплення та існування норм права [27, с. 2].

Здійснена в 2003 р., на думку М. М. Сібільова, спроба переглянути усталені ще з радянських часів підходи щодо співвідношення нормативного і договірної регулювання цивільних відносин шляхом запровадження нових правил взаємодії зв'язку договору і закону, надання сторонам права відступати від норм актів цивільного законодавства [228, с. 158] на сьогодні, повністю себе виправдала. Адже використовуючи взаємодію норм закону і індивідуальних (погоджених) правил, сторони на власний розсуд можуть визначити умови договірних зобов'язань. При цьому, як слушно зазначає М. Д. Пленюк, правова норма, яка міститься в актах цивільного законодавства, є не єдиним джерелом юридичних фактів. Юридичний факт як підстава виникнення договірних зобов'язань може передбачатись звичаями, в тому числі звичаями ділового обороту (ст. 7 ЦК України), міжнародними цивільними договорами (ст. 10 ЦК України), канонічним правом, нормами моралі тощо [174, с. 174].

У юридичній літературі в залежності від способу закріплення та існування норм права виділяються наступні види джерел права: правовий звичай; судовий прецедент; нормативно-правовий акт; нормативний договір; загальні принципи права; правова ідеологія (правосвідомість) [265, с. 132]. На думку Т. В. Блащук, договірні відносини регулюються кожним із вказаних джерел права, при цьому, їх застосування у договірних відносинах має певні особливості [27, с. 10].

Зважаючи на особливості вітчизняної правової системи, основним джерелом правового регулювання договірних відносин є нормативно-правовий акт. Нормативно-правові акти, що регулюють договірні відносини, у більшості своїй є частиною цивільного законодавства. Окрім того, в силу

загального дозволу сторони договору можуть керуватися звичаями ділового обороту в загальному порядку, зокрема це стосується тих випадків, коли відповідна умова договору не визначена імперативною нормою, домовленістю сторін або диспозитивною нормою.

Не зважаючи на те, що індивідуальне правове регулювання засноване на нормативному регулюванні, проте, в окремих випадках, наприклад при наявності прогалин у законодавстві, воно може мати самостійне значення. Актом індивідуального правового регулювання є цивільно-правовий договір, що укладається конкретними особами для врегулювання договірних відносин. При цьому договір, як документ, що містить договірні норми, є не лише актом індивідуального правового регулювання, але й джерелом права.

Відповідно до ст. 6 Цивільного кодексу України сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами, а також можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Переважна більшість цивільно-правових норм, які визначають умови договорів, має диспозитивний характер, тобто сторони в договорі можуть відступити від положень закону і врегулювати свої відносини на власний розсуд, не є винятком і договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Саме його зміст може містити право та обов'язки сторін, а також строки (терміни) виконання зобов'язань та умови відповідальності, які сторони укладаючи договір погодили.

Отже, підсумовуючи наведене вважаємо, що договір підряду на геологічне вивчення надр виступає регулятором зобов'язальних правовідносин та є тим способом вираження (закріплення) індивідуально-правових приписів (актів поведінки), які виконують роль регулятивних правил поведінки сторін щодо вчинення яких зобов'язалися сторони. Саме в умовах договору закріплюється воля сторін, а отже вони стають обов'язковими для сторін на рівні закону.

На думку В. В. Луця, роль договору не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин, а й відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності, добросовісності та справедливості визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірної зобов'язання [143, с. 24]. Підтримуючи таку позицію вченого перейдемо до аналізу прав та обов'язків сторін договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням у наступних підрозділах.

2.2 Сторони договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням

Сьогодні цивільно-правові договори виявляють свої особливості через різні елементи. До елементів будь-якого зобов'язального правовідношення передусім належать його суб'єкти (сторони). Безсумніву до основних елементів договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням відносяться підрядник та замовник. Відповідно до загальних положень про підряд сторонами договорів із виконання робіт можуть виступати фізичні особи, юридичні особи, держава, інші соціальні утворення (АРК, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права). Однак оскільки досліджуваний нами договір укладається за державним замовленням, то однією із індивідуалізуючих його ознак є спеціальний суб'єктний склад. Адже одна з його сторін завжди є органом державної влади чи органом місцевого самоврядування (державні замовники).

Варто зазначити, що в доктрині права нині немає єдності щодо розуміння того, хто повинен бути замовником у державних контрактах – держава, територіальна громада чи уповноважені ними органи. Відомі різні підходи щодо такого розуміння. Так, С. М. Братусь [39], К. І. Апанасенко [13],

М. І. Брагінський [34], відстоюють позицію, що держава як публічно-правове утворення є окремим суб'єктом цивільних правовідносин. Натомість А. С. Довгерт [81], Н. С. Кузнєцова [135], І. А. Селіванова [224], О. О. Первомайський [170], М. Д. Пленюк [172], дотримуються думки, що держава у цивільних правовідносинах є певним учасником, однак має статус юридичної особи публічного права.

Враховуючи особливість досліджуваних нами правовідносин і звертаючи увагу про відсутність законодавчої єдності у питанні, хто все ж таки є стороною договору на виконання робіт за державним замовленням (держава Україна, АРК, територіальні громади чи уповноважені ними органи), дотримуємося позиції про можливість усіх наведених вище органів виступати стороною у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

На думку Ю. В. Білоусова та С. О. Іванова в участі органів державної влади у зобов'язальних правовідносинах можна помітити певний дуалізм їх правової природи, адже вони можуть виступати як окремі учасники (сторони) цих відносин, або як органи держави, які представляють державу [25, с. 312].

У доктрині приватного права державу розглядають як багаторівневе утворення до складу якого входять як сама держава, так і територіальні громади. У ЦК України в ч. 2 ст. 2 йдеться про рівність наведених суб'єктів з іншими – фізичними, юридичними особами. Відповідно до ст. 170–172 ЦК України, держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. В свою чергу, у ст. 82 ЦК України йдеться про те, що на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення ЦК України, якщо інше не встановлено законом. Враховуючи наведене вважаємо, що юридичні особи публічного права при укладенні договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням набувають таких самих цивільних прав і обов'язків, як і юридичні особи приватного права. До того ж, органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають спеціальну

правоздатність. Адже як слушно зазначається у правовій літературі, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші публічні утворення насамперед мають на меті державні інтереси [30, с. 9].

Держава – це універсальна політико-управлінська система в суспільстві, що виконує публічні функції і виступає у цьому і як цілісний об'єкт, і як система пов'язаних між собою інститутів і структур, що здійснюють її функції [193, с. 258]. Як слушно зазначає М. Д. Пленюк, ЦК України, сприйнявши традиційну теорію держави, цілком слушно визнав державу та інші публічні утворення самостійними учасниками цивільного обороту. Цим самим надав право, брати участь у цивільних правовідносинах на загальних засадах на рівні з іншими учасниками – суб'єктами приватного права [172, с. 154–155].

Враховуючи те, що публічні утворення набувають і здійснюють права та обов'язки через відповідні органи в межах компетенції останніх, яка встановлена законом, держава Україна набуває і здійснює права та обов'язки через органи державної влади, територіальні громади – через органи місцевого самоврядування тощо. Тобто, від імені держави Україна за спеціальним дорученням можуть виступати фізичні, юридичні особи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування тощо (у випадках і в порядку встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами).

На нашу думку, при укладенні договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням, компетентним органом держави від її імені, саме остання вважатиметься стороною цього договору. Тобто у держави Україна з моменту укладення договору виникають права, обов'язки, а також відповідальність у разі невиконання чи неналежного виконання умов договору. В свою чергу, якщо досліджуваний договір укладається державним підприємством без вказівки на представництво від імені держави, то слід вважати, що державне підприємство діє як самостійний учасник цивільного обороту і за його дії у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань держава не відповідає. Адже відповідно до ст. 174, 175 ЦК

України, публічні утворення, як і інші учасники цивільних відносин, несуть самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями.

У правовій літературі досі немає єдиної думки з цього приводу. Так, А. В. Коструба зазначає, що оскільки держава як суб'єкт цивільного права не ліквідується, набуває майно у специфічний спосіб (скарб, реквізиція, викуп тощо), має поліструктурний вигляд (правомочності власника реалізують різні учасники правовідносин), то приватно-правові відносини у яких держава приймає участь мають факультативний характер. Факультативність участі держави в приватних правовідносинах обумовлена тим, що вона не змінюючи своєї публічно-правової природи приймає участь в цивільних правовідносинах не самостійно, а через систему відповідних органів публічної влади, які здійснюють, надану їм приватно-правову компетенцію [119, с. 148–150]. Не погоджуючись із таким твердженням автора вважаємо, що незважаючи на специфіку здійснення державою Україна публічно-правових повноважень у суспільстві, у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням державу не слід переводити у особливий статус, а умови договору у певного роду «особливі». На нашу думку, відносини у досліджуваному договорі носять приватноправовий характер, відповідно до засадничих положень цивільного права, а їх учасники рівними, вільними у виборі та майново-самостійні.

Таким чином, виходячи із основного принципу – юридичної рівності сторін договору вважаємо, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування вправі вільно, зважаючи на необхідність реалізації своїх повноважень, вступати у підрядні відносини з геологічного вивчення надр відповідно до положень ЦК України.

При укладанні досліджуваного договору сторони вільно домовляються про зміст і обсяг прав та обов'язків тощо. Зважаючи на наведене, вважаємо, що підрядний договір на геологічне вивчення надр, замовником в якому виступають публічно-правові утворення, є цивільно-правовим договором і не може розглядатися як адміністративний, оскільки в змісті таких договорів відсутні

відносини влади і підпорядкування, а контрагенти за такими підрядними договорами, незважаючи на те, що на стороні замовника виступають такі публічно-правові утворення, є рівними один щодо одного.

На думку А. С. Довгерта, якщо орган державної влади виконує покладені на нього державою функції, то у відповідних відносинах цей орган є представником держави і набуває цивільних прав та обов'язків для держави. Тобто учасником цих відносин є держава Україна. Якщо ж орган державної влади діє у цивільних відносинах з метою матеріального та іншого забезпечення здійснення відповідної державної політики (орендує приміщення, платить за газ, електроенергію тощо), то учасником цивільних відносин виступає саме цей орган. Більше того, вчений пропонує відходити від практики надання міністерствам, відомствам, іншим органам влади та місцевого самоврядування статусу юридичних осіб та піти шляхом багатьох країн світу, де в цивільних відносинах виступають не вказані органи, а безпосередньо держава або громада, до яких в разі спору подають цивільні позови [257, с. 119]. В свою чергу, В. М. Годунов, зазначає, що державний замовник укладає державний контракт від імені Республіки Білорусь при поставках, роботах та послугах для республіканських державних потреб і від імені адміністративно-територіальної одиниці – при поставках, роботах та послугах для місцевих потреб [57, с. 13]. Солідаризуючись із думками авторів [76, с. 9] [262, с. 78] зазначимо, що держава в особі створюваних нею органів державної влади набуває і здійснює цивільні права та обов'язки у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України [63, с. 85]. Вважаємо, що саме участь держави у підрядних відносинах з геологічного вивчення надр зумовлена реалізацією публічних завдань, що стоять перед нею.

Підсумовуючи наведене доходимо висновку, що стороною договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є наділений відповідними повноваженнями орган державної влади чи орган місцевого

самоврядування, який іменується замовником та укладає цей договір від імені держави Україна або ж територіальної громади.

На думку І. І. Банасевич, державне замовлення має містити взаємовигідне партнерство, конкретизуючи це партнерство в договорі. Його основні умови необхідно ще до укладення договорів узгоджувати як з виробниками товарів, робіт, послуг, так і з відповідними органами управління з метою реального і повного виконання. Саме державне замовлення слід розглядати як підставу для укладення договорів [16, с. 15]. Загалом погоджуючись із таким розумінням сутності державного замовлення, на нашу думку, доцільно щоразу зосереджуватися саме на договірному характері таких замовлень, формально-юридичній рівності і непідпорядкованості контрагентів, а також взаємній відповідальності державних замовників та їх контрагентів тощо.

Додатково зазначимо, що у правовій літературі досить часто звертається увага, що хоч в державному контракті стороною називається орган держави чи орган місцевого самоврядування, він є тільки номінальним учасником. Відповідні договори спрямовані на задоволення тих чи інших державних потреб, а не конкретних потреб органів влади, тому їх стороною є безпосередньо публічно-правове утворення – держава, а не той чи інший орган влади [33, с. 179]. Таким чином, питання про те, хто саме є стороною договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням (держава чи відповідний орган державної влади), є доволі не просто, оскільки навіть позиції вчених щодо цього питання суттєво різняться.

Правовий статус замовника та підрядника регулюється у нормативно-правовому порядку. Так, замовником виступає особа, яка видає замовлення, укладає договір на геологічне вивчення надр, контролює хід його виконання, приймає та оплачує виконані роботи тощо. Головними обов'язками замовника є передача підряднику затвердженої проектно-кошторисної документації, надання йому (якщо це відповідає умовам договору) майданчика тощо. Замовник має право, не втручаючись у господарську діяльність підрядника,

здійснювати контроль і технічний нагляд щодо відповідності обсягу, вартості і якості виконуваних робіт проектам і кошторисам, перевіряти хід і якість підрядних робіт, якість використовуваних матеріалів тощо.

Правовий статус підрядника обумовлений тим, що він, як зазначено у загальних положеннях ЦК України, зобов'язується власними силами і засобами на замовлення замовника здійснити геологічне вивчення надр в установлений строк або виконати обумовлені договором інші роботи. Звідси зазначимо, що підрядник є самостійним учасником досліджуваних нами відносин.

Продовжуючи аналіз правового статусу сторін, зокрема підрядника у договорі на геологічне вивчення надр за державним замовленням, відразу зазначимо, що нами не підтримуються думки з приводу найменування сторони «виконавцем». Адже наведений термін використовується законодавцем у договірних констукціях про надання послуг, а також у договорі на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Зважаючи на відмінності між договорами із виконання робіт та надання послуг (як неодноразово наводилися у правовій літературі) [242; 68; 77], а саме: а) предмет цих договорів; б) виконання цих договорів; в) особливості покладення ризику; г) споживчого характеру тощо, вважаємо доречним найменування саме термін «підрядник».

Враховуючи те, що за умовами договору підряду інколи проводяться й певного роду розвідувальні роботи⁴, вважаємо недопустимим змішування поняття «підрядник» та «розвідник». Хоч у тлумачному словнику і вживається пояснення, що розвідник – фахівець із розвідки надр, корисних копалин⁵, вважаємо його помилковим, оскільки таке тлумачення зовсім не розкриває його змісту. Як правило під поняттям «розвідник» розуміють співробітників служби розвідки, військовослужбовців, розвідувальних військ тощо [51]. З наведеного ще раз

⁴ Розвідувальні роботи – комплекс робіт, що проводяться з метою промислової оцінки родовища, тобто встановлення кількості і якості корисної копалини, укладеного в родовищі, та умов його залягання. Комплекс розвідувальних робіт включає виробництво хімічних аналізів і технологічних випробувань відібраних проб корисних копалин, гідрогеологічні, геофізичні і маркшейдерські роботи, геологічні зйомки, результати яких відображаються в звітах по виконуваних робіт (Електронний ресурс: режим доступу <http://www.ekonomiks.net.ua>. Дата звернення: 07.04.2018 р.).

⁵ Розвідник – фахівець із розвідки надр, корисних копалин (Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

переконаємося про неможливість ототожнення, а тим більше змішування різних понять у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Відповідно до загальних положень (параграф 1 гл. 61 ЦК України) законодавець слушно застерігає, що у разі потреби залучення інших робіт, підрядник зобов'язаний одержати згоду замовника, адже насамперед виконання геодорозвідувальних робіт пов'язані з ризиками та вимагає не лише від підрядників, а й від субпідрядників необхідних спеціальних знань та навиків при виконанні окремих етапів робіт. Тому підрядник перш ніж залучити як третю особу субпідрядника має погодити його кандидатуру із замовником. Процедура погодження, на нашу думку, повинна включати в себе надання замовнику необхідної інформації про конкретну спеціалізацію субпідрядника, наявність у нього необхідних навиків та матеріально-технічного ресурсу, необхідного для якісного виконання таких робіт.

Договірні відносини з виконання робіт, як зазначає В. В. Луць, можуть складатися за схемою прямого договору між замовником і підрядником або за конструкцією генерального підряду. Остання за попереднім законодавством застосувалась у підрядних відносинах з капітального будівництва і виконання проектних та пошукових робіт. За новим ЦК України система генерального підряду закріплюється як загальна для договорів підрядного типу [143]. У ГК України цим відносинам присвячено спеціальну статтю 319, згідно з якою підрядник має право залучити для виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи, і у цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Аналізуючи цю норму, А. Б. Гриняк доходить висновку про наявність певних варіантів суб'єктного складу в договорі будівельного підряду: а) «замовник» – «підрядник» (дотримуючись термінології В. В. Луця – «прямий договір»); б) «замовник» – «генеральний підрядник» – «субпідрядник» (конструкція «генерального підряду»). Однак ці конструкції не є виключними. Так, відповідно до ч. 3 ст. 319 ГК України договір підряду на виконання робіт із

монтажу устаткування замовник може укласти з генеральним підрядником або з постачальником устаткування, а за згодою генерального підрядника – з відповідними спеціалізованими підприємствами [62, с. 149]. Разом з тим для договору підряду на геологічне вивчення надр (особливо зважаючи на широке використання у таких відносинах конструкції «генерального підряду») важливе значення насамперед має розгляд питання про структуру договірних зв'язків.

Під структурою договірних зв'язків у будівельній діяльності М. С. Біленко пропонує розуміти встановлений договором суб'єктний склад цивільного правовідношення, що бере участь в укладанні та виконанні договорів будівельного підряду [24, с. 68]. Адже, на думку авторки, можливі випадки, коли будівництво об'єктів здійснюється однією будівельною організацією. Будівельна організація бере на себе зобов'язання із виконання робіт і здійснює їх своїми силами без залучення субпідрядних організацій. Така структура договірних відносин у будівництві є простою, оскільки вона складається з двох суб'єктів – замовника і підрядника. Питання раціоналізації структури договірних зв'язків у будівельній діяльності виникають тоді, коли будівництво об'єктів ведеться підрядним або змішаним способами. У зв'язку з цим цілком слушною видається позиція законодавця у ЦК України, де закріплено як загальну для всіх видів договорів підряду (ст. 838) конструкцію «генерального підряду», а саме, систему правовідносин між сторонами, за якою робота може виконуватися підрядником або особисто, або за допомогою інших осіб (субпідрядників), якщо особисте виконання роботи не передбачено договором. В останньому випадку підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Тобто, як зазначає В. В. Лаптев, практичне значення конструкції складного правовідношення полягає в тому, що воно дозволяє встановлювати безпосередній зв'язок між початковим і кінцевим елементом складного правовідношення» [138, с. 108].

Система «генерального підряду» традиційно застосовується у будівництві. Генеральний підрядник, уклавши договір будівельного підряду із замовником, вправі укласти субпідрядний договір з субпідрядником. На генеральних підрядах передусім спеціалізуються великі будівельні організації. Вони беруть на себе виконання зобов'язань, які пов'язані з будівництвом. Їхні функції полягають: 1) в організації, забезпеченні і веденні робіт одночасно на декількох будівельних майданчиках; 2) в одержанні, аналізі і використанні економічної, управлінської та іншої інформації, пов'язаної з будівельною сферою; 3) у залученні до виконання робіт менш потужних спеціалізованих будівельних організацій тощо [24, с. 71].

Взаємовідносини замовника та субпідрядника регламентуються ч. 2 п. 62 Загальних умов, відповідно до якої замовник і субпідрядник не можуть пред'являти один одному претензії, пов'язані з порушенням умов договорів, укладених кожним із них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом [111, с. 85]. Такий підхід законодавця, як нам видається, дещо відтворює висловлену раніше в літературі думку, згідно з якою хоча і в замовника, і в субпідрядника виникають, фактично, відносини в процесі будівництва, якогось юридичного значення ці контакти не мають. Що стосується замовника, то він не тільки не має суб'єктивного права, а й фактично не в змозі вживати заходів щодо забезпечення належного виконання субпідрядних договорів [240, с. 137]. Такий підхід вважаємо не зовсім вірний, адже сторони самостійно у договорі підряду можуть передбачати право прямих контактів субпідрядника із замовником, якщо це сприятиме своєчасному і якісному виконанню робіт, навіть із пред'явленням претензій один одному.

Зважаючи на вищенаведене, можемо стверджувати про необхідність погодження умов субпідрядного договору із умовами договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, для виконання якого залучається субпідрядник.

Окрім наведеного слід зазначити, що як і договірні зв'язки у будівництві, так і з геологічного вивчення надр за державним замовленням можуть бути ускладнені участю ще одного суб'єкта – інженерної організації (інженера). Однак інженерна організація не виступатиме самостійним суб'єктом ні в досліджуваному нами договорі, ні договорі будівельного підряду. Повноваження інженерної організації (інженера) можуть бути закріплені як у довіреності, виданій інженерній організації для представлення інтересів замовника, так і в самому підрядному договорі. Проте таке право на залучення інженерної організації не передбачено ні в ЦК, ні в ГК України, хоча й прямо не заборонено в них. Враховуючи це та керуючись ст. 627 ЦК України, за якою сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагентів та визначенні умов договору, вважаємо допустими можливості залучення інженерних організацій до виконання умов договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Найбільш поширеною підставою залучення інженерної організації до підрядних договірних відносин зазвичай є необхідність у сприянні генеральному підряднику, оскільки це суттєво полегшує генпідряднику можливість здійснення контролю та нагляду за діяльністю субпідрядних організацій, яких може бути значна кількість. При цьому як слушно зазначається в юридичній літературі, підрядник наділяє повноваженнями відповідну фірму, і замовник, до відома якого це доводиться, знає, що в рамках повноважень, наданих фірмі, наслідки вчинених нею юридичних дій покладені на підрядника [34, с. 19]. Таким чином, у певних випадках інженерна організація має право виступати від імені генпідрядника у відносинах як із субпідрядниками, так і з замовником.

Необхідно зазначити, що на практиці є й більш ускладнені схеми підрядних відносин з геологічного вивчення надр, які не передбачені законодавством, однак і не суперечать йому, адже їх реалізація відбувається за погодженням сторін. Зокрема, замовнику не заборонено укладати договір з генеральним підрядником на виконання лише частини роботи, а далі замовник

може вступати у договірні відносини із іншими виконавцями, однак фактичним виконавцем виступатиме підрядник. Стає зрозуміло, що підрядник укладаючи договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням із іншими виконавцями обов'язково повинен погодити це із замовником.

Зважаючи на те, що ні в загальних умовах ст. 838 ЦК України ні в ст. 319 ГК України немає схожої норми вважаємо, що сторони досліджуваного нами договору можуть передбачити умову про погодження щодо залучення інших виконавців в договірному порядку.

Отже, як уже зазначалось вище, підрядниками з геологічного вивчення надр за державним замовленням можуть бути як юридичні особи так і фізичні особи.

Безперечно у законодавстві існують певного роду застереження щодо фізичних осіб у досліджуваних нами правовідносинах. Однак, вважаємо, що на сьогодні укладання договорів є елементом цивільної право- та дієздатності фізичних осіб. Недійсність правочинів, сторонами яких є фізичні особи, ґрунтується на тих самих критеріях, що і загальні правила виникнення дієздатності, а саме вік та психічне ставлення до вчинених дій [62, с. 59]. Як зазначається з цього приводу у правовій літературі, «... зважаючи на специфіку робіт, що виконуються, підрядником за договором підряду на проведення проектних робіт може бути фізична особа, що зареєстрована у встановленому порядку як підприємець» [78, с. 57]. Відтак вважаємо, що і в договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням фізичні особи, не маючи необхідного обсягу цивільної дієздатності не можуть бути його стороною.

Як відомо, реалізуючи свою правосуб'єктність, фізичні особи вправі створювати різні об'єднання як з комерційними, так і з некомерційними цілями, а також як з метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері професійної діяльності, так і громадських, соціальних чи інших, які не суперечать законодавству. Зайняття наведеною діяльністю фізична особа вправі на засадах трудового чи цивільного договору з роботодавцем або

шляхом створення організаційних форм господарювання, що передбачають створення (або не передбачають) юридичної особи.

Як слушно зазначає О. В. Діба, займаючись незалежною професійною діяльністю, тобто беручи участь у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльності лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, – фізичні особи можуть набути статусу самозайнятої особи відповідно до податкового законодавства (за умови, якщо вони не є працівниками або фізичними особами-підприємцями та використовують найману працю не більше чотирьох фізичних осіб) [78, с. 85–86].

Щодо правового статусу юридичних осіб у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, варто зазначити, що зазвичай саме вони і виступають учасниками цих правовідносин, для яких договір є основною правовою формою реалізації їх цивільної правосуб'єктності [100, с. 74]. Сьогодні дискусії щодо правосуб'єктності юридичної особи та її елементів змісту не припиняють свого існування. Найпоширенішою думкою є те, що основні із них є: а) правочиноздатність – здатність вчиняти правочини; б) деліктоздатність – здатність нести договірну відповідальність за правопорушення; в) трансдієздатність – здатність бути представником обирати собі представника і бути тим, кого представляють; г) бізнесдієздатність – здатність юридичної особи займатися підприємницькою діяльністю [254, с. 71]. Нині ми є прихильниками позиції, яка висловлена у правовій літературі щодо необхідності виділення в межах правочиноздатності юридичної особи її договороздатність як видового поняття стосовно її правочиноздатності, що відповідає її природі та виду правоздатності [100, с. 65–66]. Адже такий висновок є цілком аргументованим у відповідності до ч. 2 ст. 202 ЦК України. Відтак, з огляду на наведене, договороздатність юридичної особи як сторони договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням розуміємо як

здатність бути стороною, що відповідає її природі та виду правоздатності. При цьому зазначимо, що така здатність залежить від наявності у юридичної особи спеціального дозволу на проведення геологічного виду робіт. Так, відповідно до ч. 3 ст. 91 ЦК України юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких визначається законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Виходячи зі змісту п. 2 Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами Затвердженими Постановою КМ України від 30 травня 2011 р. № 615, дозволи надаються Держгеонадрами переможцям аукціонів з їх продажу та без проведення аукціонів у випадках, передбачених пунктом 8 цього Порядку, Держгеонадрами, крім корисних копалин місцевого значення на території Автономної Республіки Крим, дозволи на видобування яких надаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим згідно із цим Порядком [191]. Відповідно до цього порядку, дозволи надаються на такі види користування надрами: а) геологічне вивчення родовищ корисних копалин; б) геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислова розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; в) видобування корисних копалин; г) геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислова розробка родовищ, з подальшим видобуванням нафти, газу (промислова розробка родовищ); д) будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; е) створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади тощо); є) виконання робіт (здійснення діяльності), передбачених угодою про розподіл продукції.

Дозвіл надається надрокористувачеві, а робочий примірник дозволу разом з відповідними документами зберігається в органі з питань надання

дозволу. У дозволі зазначаються: а) реєстраційний номер і дата видачі; б) підстави для надання дозволу; в) вид користування надрами; г) відомості про ділянку надр, що надається у користування, із зазначенням її назви, місцезнаходження, координат, площі та у разі потреби обмежень щодо глибини використання; д) вид корисної копалини відповідно до переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827 (ЗП України, 1995 р., № 2, ст. 42; Офіційний вісник України, 2005 р., № 33, ст. 1991), її запаси на час надання дозволу; е) найменування органу, який затвердив (апробував) запаси корисної копалини, дата складення і номер протоколу (для дозволів на видобування корисних копалин); є) мета користування надрами (у дозволі як мету користування надрами може бути зазначено виконання інвестиційних проектів); ж) джерело фінансування робіт; з) особливі умови; к) відомості про власника дозволу (найменування, місцезнаходження, код згідно з ЄДРПОУ юридичної особи, прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків фізичної особи – підприємця (у дозволі, наданому фізичним особам, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган ДФС і мають відмітку у паспорті, зазначається серія та номер паспорта). Зважаючи на те, що порядок укладення досліджуваного нами договору розглядатиметься у наступних підрозділах, дозволимо собі супинитися лише на окреслених вище ознаках дозволу.

Отже, з наведеного вище слід зазначити, що необхідність розгляду субпідрядних відносин пов'язана з тим, що за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням генпідрядник може самостійно вступати у договірні відносини з іншими виконавцями, однак останні мають не лише мати необхідний обсяг цивільної дієздатності, а й бути зареєстровані у встановленому порядку як підприємці. Таке право підрядника насамперед пов'язане зі складністю підрядних робіт чи окремих їх етапів,

виконання яких може покладатися на різних підрядників, які спеціалізуються, мають відповідні дозволи на проведення такого роду робіт. Більше того, якщо із закону або договору не випливає обов'язок підрядника виконати передбачену в договорі роботу особисто, підрядник має право залучити до виконання своїх зобов'язань інших осіб (субпідрядників). Однак лише підрядник виступатиме у ролі генерального підрядника та нести відповідальність перед замовником за наслідки невиконання або неналежного виконання зобов'язань залученим ним субпідрядником. В свою чергу, перед субпідрядником буде відповідальним за невиконання або неналежне виконання замовником зобов'язань щодо оплати виконаних робіт.

2.3 Зміст договору підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням

Як відомо в юридичній літературі прийнято вважати, що зміст договору як спільного вольового юридичного акту сторін становлять, умови (пункти), щодо яких вони дійшли згоди, і, ті умови, які приймаються ними як обов'язкові внаслідок чинного законодавства (ч. 1 ст. 628 ЦК України). Автори науково-практичного коментаря стверджують, що зміст договору – це саме ті умови, на яких сторонами досягнена відповідна домовленість [259, с. 596].

В юридичній літературі позиції вчених до розуміння змісту договору складаються по-різному. Одні стверджують, що зміст договору є його умови [233, с. 151], а інші вважали, що зміст будь-якого договору становлять його умови щодо прав та обов'язків сторін [123, с. 4]. Є. О. Харитонов вкладає у зміст договору сукупність умов (пунктів), визначених на розсуд сторін і погоджених ними, та умов, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства [247, с. 471].

Аналізуючи питання про зміст договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням І. І. Банасевич, приходиться до висновку, що зміст договору – це сукупність усіх умов, на яких укладена відповідна угода сторін, а змістом зобов'язання є сукупність прав та обов'язків сторін зобов'язання, що виникло на підставі договору [14, с. 8]. В. В. Васильєва, стверджує, що зміст договірної зобов'язання становить сукупність кореспондуючих прав та обов'язків сторін [43, с. 13]. Визначаючи зміст цивільного договору Н. А. Саніахметова, вказує, що це сукупність його умов, сформованих сторонами договору, або впливають із закону, у якому укладення договору засновано на умовах, при цьому такі умови можуть бути суттєвими, звичайними та випадковими [254, с. 335–339].

Виходячи із законодавчого визначення змісту цивільно-правового договору (ст. 628 ЦК України) – це умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Як бачимо, у ЦК України права і обов'язки сторін не розглядаються як елементи змісту договору. Проте, якщо проаналізувати норми ЦК України, що регулюють будь-який цивільно-правовий договір, стає зрозуміло, що саме цими нормами прямо чи опосередковано визначаються права та обов'язки сторін, адже з укладенням договору вони виникають у кожній із сторін і лише завдяки ним забезпечується досягнення мети, задля якої укладався договір. Більше того, як слушно зазначається в літературі, договірні умови розглядають як спосіб фіксації взаємних прав та обов'язків, а тому коли говорять про зміст договору як правовідношення, то мають на увазі права й обов'язки контрагентів, а коли про зміст договору-правочину – договірні умови [37, с. 117].

Зазначимо, що в правовій літературі існує думка, що відображені у ГК посилання на норми ЦК України можна розглядати в якості доктринальної помилки міжгалузевого зіткнення ЦК України із ГК України, оскільки ГК України наділений всіма необхідними інститутами договірного права, зокрема щодо регулювання підрядних відносин у сфері господарювання. Так, Г. М. Гриценко доходить висновку, що посилання на норми Цивільного кодексу України у цьому питанні є неприпустимим і вносить неясність і плутанину між цивільними та господарськими відносинами в сфері капітального будівництва підрядним способом [66, с. 52]. Не погоджуючись із думкою автора, підтримуємо думку М. С. Біленко, що навіть у подвійному правовому регулюванні окреслених відносин з підрядного способу капітального будівництва не доцільно ігнорувати загальні умови про підряд, що містяться в гл. 61 ЦК України, хоча б зважаючи на ч. 2 ст. 317 ГК України, за якою загальні умови договорів підряду визначаються відповідно до положень ЦК України про договір підряду, якщо інше не передбачено ГК України [24, с. 85].

Спираючись на законодавчу дефініцію зобов'язання, наведену ст. 509 ЦК України, можна класифікувати обов'язки сторін договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням залежно від змісту зобов'язань та способу їх вираження на: а) обов'язки щодо здійснення певних дій; б) обов'язки щодо утримання від вчинення певних дій; в) обов'язки, що прямо передбачені законом; г) обов'язки, визначені шляхом погодження умов договору; д) обов'язки, визначені шляхом вказівки на кореспондуючі їм права контрагента. А. Б. Гриняк виділив обов'язки сторін договору підряду та класифікував їх, враховуючи зміст цивільно-правових зобов'язань та спосіб їх вираження, за наступним критерієм: 1) обов'язки щодо здійснення певних дій (обов'язок виконати певну роботу, прийняти, оплатити її тощо); 2) обов'язки щодо утримання від вчинення певних дій (замовник не вправі заперечувати або ж створювати якісь перешкоди при залученні до виконання робіт підрядником інших осіб (субпідрядників), якщо інше не передбачено їх домовленістю); 3)

обов'язки, прямо передбачені законом (обов'язок виконати певну роботу, зберігати надані матеріали та майно, передати інформацію, прийняти та оплатити роботу тощо); 4) обов'язки, визначені шляхом погодження умов договору (погодження обов'язків із надання матеріалу, залучення чи незалучення інших осіб (субпідрядників), погодження ціни роботи та способів її визначення тощо); 5) обов'язки, визначені шляхом вказівки на кореспондуючі їм права контрагента (невиконання замовником обов'язку замінити недоброякісний або непридатний матеріал кореспондує праву підрядника відмовитись від договору підряду та праву на відшкодування збитків) [62, с. 155].

Враховуючи те, що у гл. 61 ЦК України приділено увагу правам і обов'язкам контрагентів, перейдемо і ми до їх детального вивчення.

2.3.1. Права та обов'язки замовника

Зважаючи на те, що договір підряду з геологічного вивчення надр є синалагматичним, то відповідно права та обов'язки сторін співвідносяться. Отже, права та обов'язки замовника певною мірою співвідносяться із правами та обов'язками підрядника, так як замовник за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням зобов'язаний виконати зустрічні обов'язки підрядника. Замовник безпосередньо не впливає на матеріалізований результат договору, він спрямовує діяльність підрядника на досягнення саме його, який в подальшому максимально задовольняє мету договору в цілому.

Законодавчий підхід до договору підряду припускає, що ініціатива вступу у договірні відносини завжди походить від замовника, адже підрядник виконує передбачені договором роботи, виходячи із замовлення контрагента. Завдання, бажання замовника, як слушно зазначає Н. В. Курамжина, відображені в якості першоджерела, ініціативного початку для укладення договору [137, с. 46]. Не є винятком й договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням, адже саме замовник ініціює укладення договору.

За загальним правилом, основними обов'язками замовника є обов'язок прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 837 ЦК України). Під час прийняття результату виконаної роботи на замовника покладається й обов'язок уважно оглянути його. Певна річ, що в такому випадку підрядник на вимогу замовника зобов'язаний не лише надати для огляду такий результат, а й особисто прокоментувати його. Враховуючи те, що за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням предметом можуть бути звітні дані та геологічна інформація як результат проведених робіт, сторони можуть передбачити в договорі не лише їх передачу, а й детальне тлумачення отриманих даних.

Наступним обов'язком замовника є обов'язок передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію. Слід зазначити, що нині у законодавчому підході щодо цього між ЦК та ГК України існують певні розбіжності. Зокрема за положеннями ЦК України обов'язок щодо передання підряднику затвердженої проектно-кошторисної документації покладається на замовника, якщо він у договірному порядку не закріплений за підрядником (ч. 1 ст. 875). Натомість у ГК України такий обов'язок викладено в імперативній формі (ч. 1 ст. 318). На нашу думку, такий імператив є зайвим, адже по-перше не для усіх робіт проектно-кошторисна документація є обов'язковою, а, по-друге, сторони вправі самостійно визначитись із її передання та розробленням.

Завдання щодо геологічного вивчення надр може бути передбачено й певною програмою робіт з геологічного вивчення, яка може передбачати й дослідно-промислові розробки родовищ корисних копалин і бути невід'ємною частиною досліджуваного договору.

Геологічне вивчення надр здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення і оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничо-технічних та інших умов розробки родовищ корисних

копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Проведення робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням координується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр на основі державних комплексних або цільових програм, міжгалузевих і галузевих планів, проектів, відповідних норм і правил.

Геологічне вивчення надр, передбачене державними програмами, здійснюється, як правило, за рахунок коштів, що відраховуються видобувними підприємствами до державного бюджету за раніше виконані геологорозвідувальні роботи. В окремих випадках геологічне вивчення надр може виконуватись за рахунок прямих видатків державного та місцевих бюджетів.

Місцеві Ради народних депутатів і органи виконавчої влади на місцях сприяють проведенню робіт з геологічного вивчення надр, що виконуються згідно з державними програмами, розробляють та реалізують відповідні територіальні програми.

Як правило завдання щодо втілення дорогих, конструкційно складних та масштабних проектів створюють пакет технічної документації, яка узгоджується у відповідних установах. Така документація є невід'ємною і обов'язковою складовою договору підряду. У відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням такі завдання прийнято називати Програмою робіт з геологічного вивчення надр та корисних копалин (далі – Програма).

Відповідно до цієї Програми сторони мають: а) отримати спеціальний дозвіл на користування надрами; б) скласти проектно-коштористну документацію попередньої та детальної розвідки; в) визначити перспективи ліцензійної площі, до яких входять прогностні ресурси корисних копалин, деталізація особливостей геологічної будови, вивченням якісних і кількісних параметрів корисної копалини, обґрунтування підрахунку запасів; г) комплекс

геологорозвідувальних робіт: геологічне обслуговування бурових робіт, відбір проб із керну свердловин, гамма-каротаж свердловин, гідрогеологічні дослідження; д) лабораторні роботи: проведення фізико-механічних досліджень, визначення петрографічного і хімічного складу; лабораторні і технологічні випробування: проведення фізико-механічних досліджень кернових проб за повною і скороченою програмами, випробування сировини, петрографічні, хімічні і спектральні аналізи, радіаційно-гігієнічна оцінка сировини; е) камеральні роботи: складання геологічного звіту, підготовка матеріалів і складання ТЕО постійних кондицій та інші [155].

Так, спеціалізоване підприємство проводить геологічну експертизу на основі документів та матеріалів, наданих надрокористувачами. Подані на геологічну експертизу матеріали реєструються у спеціалізованому підприємстві та перевіряються на відповідність вимогам щодо їх повноти і якості. Якщо подані на геологічну експертизу матеріали не дають змоги достовірно та якісно виконати геологічну експертизу або якщо склад і зміст зазначених матеріалів не відповідає вимогам відповідних нормативно-правових актів у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, всі подані на геологічну експертизу матеріали протягом 10 днів з дня їх надходження повертаються надрокористувачам на доопрацювання із зазначенням недоліків і пропозиціями щодо їх усунення, включаючи проведення додаткових робіт (науково-дослідних, геолого-зйомочних, пошуково-оцінювальних тощо) [181].

Технічна документація і кошторис мають відповідати вимогам нормативних документів, що регулюють геологорозвідувальну діяльність, і договору підряду в цілому. При укладанні договору підряду на геологічне вивчення надр визначається склад і зміст технічної документації, а також визначається, яка зі сторін і в який строк має надати відповідну документацію. Як нами уже зазначалося, техніко-економічне обґрунтування робіт виконується спеціалізованою організацією, яка проектує такі роботи. Робоча документація розробляється на підставі техніко-

економічного обґрунтування розвідок і підлягає узгодженню із замовником. У випадку, якщо проектування виконує підрядник, договором передбачається обов'язок замовника передати йому вихідні дані (інформацію) на проектування тощо [99, с. 355]. Саме тому, проектно-кошторисна документація повинна включати усі роботи, які виконуватимуться підрядником.

На нашу думку, призначення технічної документації полягає в тому, що в ній передбачається увесь обсяг та зміст необхідний для досягнення остаточного результату робіт, насамперед інформація про надра.

Законодавче визначення проектної документації надано п. 11 ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності». Натомість кошторис являє собою грошову оцінку тих видів робіт, які необхідно зробити підряднику, щоб досягти необхідного результату. Кошторис визначається щодо певного роду робіт, а відтак містить повний перелік робіт, які необхідно зробити за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

Відомо, що чинне законодавство надає суб'єктам підрядних правовідносин самостійно визначати обсяг робіт, який має бути виконано, тобто сторони договору підряду з геологічного вивчення надр самостійно за допомогою технічної документації та кошторису можуть визначити межі вимог кожної із сторін. Зокрема, замовник має право вимагати виконання і передання йому в обумовлений строк отриману геологічну інформацію, а підрядник – затвердити проектно-кошторисну документацію, визначити межі проведення робіт, прийняти закінчену роботу та оплатити виконані роботи.

Звідси цілком очевидним є те, що законодавчий підхід щодо розроблення та затвердження проектно-кошторисної документації та програми робіт з геологічного вивчення надр є правильним, адже виконання такого роду робіт мають відбуватися не лише за наявності дозвільної документації, а й за погодженням сторін.

Обов'язком замовника є обов'язок видавати та направляти підрядника в межах своєї компетенції відповідні приписи, розпорядження та/або повідомлення. Подібно до того, як за умовами договору будівельного підряду замовник має надати будівельний майданчик підряднику, так за умовами досліджуваного нами договору замовник повинен передати підряднику земельну ділянку для проведення геологічного вивчення надр, яка знаходиться у нього на праві користування. Виконання цього обов'язку фактично зводиться до передання підряднику земельної ділянки та належно оформлених документів про її користування. Площа та стан наданої земельної ділянки мають відповідати вимогам, що визначені Дозволом користування та відповідними нормами чинного законодавства. Іншими словами, саме замовник має створити підряднику всі необхідні умови для виконання робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Зважаючи на реалії сьогодення, вважаємо, що підрядник повинен уважно вивчити усі надані замовником документи (рекомендується перевіряти їх відповідність до законодавчо встановлених вимог), оскільки будь-які відхилення від юридично правильного оформлення поданих замовником документів може призвести до певних непорозумінь, як наслідок, втрати матеріальної винагороди за виконані роботи, а то й штрафних санкцій.

Виходячи із змісту абз. 2 ч.1 ст. 879 ЦК України, замовник може прийняти на себе зобов'язання із надання іншого роду робіт. Зокрема, на замовника може бути покладено обов'язок забезпечити електроенергією, без якої видається неможливим виконати роботи і таким чином досягти кінцевого результату. Такий обов'язок передбачається і при необхідності забезпечення підрядника умовами для виконання робіт у капітальному будівництві [249, с. 93]. Як слушно зазначає О. Л. Абрамцова, сприяння підряднику зі сторони замовника має відбуватися таким чином, щоб лише забезпечити безперервну діяльність підрядника із досягнення результату роботи [4, с. 108]. При цьому, зазначимо, що нині закон не містить переліку дій, які являють собою сприяння з боку замовника, їх порядок, обсяг. Відтак, конкретні умови сприяння, їх обсяг та

порядок, на нашу думку, сторони мають визначати самостійно у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. При цьому, якщо в договорі не зафіксовані дії, які вважаються як сприяння для підрядника, у разі вимог підрядника, замовник вправі відмовитися від їх виконання.

Наступним слід навести право замовника, у разі порушення стандартів та правил, що можуть спричинити псування родовищ, суттєве зниження ефективності робіт або привести до значних збитків, припинити право користування надрами шляхом анулювання Дозволу в установленому порядку.

Направляти матеріали щодо виявлених порушень в інші уповноважені державні органи для проведення контрольних дій і перевірок, притягнення у разі порушення підрядника до відповідальності та/або вжиття заходів реагування відповідно до законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 853 ЦК України, замовник зобов'язаний при виявленні відступів від умов договору або інших недоліків, що погіршують результат роботи, негайно заявити про це підряднику. Не вдаючись до детального дослідження «недоліків» зазначимо лише те, що в правовій літературі їх прийнято поділяти на явні та приховані. Явними недоліками вважаються такі недоліки, які могли бути встановлені замовником при звичайному способі прийняття робіт. Прихованими недоліками називаються відступи від умов договору підряду, які не могли бути встановлені замовником при звичайному способі прийняття підрядних робіт, в тому числі недоліки, що умисно приховані підрядником [253, с. 643]. При цьому, у разі їх виявлення для такого роду робіт має значення і правильне їх оформлення. Так, на думку М. С. Біленко, правильне оформлення недоліків, означає необхідність вказати всі претензії до завершеного будівництвом об'єкта, оскільки у випадку відсутності їх фіксації у акті, замовник не зможе при виникненні спору посилатися на них в суді [24, с. 135]. При цьому, як слушно зазначено у правовій літературі, якщо ж висловлені претензії до робіт не впливають на

освоєння виробничих потужностей, вони не повинні перешкоджати прийманню об'єкта. В цьому випадку сторони складають перелік претензій, що додається до акта здачі об'єкта в дію, і визначають строки їх усунення [252, с. 557].

Отже, у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням можливими є як явні недоліки, так і приховані. При цьому, у разі виявлення прихованих недоліків⁶, замовник відразу повинен повідомити про це підрядника. Отримавши від замовника повідомлення щодо виявлення явних чи прихованих недоліків, підрядник має право перевірити повідомлення замовника. У разі непогодження підрядника із заявою замовника щодо виявлених недоліків призначається певного роду експертиза. Витрати на її призначення, за загальним правилом несе підрядник, незалежно від того, на чію вимогу експертиза призначена. Винятком із загального правила є той випадок, коли експертиза встановила відсутність порушень умов договору підряду або причинного зв'язку між діями підрядника та виявленими недоліками в його роботі. Тоді витрати на проведення експертизи несе та сторона, яка вимагала її призначення, а якщо експертизу призначено за погодженням сторін – обидві сторони порівну. В свою чергу, під витратами, які покладаються на сторони, А. Б. Гриняк пропонує розуміти судові витрати, поняття, склад і порядок стягнення яких визначаються ЦПК України [62, с. 194].

Після усунення недоліків на підставі акта готовності виконаних робіт підрядник передає замовнику геологічну інформацію про надра. Відповідно до чинного законодавства, у разі створення (придбання) за кошти державного бюджету, геологічна інформація про надра є державною власністю, а відтак надається замовнику лише на праві користування та володіння без права розпорядження на договірній основі. В свою чергу, геологічна інформація про надра, створена підрядником під час дії Дозволу користування земельною

⁶ Оскільки матеріалізованим результатом є інформація, такі випадки є найбільш поширеними на практиці.

ділянкою за власні кошти замовника, є його власністю. Реалізація цієї інформації здійснюється за погодженням з Держгеонадрами.

Окрім наведених вище прав та обов'язків замовника, чинним законодавством передбачено норми щодо правових наслідків у разі коли замовник ухиляється від прийняття результатів робіт (ст. 853 ЦК України). Так, якщо замовник протягом одного місяця ухиляється від прийняття виконаної роботи, підрядник має право після дворазового попередження продати результат роботи, а суму виторгу, з вирахуванням усіх належних підрядникові платежів, внести в депозит нотаріуса на ім'я замовника, якщо інше не встановлено договором (ч. 5 ст. 853 ЦК). З наведеного стає зрозумілим, що підрядник має право продати результат робіт іншим особам, з отриманих коштів вирахувати свою винагороду та витрати на проведені роботи, а залишок суми (у разі його наявності) внести в депозит нотаріуса на ім'я замовника. Однак, досліджуючи наведене питання вважаємо доречним дослухатися до думки О. В. Диби, який зазначає, що у договорі підряду на проведення проектних робіт, таке право підрядник не зможе реалізувати. Відносини з проведення проектних робіт містять індивідуалізуючі ознаки результату робіт і не можуть бути використані у іншій діяльності [78, с. 121]. З огляду на специфіку досліджуваних нами договірних зобов'язань вважаємо, що право підрядника, у разі ухилення замовника прийняти результат робіт, після дворазового попередження, щодо продажу результату виконаних робіт (геологічної інформації про надра), можливе за умови, якщо особа, яка виявила намір придбати таку інформацію має Спеціальний дозвіл на користування надрами, зокрема тією ділянкою де проводилися роботи.

Передача результатів робіт та їх прийняття оформляються актом про прийняття, підписаним обома сторонами. Саме з моменту підписання сторонами цього документу замовник набуває право власності на виготовлену річ. Таким чином, зазначений документ (акт прийому-передачі) має особливу юридичну силу, адже він є доказом виконання підрядником своїх договірних зобов'язань [63, с. 181].

На думку Н. В. Федорченко серед багатьох новел, які введені з прийняттям ЦК України, що регулюють виконання договірних зобов'язань, важливими є положення ст. 545 ЦК України «Підтвердження виконання зобов'язання». Адже виконання зобов'язання є тим кінцевим результатом, якого бажали досягти сторони укладаючи договір, а відтак виконання, проведене належним чином, припиняє зобов'язання [243, с. 229]. Враховуючи наведене, на нашу думку, у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням підтвердження виконання договірних зобов'язань, в першу чергу, є результат діяльності підрядника (геологічна інформація про надра), зокрема передана у визначеній сторонами формі, а також отриманий відповідний документ про оплату (квитанція, роздруківка про перевід коштів з банківського рахунку тощо) за виконану роботу підрядника.

Як нами зазначалося вище обов'язком замовника є обов'язок із оплати виконаних підрядником робіт після передачі їх результату. За загальним правилом розрахунків, що діє у загальній системі підряду, підрядник, як правило, виконує роботи своїм коштом, своїми силами та на свій ризик. У положенні ч. 1 ст. 854 ЦК України закріплено обов'язок замовника сплатити підряднику зумовлену договором ціну та одночасно право замовника сплатити її лише після остаточної здачі результату виконаних робіт. При цьому, договором може бути встановлена й попередня оплата або оплата окремих етапів. З наведеного доходимо висновку й про інші форми розрахунків, які можуть встановлюватися за домовленістю підрядника та замовника. У разі, якщо договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням не передбачено попередньої оплати виконаної роботи або окремих її етапів, замовник зобов'язаний сплатити підряднику зумовлену договором ціну після остаточної передачі геологічної інформації про надра.

Як слушно зазначається у правовій літературі, порядок проведення розрахунків за виконані роботи слід відрізнити від плану фінансування, який

складається, як правило, при виконанні складних та тривалих підрядних робіт, зокрема в капітальному будівництві [24, с. 138].

План фінансування будівництва об'єкта, як правило, є окремим документом чи додатком до будівельних підрядних робіт і в будь-якому разі складає його невід'ємну частину. Він складається замовником, узгоджується з інвестором, розпорядником бюджетних коштів, підрядником та іншими учасниками будівництва. Порядок розрахунків за договором будівельного підряду має відповідати плану фінансування будівництва [253, с. 783]. Виконання замовником обов'язку щодо належного фінансування будівництва, як зазначає П. С. Озеров, здійснюється шляхом: а) інвестування; б) відрахування власних коштів; в) перерахування кредитних коштів [164, с. 111].

У договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням оплата виконаних робіт здійснюється за кошти державного бюджету. Це має значення при встановленні права власності на отриманий результат. Зокрема геологічна інформація, створена (придбана) на кошти державного бюджету, є державною власністю і реалізується Держгеонадра згідно з Положенням про порядок розпорядження геологічною інформацією затвердженим Постановою КМ України від 13 червня 1995 р. № 423. В свою чергу, геологічна інформація, створена (придбана) на власні кошти юридичних та фізичних осіб, є їх власністю. Реалізація цієї інформації здійснюється її власником за погодженням з Держгеонадра. Така геологічна інформація може переходити до державної власності у разі передачі її до відповідних банків даних, фондів або архівів на договірній основі.

Як і при будівництві, так і при геодорозвідувальних роботах трапляються випадки необхідності зупинення проведення робіт (відсутність відповідних матеріалів, винесення ухвали судом про зупинення робіт до розгляду справи, прийняттям рішення компетентними органами про відсутність коштів у державному або місцевому бюджетах тощо). У таким випадках передбачено обов'язок замовника оплатити підряднику виконані до консервації роботи та

відшкодувати йому пов'язані з консервацією витрати (ч. 7 ст. 321 ГК України).

На думку О. М. Вінник, консервація – це комплекс будівельних робіт, призначених для зберігання об'єкта, на якому припинено або не ведеться будівництво, на визначений час, і які включають тимчасові або постійно діючі захисні або конструктивні заходи, що запобігають руйнуванню об'єкта [52, с. 213]. Однак, на нашу думку, консервація виконання робіт не припиняє договірних зобов'язань сторін. Тому після вирішення об'єктивних причин, що зумовили консервацію, сторони можуть продовжити виконання робіт відповідно до раніше укладеного договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням.

За чинним законодавством України, як для замовника, так і для підрядника, передбачено спільний обов'язок збереження конфіденційної інформації та комерційної таємниці (ст. 862 ЦК України). На думку М. С. Біленко, даною нормою законодавець встановлює локальний випадок режиму поширення інформації, зокрема – заборону поширення певної інформації, якою володіють та використовують сторони підрядних правовідносин [24, с. 145]. У досліджуваному нами договорі вважаємо, що як замовнику, так і підряднику ні в процесі виконання, ні в момент закінчення робіт забороняється поширювати отриману інформацію, адже саме вона є предметом цього договору. До такої інформації слід відносити: а) інформацію про нові рішення і нові технічні знання як такі, що захищаються законом, так і такі, що не захищаються законом; б) інформацію, яка розглядається її власником як комерційна таємниця.

Здійснюючи нагляд за виконанням робіт, замовник не повинен втручатися в діяльність підрядника, зокрема надавати підряднику вказівки про те, як слід організувати роботу на певній земельній ділянці, в тому числі, які методи і прийоми ведення робіт потрібно застосовувати тощо. Однак, зважаючи на те, що замовник має право здійснювати контроль за виконання робіт, вважаємо, що замовник в силі своїх недостатніх навичок, або знань має право

залучати іншим спеціалізованим особам вести нагляд за веденням робіт. Доречним в цьому питанні стають послуги інжинірингових компаній. Останні в Україні розпочинають свою діяльність, і на нашу думку, досить успішно.

Так, на думку К. Е. Насурлаєвої, інжиніринг є важливим методом збільшення ефективності вкладеного в об'єкт капіталу. Інжинірингові послуги – це спосіб передачі нових технологічних та інших знань, але ці послуги являють собою товар, що відрізняється від технології. Інжинірингові фірми в галузі управління займаються не плануванням, а розробкою нових методів планування виробництва продукції на основі маркетингових досліджень зовнішнього ринку, не обліком і звітністю, а саме пошуком нових підходів до обліку і звітності, модернізації структур управління, контролю за якістю продукції тощо [158, с. 11].

Отже, саме завдяки своїй універсальності інжиніринг застосовується під час реалізації проектів найрізноманітнішого характеру: науково-дослідних, проектно-будівельних, виробничих, збутових тощо.

Крім наведених вище прав та обов'язків, замовник має право у будь-який час відмовитися від договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням, зокрема й за умов збільшення кошторису (ч. 4 ст. 844 ЦК України). Так, зі змісту наведеної статті, замовник, за умови несвоєчасного або повільного виконання робіт підрядником, має право вимагати розірвання договору будівельного підряду та відшкодування збитків. Такий законодавчий підхід пояснюється тим, що чинним законодавством не допускається одностороння відмова від виконання зобов'язання.

Окрім законодавчо визначених прав замовника зміст підрядних правовідносин дозволяє виявляти й інші права, перелік яких не є вичерпним. Звідси можна зазначити, що законодавець лише конкретизує найнеобхідніші права, якими наділений замовник, залишаючи сторонам право самим визначити ряд інших прав у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням. При цьому як і будь-який цивільно-правовий договір юридична конструкція досліджуваного нами договору повинна надавати

змогу, з одного боку, забезпечити самостійність підрядника щодо виконання робіт, а, з другого – гарантувати замовнику право на отримання результату.

2.3.2. Права та обов'язки підрядника

Як і в замовника за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, так і в підрядника існують певні права і обов'язки.

У нормах, які регулюють підрядні відносини, міститься низка вимог, що конкретизують основний обов'язок підрядника з виконання робіт. Найважливіші з них виконати роботу на власний ризик, із власних матеріалів, власними засобами, встановлений строк (термін) і якісно.

Виконання підрядником роботи на власний ризик передбачено у ст. 839 ЦК України. Законодавець передбачає можливість підрядника виконати роботу, передбачену договором із свого матеріалу та своїми засобами. При цьому вартість матеріалів повинна включатися до вартості робіт і має оплачуватися замовником разом із винагородою за виконані підрядні роботи. У разі якщо роботи виконуються із матеріалів підрядника, останній несе відповідальність за їх якість та належність при експлуатації. У тих випадках, коли матеріали надаються замовником, підрядник зобов'язаний правильно їх використовувати (ст. 840 ЦК України).

На думку А. Б. Гриняка «правильність використання» є оціночним поняттям і в цілому тягне за собою обов'язок підрядника використовувати надані замовником матеріали та засоби за цільовим призначенням, а саме, на досягнення того результату виконуваних робіт, який передбачений договором [85, с. 38]. У договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням можливі умови виконання роботи як з матеріалів замовника, так і з матеріалів підрядника, а також із залученням допоміжної техніки інших осіб. Такі умови мають бути передбачені у цьому ж договорі. При цьому з вищенаведеного обов'язку виникає й обов'язок підрядника оглянути та

визначити придатність наданих матеріалів для виконання роботи. У разі їх непридатності попередити замовника чи інших осіб про це.

У правовій літературі пропонується на законодавчому рівні закріпити умови попередження замовника при непридатності матеріалів, які надано замовником. Звертається увага, що таке попередження має бути письмовим [85, с. 278].

Відповідно до ст. 837 ЦК України, підрядник зобов'язаний виконати певну роботу за завданням замовника і її результат. При цьому зазначимо, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням вважатиметься виконаним не в момент завершення роботи, а коли основний її результат (геологічна інформація) передана замовнику, прийнята ним і оплачена. Як зазначено у ч. 2 ст. 837 ЦК України підрядник передає замовнику виготовлену, оброблену, перероблену, відремонтовану річ або результат іншої виконаної роботи, тобто під переданням результату роботи розуміється саме передача замовнику цього результату. У разі ухилення замовника від прийняття виконаної роботи протягом одного місяця, у підрядника виникає право продажу отриманого результату. Однак, як нами уже зазначалося, реалізувати таке право він зможе за певних умов, зокрема передати геологічну інформацію лише користувачу земельної ділянки, при наявності необхідних документів, а також зацікавленості землекористувача.

Отже, суб'єктивне цивільне право підрядника щодо продажу геологічної інформації може бути реалізоване за таких причин: 1) повідомлення замовника про закінчення підрядних робіт; 2) не прийняття замовником результату робіт.

Передання результатів роботи і їх прийняття оформляється єдиним актом про прийняття, в якому фіксується фактичне передання отриманої геологічної інформації. Передання такої інформації має відбуватися у визначений договором строк (термін). При цьому, передача матеріалізованого результату відбувається разом із усіма правами на нього. Тому видається слушною пропозиція А. Б. Гриняка доповнити ч. 2 ст. 837 ЦК України вказівкою на передачу не лише результату, а й прав на нього [85, с. 75].

Серед обов'язків підрядника, які визначені у загальних положеннях глави 62 ЦК України є обов'язок підрядника забезпечити збереження наданого замовником майна (ст. 841 ЦК України). У зв'язку з виконанням договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням у володінні підрядника можуть бути різні майнові цінності. Саме тому, підрядник зобов'язаний зберігати не лише надані замовником матеріали та обладнання, а й усе інше майно, яке знаходиться на земельній ділянці. При цьому зберігання такого майна підрядник здійснює безоплатно, якщо договором не передбачено інше.

Відповідно до ч. 4 ст. 844 ЦК України, якщо виникла необхідність проведення додаткових робіт у зв'язку з цим істотного перевищення визначеного приблизного кошторису, підрядник зобов'язаний *своєчасно* (виділено мною – М. К.) попередити про це замовника. На думку М. Д. Пленюк у підрядних договірних відносинах умови про строки (терміни) виконання сторонами своїх обов'язків за договором відносяться до числа важливих умов договору. Це зумовлюється консенсуальним характером договорів підряду, оскільки виконання підрядником і замовником взятих на себе зобов'язань потребує, як правило, певного часу: на виконання самої роботи, здачу-приймання та оплату результатів виконаної роботи, на усунення недоліків у роботі тощо [175, с. 102].

У положенні ГК України (ч. 3 ст. 180) також йдеться про обов'язкову вказівку в господарському договорі строку його дії (а отже, і строків виконання сторонами своїх обов'язків за таким договором). Про таку умову йдеться і в деяких підзаконних нормативно-правових актах, зокрема в Загальних умовах укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві (пункти 5, 17–18). Так, серед істотних умов цього договору зазначені умови щодо строків початку та закінчення робіт (будівництва об'єкта). Невід'ємною частиною договору підряду в капітальному будівництві є графік виконання робіт, в якому визначаються дати початку та закінчення всіх видів (етапів, комплексів) робіт, передбачених договором підряду. Встановлення сторонами в

договорі підяду строків виконання робіт (будівництва об'єкта) може пов'язуватися з виконанням замовником певних зобов'язань (надання підряднику будівельного майданчика (фронту робіт), передача проектної документації, відкриття фінансування, сплата авансу тощо).

Зважаючи на українське законодавство, на нашу думку, істотне значення для сторін договору підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням має встановлення як кінцевого, так і початкового строків ведення робіт. Відповідно до ч. 2 ст. 849 ЦК України, якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає неможливим, замовник має право відмовитись від договору підяду та вимагати відшкодування збитків. Більше того, визначення в досліджуваному нами договорі початку введення робіт є важливим й з огляду на здійснення замовником контролю за ходом та якістю виконуваних підрядником робіт, без втручання у діяльність підрядника (ч. 1 ст. 849 ЦК України). До того ж, момент укладення договору підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням та час початку і ведення робіт можуть й не співпадати, зокрема якщо початок робіт за укладеним договором визначено іншим терміном (датою), з якого і почнеться виконання підрядником своїх договірних зобов'язань.

За договором підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, крім основного обов'язку щодо своєчасного виконання роботи, на підрядника покладається і низка інших обов'язків, які пов'язані з часовими межами їх виконання, серед таких можна навести: а) зупинення робіт у випадку невиконання замовником своїх зобов'язань, що призвело до ускладнення або до неможливості проведення підрядником робіт; б) вимагання від замовника підвищеної договірної ціни в разі істотного зростання після укладення договору цін на ресурси, відповідальність за забезпечення якими покладено на підрядника, а також цін на послуги, які надавалися йому третіми особами, а у випадку відмови замовника –розірвання договору підяду в установленому порядку; в) вимагати виплати авансу, якщо

така виплата та розмір авансу передбачені договором; г) відмовитись від договору підряду і вимагати відшкодування збитків у разі внесення до проектної та кошторисної документації змін, що потребують виконання додаткових робіт, вартість яких перевищує 10 % договірної ціни; г) відмовитися від договору та вимагати від замовника сплати договірної ціни пропорційно виконаним роботам, а також відшкодування збитків, не покритих цією сумою, в разі неможливості використання ресурсів, наданих замовником, тощо.

Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 844 ЦК України підрядник вправі вимагати розірвання договору в разі відмови замовника збільшити встановлену ціну роботи при істотному зростанні вартості обладнання та матеріалів підрядника, а також послуг, що надаються останньому третіми особами. Звертаємо увагу, що в наведеному положенні йдеться саме про розірвання договору підряду, а не про відмову від його виконання, як це передбачено у ч. 4 цієї самої статті. На нашу думку, у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням ціна є твердою, а відтак розірвання є неможливим за умовами ч. 5 ст. 844 ЦК України. До того ж, слід розмежовувати поняття розірвання договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням і відмови від його виконання. Насамперед тому, що правові наслідки зміни і розірвання договору визначені в ст. 653 ЦК України, а правові наслідки відмови від правочину встановлюються законом або домовленістю сторін.

У ЦК України передбачені випадки коли при виконанні договору виникають ситуації неможливості закінчення роботи, або знищення предмету. Як слушно зазначається у літературі, ризик недосягнення результату роботи, а, отже і ризик неотримання у такому випадку винагороди, завжди існує для обох сторін, хоча законодавець прямо про нього й не зазначає [62, с. 275]. При цьому недосягнення результату роботи може розумітися і через наявність частково виконаної роботи, так і ще не розпочатого виконання робіт.

Розуміючи те, що предметом договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є геологічна інформація, серед обов'язків

підрядника може бути обов'язок не лише передати її, а й надати відомості щодо її використання, якщо це передбачено договором (ст. 861 ЦК України).

На сьогодні відомо, що необхідна інформація має бути доступною споживачу. Необхідність, на думку Г. А. Осетинської, полягає в тому, що інформація має бути повною, достатньою для того, щоб споживач зробив свій вибір [166, с. 97]. О. П. Письменна [171, с. 74], Ю. В. Білоусов, О. Ю. Черняк [26, с. 76] під необхідною інформацією розуміють саме таку інформацію, яка відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів», є обов'язковою.

Відповідно до наведеного можемо зробити висновок, що законодавець свідомо передбачив обов'язок підрядника передати інформацію щодо результату виконуваних робіт. Така норма повинна знайти своє відображення у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Так, на думку О. Ю. Поліщук, якщо через будь-які особливості робіт вимагається надання споживачу додаткової інформації, поряд з обов'язковою, яка встановлена законом, то виконавець зобов'язаний її надати і не має права посилатись у випадку виникнення спору на ту обставину, що така інформація не вказана в загальнозстановленому переліку обов'язкової до доведення до відома інформації [180, с. 68]. На нашу думку, поширення законного режиму забезпечення прав замовника на одержання додаткової необхідної інформації сприяє уникненню ситуацій, коли замовник, не маючи необхідної інформації, чи не володіючи спеціальними знаннями не зможе використати отриманий результат, що в подальшому призведе до недосягнення мети, яку він переслідував. Наприклад, отримавши геологічну інформацію підрядник зашифрував її певними формулами, або переніс на спеціальний носій інформації, користування яким (за браком досвіду) буде неможливим замовнику.

При виконанні умов договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням замовник вправі зажадати отримати інформацію як під час отримання результату виконаної роботи, так і під час виконання робіт. Так, згідно з умовами ч. 2 ст. 869 ЦК України, оскільки замовник не має спеціальних знань про властивості та характеристики товарів чи робіт, які

замовник набуває, то при здачі робіт підрядник зобов'язаний повідомити його про вимоги, яких необхідно дотримуватись для ефективного та безпечного використання виготовленої або переробленої речі або іншої виконаної роботи, а також про можливі для замовника або інших осіб наслідки недодержання відповідних вимог. Кількість такої інформації повинна бути достатньою для того, щоб замовник отримав усі необхідні відомості з приводу визначеної речі чи виконаної роботи. У зв'язку з цим замовник може поставити будь-яке питання стосовно виконаної роботи та певної речі, а підрядник зобов'язаний вжити усіх розумних заходів для відповіді на питання замовника. Саме у такий спосіб вважаємо, що повинна бути досягнута повнота запитання.

Щодо темпорального виміру інформаційного обов'язку підрядника слід зазначити, що він існує лише в межах договірної правовідносини. З цього стає очевидним, що якщо договір підряду ще не укладений або уже розірваний (припинилося правовідношення) підрядник не зобов'язаний попереджати замовника про певні обставини.

Відповідно до ЦК України, попередження замовника має бути своєчасним. Якщо сторони договору визначили строк (термін), протягом якого підрядник повинен повідомити замовника передбачені у ст. 869 ЦК України обставини, то безперечно своєчасним вважатиметься повідомлення, зроблене у такий строк. З наведеного можемо зрозуміти, що за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням підрядник, виявивши недоліки, вважатиметься таким, що виконав зобов'язання з моменту відправлення ним письмового повідомлення замовнику за адресою вказаною у цьому ж договорі. До того ж, істотне значення у цій ситуації матимуть саме дії підрядника, оскільки отримання повідомлення замовником матиме уже другорядне значення.

У разі якщо в договорі не визначено строки (терміни) попередження замовника, можна погодитись із думкою Н. Ю. Голубевої, що підрядник зобов'язаний попередити замовника негайно після їх виявлення [253, с. 466]. До того ж, на нашу думку, слід звернути увагу й на те, що підрядник не

зобов'язаний здійснювати, відповідно до ст. 847 ЦК України, попередження негайно після виявлення відповідних обставин, однак для того, щоб це попередження вважалось своєчасним підрядник має здійснити його хоча б до моменту початку робіт, в процесі виконання яких можуть використовуватися недоброякісні чи непридатні матеріали, які надав замовник (ч. 1 ст. 847 ЦК України), а також у разі коли виконувалися неналежні вказівки замовника (ч. 2 ст. 847 ЦК України).

Щодо форми та засобів повідомлення підрядником замовника, зазначимо, що ми прихильники письмової форми такого попередження. Адже в площині проблемності доказування факту своєчасного попередження підряднику значно простіше буде довести свій інформаційний обов'язок, при виникненні непорозумінь із замовником.

Слід зазначити, що в ЦК України не міститься детальних вимог до змісту попередження, яке підрядник має здійснити. Однак нам імпонує думка що відповідне повідомлення підрядника має бути обґрунтованим, адже в іншому випадку практично унеможлиблюється адекватна реакція замовника на відповідне повідомлення підрядника, що ставить сторони у нерівне становище й не відповідає засадам розумності і справедливості [259, с. 257].

В свою чергу, належним за змістом попередженням замовника про обставини, визначені коментованою статтею, є таке повідомлення замовника про ці обставини, яке одночасно відповідає певним вимогам, зокрема: а) має містити інформацію про конкретний факт чи низку конкретних фактів, які охоплюються категоріями обставин, визначених коментованою статтею. На нашу думку, недостатньо вказати лише про те, що матеріал замовника є недоброякісним, слід наголосити чому саме він такий, або в чому виражається така недоброякісність; б) слід наголосити на тому, чому певні обставини (якщо вони є) загрожуватимуть якості чи придатності майбутнього матеріалізованого результату. При цьому, на нашу думку, попереджаючи замовника про виявлені недоліки вважаємо, що підрядник має право вимагати у відповідний строк (термін) заміни наданих матеріалів, або усунення

недоліків, які залежать від замовника. Саме тому, не можемо погодитись із авторами науково-практичного коментаря про те, що письмове повідомлення підрядника, відповідно до ст. 848 ЦК України, не може вважатися вимогою підрядника [259, с. 257–267]. Солідаризуючись із позицією законодавця, вважаємо, що у разі своєчасного попередження замовника і при не усуненні вимог останнім, підрядник зобов'язаний відмовитися від договору підряду, маючи право на відшкодування збитків (ч. 2 ст. 848 ЦК України).

Варто зазначити, що положення ст. 847 ЦК України не слід розуміти як такі, що підрядник не зобов'язаний попереджати замовника про обставини, оскільки певні, відмінні від передбачених коментованою статтею, інформаційні обов'язки покладаються на підрядника як в межах загальної конструкції договору підряду (наприклад, абз. 1 ч. 4 ст. 844 ЦК України, підрядник зобов'язаний своєчасно попередити замовника про необхідність істотного перевищення приблизного кошторису), так і в межах конструкцій окремих видів договору підряду (наприклад, абз. 1 ч. 3 ст. 877 ЦК України, підрядник зобов'язаний повідомити замовника про виявлені у ході будівництва не враховані проектною документацією роботи). Вважаємо, що такі положення поширюються і на відносини з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Більше того, сторони в досліджуваному нами договорі можуть визначити окремі інформаційні обов'язки підрядника.

Отже, з наведеного доходимо висновку, що перелік обставин про які підрядник у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням може попередити замовника повинен відповідати положенням ст. 847 ЦК України, або бути передбачений умовами договору зокрема.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» перелік відомостей, що має бути наданий споживачу, слід розглядати як обов'язкову інформацію, що є складовою частиною інформації «необхідної». Тому доцільно зауважити, якщо в силу будь-яких особливостей робіт замовник може вимагати надання додаткової інформації поряд з обов'язковою, що встановлена законом. Підрядник зобов'язаний її надати і не вправі, у випадку

виникнення спору, посилатись на те, що така інформація не вказана у загальноствановленому переліку обов'язкової для доведення до відома споживача інформації.

Р. Ю. Ханік-Посполітак стверджує, що загальна інформація, яку повинен надати підрядник, повинна міститися у правилах, інструкціях з використання чи експлуатації результатів роботи [252, с. 568]. З такою позицією погодитись неможливо, оскільки, вважаємо, що загальна інформація повинна все ж таки міститися серед норм законодавства, в тому числі і у Законі про захист прав споживачів. Тому виходячи з ознак інформації та розуміючи, що вона повинна бути необхідною, доступною, достовірною та своєчасною вважаємо, що загальна (обов'язкова) інформація щодо виконання робіт та виготовлення речі повинна міститись у законодавстві, а додаткова інформація, з врахуванням особливостей договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням має бути подана у відповідних документах з додатковою інформацією щодо її використання чи експлуатації. Будь-яка інша «доповнююча» інформація може надаватись замовником в усній формі. При цьому, оскільки інформація може бути передана як в усній, так і в письмовій формі, слід чітко розрізняти надання додаткової «доповнюючої» інформації щодо виготовлення речі та проведення відповідної реклами.

Співвідношення термінів «інформація» та «реклама» як в науці, так і в законодавстві часто ототожнюється. Причиною такого ототожнення є невідповідність понять загальноприйнятих у науці та в законодавстві відносинам, які склались і продовжують вдосконалюватися. Зокрема якщо говорити про «інформацію», то найбільш загальним визначенням цього поняття є загальновідоме розуміння, наведене у тлумачному словнику С. Ожегова, як відомостей про навколишній світ і процеси, що відбуваються у ньому, чи як повідомлення, що інформує про стан справ, про стан чогонебудь. В свою чергу «реклама» – це сповіщення різними способами для створення широкої популярності, залучення споживачів, глядачів [163, с. 253].

Очевидним є те, що поняття «реклама» і поняття «інформація» є досить близькі за змістом, проте вони мають очевидні відмінності. Тому відмінність між рекламою та інформацією в юридичній літературі пропонується здійснювати за такими критеріями: 1) за сферою застосування – реклама застосовується у ринкових відносинах; 2) за характером волевиявлення – добровільний характер рекламної інформації; 3) за спрямованістю рекламного впливу – на суб'єктів «рекламованого» правовідношення; 4) за метою поширення рекламної інформації – формувати чи підтримувати інтерес до фізичної, юридичної особи, товарів, ідей, починань і сприяти реалізації товарів, ідей і починань [168, с. 18]. Не зовсім погоджуючись із таким критерієм автора О. М. Ситнік підтримує позицію Ю. В. Білоусова та О. Ю. Черняк, що на сьогодні поняття «інформація» є більш ширшим за своїм змістом, ніж поняття «реклама» [26, с. 79]. Саме тому підрядник, надаючи інформацію на вимогу замовника, повинен, насамперед, чітко розуміти, що інформація, яку він надає споживачам, повинна містити тільки ті відомості, які вимагає замовник або є обов'язковими для вичерпної відповіді замовнику [227, с. 5].

Враховуючи наведене приходимо до висновку, що право замовника на інформацію є насамперед правом на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації, що виникає при виявленні наміру скористатися предметом досліджуваного договору.

Однак аналізуючи положення ст. 861 ЦК України, складається враження, що законодавець, зазначаючи про «експлуатацію» та «використання» інформації, має на меті дещо вирізнити умови передання інформації замовнику. На нашу думку, така розбіжність є помилковою і слушним є твердження в правовій літературі щодо приведення до єдиного категоріального розуміння [63, с. 352].

Одним із порівняно нових правомочностей підрядника є право притримання результату робіт. Так, відповідно до ст. 856 ЦК України, якщо замовник не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної

підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду, підрядник має право притримати результат роботи, а також устаткування, залишок невикористаного матеріалу та інше майно замовника, що є у підрядника. При цьому, слід зазначити, що таке право у підрядника виникне виключно із невиконання або неналежного виконання замовником обов'язків щодо оплати встановленої ціни роботи. Вважаємо, що як спосіб забезпечення виконання зобов'язань притримання у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є найбільш дієвим. Адже у досліджуваному нами договорі, можливість використання такого способу є цілком прийнятною, адже отримана геологічна інформація не є такою, що псується або їй потрібні спеціальні приміщення для зберігання тощо.

Наступним не менш важливим обов'язком є обов'язок підрядника виконати роботу якісно, саме якість результату виконаної роботи зумовлюватиме отримання тієї мети на яку сподівалися контрагенти.

Зазвичай до розуміння «якості» звертаються при оцінці результатів виконаної роботи, різних виробничих операцій. Якістю результатів підрядних робіт є сукупність корисних властивостей, які надають можливість задовольняти відповідні матеріальні, духовні чи інші соціальні потреби. Відомо, що вперше на законодавчому рівні поняття «якість» розкривалося у ГОСТ 15467-79, де вказувалося про сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її здатність задовольняти визначені потреби відповідно до призначення. У нинішньому законодавстві поняття «якість» уперше з'явилося у Декреті Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил і відповідальність за їх порушення» від 08.04.1993 р., за яким якість продукції визначалась як сукупність властивостей, які відображають безпеку, новизну, довговічність, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, екологічність продукції тощо, які надають їй здатність задовольняти споживача відповідно до її призначення [72]. У Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. поняття «якість» розкривається як властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у

нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем [96]. Визначення якості надається і в інших нормативно-правових актах, однак вивчивши наведені дефініції зазначимо, що на нашу думку, сторони в договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням на власний розсуд вправі визначати посилання на ті чи інші стандарти якості. До того ж, про якість сторони можуть визначитись і в самому договорі.

На думку А. Х. Берекова, якість результату роботи підрядника визначається через властивості результату виконаної підрядником роботи, які визначають її здатність протягом встановленого законом чи договором строку відповідати вимогам закону, інших правових актів, обов'язковим для сторін будівельним нормам і правилам, умовам договору, а за відсутності таких умов – звичаям ділового обороту або іншим вимогам, що звичайно ставляться, а також задовольняти інтереси замовника, не наносити шкоди навколишньому середовищу і не порушувати прав та законних інтересів третіх осіб [22, с. 6].

Таким чином, з наведеного доходимо висновку, що якість у правовому значенні слід розуміти насамперед як обов'язковість виконання взятих на себе зобов'язань, а також дотримання різного роду характеристик щодо результату робіт, що закладаються у процесі їх виконання.

Серед зобов'язань підрядника за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням слід навести:

гарантування повноти геологічного вивчення, охорону надр та довкілля в межах ділянки надр, наданої в користування;

приведення порушених земель у стан, придатний для використання її в загальному розумінні;

підготовки звіту про результати геологічного вивчення на ділянці надр та подання документів на затвердження запасів корисної копалини;

використання надр відповідно до цілей, для яких їх було надано;

забезпечення безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища;

зберігання розвідувальних гірничих виробків і свердловин, які можуть бути використані при розробці родовищ та інших цілях;

щодо ліквідування у встановленому порядку виробки і свердловини, які не підлягають подальшому використанню;

зберігати геологічну та виконавчо-технічну документацію, зразки гірських порід і руд, дублікатів проб корисних копалин, які можуть бути використані при подальшому вивченні надр;

дотримуватися протипожежної безпеки на родовищі;

зупинити проведення на надій ділянці робіт, після закінчення дії Дозволу;

при консервації проведення робіт, привести гірничодобувний об'єкт у стан, який гарантує безпеку людей, майна і навколишнього середовища;

Підсумовуючи наведені права і обов'язки підрядника зазначимо, що загальний успіх підрядника і досягнення мети договору підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням безперечно стосується й дотримання усіх обов'язків замовником. В цьому підрозділі нами зверталася увага на найбільш розповсюдженні права і обов'язки підрядника за досліджуваним договором. Наведений перелік безумовно є невичерпним, адже щоразу модифікується і доповнюється в кожному договорі та при конкретній ситуації зокрема.

Висновки до другого розділу

У результаті проведеного дослідження питань, що полягають у характеристиці особливостей цивільно-правового регулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням, сторін та змісту цього договору досягнуто теоретичних і прикладних висновків, що мають важливе значення для подальших положень цієї дисертації.

До основних з цих висновків належать такі:

1. Правове регулювання у відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням – це упорядкування, спрямування розвитку цих відносин за допомогою права, яка полягає у певній діяльності суб'єктів, які за допомогою правових приписів можуть впорядковувати, впливати на певні явища. Саме тому сторони договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням, вступаючи у договірні відносини, мають враховувати нормативно-правові акти щодо їх регулювання.

2. З моменту укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням у держави Україна виникають права і обов'язки, а також відповідальність у разі невиконання чи неналежне виконання умов договору. Якщо досліджуваний договір укладається державним підприємством без вказівки на представництво від імені держави, то слід вважати, що державне підприємство діє як самостійний учасник цивільного обороту і за його дії у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань держава не відповідає.

Незважаючи на специфіку здійснення державою Україна публічно-правових повноважень у суспільстві, у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням держава не займає особливого статусу. Відносини у цьому договорі мають приватноправовий характер відповідно до засадничих положень цивільного права, а їх учасники є рівними, вільними у виборі та майново-самостійні.

3. При укладанні договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням його сторони вправі вільно домовлятися про зміст і обсяг прав та обов'язків тощо. Незважаючи на те, що на стороні замовника виступають публічно-правові утворення, останні є рівними один щодо одного. У зв'язку з цим вважаємо, що договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням не є адміністративним договором, оскільки в його змісті відсутні відносини влади і відносини підпорядкування їй.

4. У договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням підтвердженням виконання договірною зобов'язання, в першу

чергу, є результатом діяльності підрядника (геологічна інформація про надра), зокрема передана у визначеній сторонами формі, а також отриманий відповідний документ про оплату (квитанція, роздруківка про перевід коштів з банківського рахунку тощо) за виконану роботу підрядника.

5. Право підрядника, у разі ухилення замовника прийняти результат робіт, після дворазового попередження, щодо продажу результату виконаних робіт (геологічної інформації про надра), можливе за умови, якщо особа, яка виявила намір придбати таку інформацію, має спеціальний дозвіл на користування надрами, зокрема тією ділянкою, де проводилися роботи. Передання результатів робіт та їх прийняття оформлюються актом про прийняття, підписаним обома сторонами.

6. До інформації, яку заборонено розповсюджувати в силу того, що вона виступає предметом досліджуваного договору, пропонуємо відносити: а) інформацію про нові рішення і нові технічні знання як такі, що захищаються законом, так і такі, що не захищаються законом; б) інформацію, яка розглядається її власником як комерційна таємниця; в) інформація, що містить державну таємницю про надра.

7. За договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, крім основного обов'язку щодо своєчасного виконання роботи, на підрядника покладається і низка інших обов'язків, які пов'язані з часовими межами їх виконання, серед таких: а) зупинення робіт у випадку невиконання замовником своїх зобов'язань, що призвело до ускладнення або до неможливості проведення підрядником робіт; б) вимагання від замовника підвищеної договірної ціни в разі істотного зростання після укладення договору цін на ресурси, відповідальність за забезпечення якими покладено на підрядника, а також цін на послуги, які надавалися йому третіми особами, а у випадку відмови замовника – розірвання договору підряду в установленому порядку; в) вимагати виплати авансу, якщо така виплата та розмір авансу передбачені договором; г) відмовитись від договору підряду і вимагати відшкодування збитків у разі внесення до проектної та кошторисної

документації змін, що потребують виконання додаткових робіт, вартість яких перевищує 10 % договірної ціни; г) відмовитися від договору та вимагати від замовника сплати договірної ціни пропорційно виконаним роботам, а також відшкодування збитків, не покритих цією сумою, в разі неможливості використання ресурсів, наданих замовником, тощо.

8. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням є найбільш дієвим. Адже можливість використання такого способу впливає із предмету досліджуваного договору, оскільки отримана геологічна інформація не є такою, що псується або їй потрібні спеціальні приміщення щодо зберігання тощо.

3. УКЛАДЕННЯ, ВИКОНАННЯ І ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

3.1 Укладення договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням

В доктрині приватного права побутує думка, що із переходом України до ринкової економіки громадяни й підприємства здобули свободу діяльності. Це супроводжується розширенням свободи у визначенні змісту договірних зобов'язань, і як результат такого розширення – звуження сфери планово-адміністративного впливу держави на майнові відносини. Такий підхід спонукав переглянути порядок укладення цивільно-правових, господарсько-правових договорів та й відійти від планово-адміністративних актів як основи укладення цих договорів [46, с. 57].

Відомо, що у процесі здійснення своєї діяльності учасники цивільних правовідносин укладають між собою договори, внаслідок чого виникають певні права та обов'язки у них. Загальний порядок укладення цивільно-правових договорів визначено ст. 638–650 ЦК України. Порядок укладення господарських договорів закріплений у статтях 181–187 ГК України.

На думку В. С. Щербини укладання господарського договору – це зустрічні договірно-процедурні дії двох або більше господарюючих суб'єктів щодо вироблення умов договору, які відповідають їх реальним намірам та економічним інтересам, а також юридичне оформлення договору (надання цим умовам певної форми) як правового акту [264, с. 156]. В свою чергу, С. О. Бородовський порядок укладення договору розглядає як визначену правовими нормами юридико-логічну послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору. Способами укладення договору є нормативно-врегульована організація здійснення суб'єктами дій, через які досягається

вільне і взаємне узгодження волі сторін договору [32, с. 3–8]. Натомість О. А. Беяневич визначає порядок укладення як нормативно-закріплені взаємодії сторін, спрямовані на встановлення господарсько-договірних відносин та визначення змісту договірною зобов'язання. Спосіб укладання – як нормативно-врегульована організація здійснення суб'єктами господарювання таких дій. На думку дослідниці є два способи укладення господарських договорів – неконкурентний (традиційний) та конкурентний (торги) способи [19, с. 87]. С. М. Бервено враховуючи наведені способи укладення договорів пропонує свою класифікацію, зокрема за способом узгодження змісту договору. Відповідно до цього критерію автор виділяє загальний, спеціальний та судовий порядок укладення договору. При цьому вказує, що загальний порядок укладення договору полягає у формуванні договору в порядку, визначеному в ЦК України. Спеціальний порядок передбачає укладення договорів, які мають свої особливості, і залежать від способів укладення договору. Судовий порядок укладення договору є окремою стадією, що регулюється спільно матеріальними і процесуальними нормами законодавства, з тією особливістю, що волевиявлення сторін затверджується судовим рішенням та вступає в дію з моменту набрання чинності самого рішення суду [23, с. 10]. При дослідженні питання щодо неукладеності договору, С. М. Томчишен наголошував, що відповідно до ч. 2 ст. 180 ГК України укладеним буде вважатися договір, якщо сторони досягли всіх істотних умов у передбачених законом порядку та формі. На думку автора, умовами за наявності яких договір слід вважати укладеним є: а) сторони повинні досягти згоди з усіх істотних умов договору; б) сторони договору мають досягти такої згоди у передбаченій законом формі (належній формі); в) сторони господарсько-правового договору мають досягти такої згоди у передбаченому законом порядку [237, с. 179]. Слушною також видається думка М. М. Великанової, що порядок укладення цивільно-правового договору хоча і залежить від способу укладення договору, проте передбачає загальну послідовність стадій, через які проходять сторони,

узгоджуючи волю та встановлюючи цивільні права та обов'язки. Укладення договорів може відбуватися за схемою «оферта–акцепт». Однак така схема може мати місце в тих випадках, коли сторонам не потрібно спеціального узгодження основних умов зобов'язань і виконання такого договору є неускладеним за змістом та невеликим за обсягом [46, с. 61].

Відповідно до ч. 2 ст. 638 ЦК України, договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною. У свій час професор В. І. Синайський звертав увагу на ще один елемент, який стосується укладеності договору і який необхідний для його укладення – покриття оферти акцептом (перфекція) [225, с. 310].

Згідно зі ст. 641 ЦК України, пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. У ст. 14 Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року [117], до якої Україна приєдналася згідно Указу Президії Верховної Ради УРСР «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» № 7978-XI від 23 серпня 1989 року [239] визначено, що пропозиція про укладення договору, адресована одній чи кільком конкретним особам, є офертою, якщо вона досить виразна й висловлює намір оферента вважати себе зв'язаним у разі акцепту. Такі ж вимоги щодо оферти містяться в ст. 2.2. Принципів міжнародних комерційних договорів (далі – Принципи УНІДРУА) [199].

Як слушно зазначає Т. О. Родоман, оферта може бути здійснена в усній чи письмовій формі, а також у формі конклюдентних дій. Оферта в усній формі може бути здійснена під час безпосереднього спілкування сторін, у тому числі по телефону, відеотелефону («скайп») тощо [215, с. 56]. Перелік способів оферти в усній формі є невичерпним, що також підтверджує і судова

практика [189]. Щодо письмової оферти, то її форма може бути різноманітною: проект договору, лист, що передані за допомогою традиційного поштового зв'язку, електронної пошти чи факсом, а також телеграма [74, с. 92].

Як уже було зазначено, пропозицію укласти договір можна вбачати із поведінки сторін (конклюдентних дій). Зокрема, подання тролейбуса на зупинку за умови, що вартість проїзду та маршрут наперед відомі або візуально вбачаються. Укладення договору конклюдентними діями слід визнати припустимими, якщо дії оферента включають всі істотні умови [74, с. 92]. У договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовлення така конструкція допустима, однак не застосовується на практиці.

Із врахуванням положень ЦК України, які регулюють зміст договору в цілому та поняття оферти зазвичай виділяють такі ознаки оферти: а) має бути достатньо виразною. Виразність оферти передбачає, що з її змісту адресат може зробити правильний висновок про волю оферента. Будь-яка невизначеність, зокрема, щодо правової природи майбутнього договору, не дає права називати пропозицію офертою. У випадку невизначеності оферти, що викликає можливість різного розуміння змісту оферти, така невизначеність повинна бути витлумачена на користь акцептанта (того, хто отримав оферту), виходячи із загального принципу, в силу якого перш за все враховуються інтереси сторони, яка сприйняла виявлення волі, що потребує тлумачення [36, с. 196]; б) має містити істотні умови майбутнього договору: як імперативні, передбачені законом, так і випадкові, самостійно визначені оферентом. Розглядаючи співвідношення в договорі умов, визначених на розсуд сторін (так званих «ініціативних» умов), та умов, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства, Т. О. Родоман звертає увагу на загальні положення про співвідношення актів цивільного законодавства та безпосередньо договору, закріплених у ст. 6 ЦК України. Згідно з ч. ч. 2, 3 цієї статті сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими

актами. Сторони в договорі можуть відходити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Але сторони в договорі не можуть відступати від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо зазначено це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами [215, с. 56]; в) надіслана оферта повинна виражати намір оферента вважати себе зобов'язаним у разі прийняття пропозиції укласти договір, що свідчить про остаточне рішення оферента укласти договір. Саме з моменту отримання оферти конкретним адресатом/адресатами оферент стає зобов'язаний умовами своєї пропозиції, яка вже не може бути відкликана, тобто є безвідкличною, що в теорії права дістало назву «теорія отримання». Проте, ст. 15 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року визначено: оферта, навіть коли вона є невідкличною, може бути скасована оферентом, якщо повідомлення про скасування одержано адресатом оферти раніше, ніж сама оферта, чи одночасно з нею [115]. Таке ж формулювання міститься в ст. 2.3 Принципів УНІДРУА [199]; г) оферта повинна бути спрямована конкретному адресату чи адресатам, так звана «адресність оферти», з якої повинно бути зрозуміло, до кого саме вона звернена.

На думку М. С. Біленко, характерними ознаками оферти є: а) її може зробити кожна зі сторін майбутнього договору; б) має містити істотні умови договору; в) має бути адресована конкретній особі, оскільки, реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях; г) має виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Оферта може бути відкликана до моменту або в момент її одержання адресатом [24, с. 119].

У доктрині приватного права побутує дві думки щодо правової природи оферти. Відповідно до першої оферта є одностороннім правочином, що надає іншому контрагенту певне суб'єктивне право [8, с. 66]. Відтак, оферта володіє

всіма ознаками юридичного факту, який є закріплений в законі та породжує цивільні права та обов'язки (зв'язність оферента, його обов'язок вважати себе таким, що уклав договір з адресатом оферти у випадку прийняття оферти, і право адресата оферти прийняти пропозицію оферента). Таким чином, згідно з положеннями ч. 3 ст. 202 ЦК України, яка містить визначення поняття одностороннього правочину (дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами, що може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила), оферта відповідає всім ознакам одностороннього правочину [44, с. 101]. Прихильники іншої концепції стверджують, що оферта не є правочином, а є його елементом, складовою частиною. Зокрема О. А. Красавчиков наголошував на тому, договір не є юридичною сумою односторонніх волевиявлень, односторонніх актів, односторонніх правочинів і, тим більше, односторонніх згод [124, с. 120].

Ми ж погоджуємося із думкою Т. О. Родоман, що пропозиція укласти договір (оферта) є волевиявленням пропонуючої сторони (оферента), яка має бажання укласти договір на визначених умовах. Оферта не відповідає положенням ст. 202 ЦК України, що регулює поняття правочину, оскільки надіслана пропозиція укласти договір не завжди може бути прийнята контрагентом, а тому в розумінні ст. 202 ЦК України така пропозиція не створить, не змінить і не припинить цивільні права та обов'язки.

В свою чергу, правочин у своєму класичному вигляді визначає межі поведінки для кожної із сторін, тобто для кожного із контрагентів, які вже дійшли згоди щодо всіх істотних умов договору, а при оферті істотні умови є такими, що лише пропонуються протилежній стороні для вивчення та обговорення, які можливо у майбутньому будуть прийняті за основу. Більше того, відповідно до ст. 626 ЦК України, оферта не є договором, адже для його укладення необхідна домовленість (згода), а оферта є лише пропозицією, своєрідним етапом, способом формування волевиявлення пропонуючої сторони в процесі отримання бажаного кінцевого результату.

Що ж до домовленості (згоди) сторін, слід зазначити, що в доктрині права домовленість часто ототожнюють із договором або стверджують про їх спорідненість. Однак, як слушно зазначила М. Д. Пленюк, домовленість і договір не слід ні протиставляти одне одному, ні ототожнювати з останнім. Саме домовленість, якщо вона досягнута з дотриманням вимог, установлених законом, є підставою виникнення договірної зобов'язання, яка трансформується у договір. Відмінність домовленості від договору полягає і в тому, що від домовленості будь-яка сторона може відмовитися, оскільки відсутні будь-які гарантії виконання зобов'язання. Натомість відмовитися від договору за відсутності гарантій виконання навряд чи можливо. Законодавець зазначаючи про домовленість учасників, мав на увазі, одиничний акт, мета якого полягає у виникненні правових наслідків, що реалізовуватиметься у вигляді юридично спрямованої дії на встановлення, зміну та припинення прав та обов'язків [173, с. 162]. З наведеного стає зрозумілим, що особа може відмовитися від домовленості в односторонньому порядку, однак одностороння відмова від договору є неможливою.

Відповідно до положень ст. 642 ЦК України відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) повинна бути повною і безумовною, що узгоджується зі ст. 18 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року: заява, чи інша поведінка адресата оферти, що висловлює згоду з офертою, є акцептом [116], – і також відповідає ст. 2.6. Принципів УНІДРУА [199]. Таким чином, акцептант погоджується з усіма умовами отриманої оферти, і не має щодо них жодних застережень та зауважень.

Так, за ст. 646 ЦК України відповідь про згоду укласти договір на інших, ніж було запропоновано, умовах є відмовою від одержаної пропозиції і водночас новою пропозицією особі, яка зробила попередню пропозицію. В цьому випадку первісний акцептант стає оферентом, а первісний оферент – акцептантом.

Відомо, що акцепт виражає волю контрагента, а саме акцептанта. Відповідь на оферту набуває юридичної сили тільки за умови повного схвалення акцептантом направлених оферентом умов без будь-яких додаткових умов чи пропозицій про зміну вже сформованих умов договору, а тому не може вважатися акцептом згода, яка супроводжується застереженнями та контрпропозиціями [216, с. 35]. Вчинення контрагентом дії, а саме акцепту, породжує (сукупно із офертою) правове явище – договір. Оферта, як і акцепт, виступають лише процедурними елементами укладення договору, які в результаті створюють договірні правовідносини [217, с. 100]. Акцепт є різновидом юридично значимих односторонніх дій, що опосередковує процес здійснення правочинів, а саме договорів.

На думку В. В. Васильєвої, оферта та акцепт як правові феномени не є односторонніми правочинами з наступних підстав: по-перше, за прямою вказівкою закону у разі відсутності безумовної згоди на прийняття пропозиції оферент і акцептант міняються місцями. Це відбувається в межах одного соціального зв'язку, з приводу одного і того ж самого предмета. Та обставина, що акцепт може мати місце при наявності оферти, не виключає зміни ролей суб'єктів. При здійсненні двох односторонніх правочинів, які є елементами єдиного юридичного складу, що необхідні для виникнення правовідношення, така зміна в межах одного соціального зв'язку по відношенню до одного і того ж об'єкта неможлива, а якщо вона відбувається, то має місце здійснення суб'єктом іншого правочину, який не зводиться до двох уже існуючих. Так, учасник, який подав роботу на конкурс, не може виступати в межах зобов'язання, що виникло, засновником конкурсу; по-друге, оферта та акцепт можуть створювати правові наслідки, однак не ці наслідки є бажаними для сторін договору; по-третє, правочин встановлює конкретні межі можливої поведінки суб'єктів, в той час як при оферті та акцепті істотні умови договору виносяться на обговорення, а також існує можливість висловлювання своїх пропозицій стосовно визначення прав та обов'язків, однак не визначаються їх межі. Межі можливої та належної поведінки (права та обов'язки)

встановлюються за наслідком такого обговорення, тобто за результатом погодження воль; по-четверте, оферта та акцепт можуть бути відкликані, в той час як більшість односторонніх правочинів не можуть бути відкликані; по-п'яте, оферта та акцепт відокремлені досить умовно та існують впродовж нетривалого часу, у договорі вони синтезуються [43, с. 70–71].

На думку Ю. П. Єгорова оферта та акцепт – це процедурні дії, що породжують організаційно-передумовні правовідносини [86, с. 53]. Подібної позиції дотримується С. О. Бородовський [31, с. 6], О. О. Красавчиков [122, с. 55–57] та ін. Особливість правочину, як юридичного факту, полягає в тому, що при вчиненні його особа створює саме ті правові наслідки, настання яких бажала. Ніхто не спрямовує оферту заради того, щоб надати іншому суб'єкту можливість скористатися пропозицією [235, с. 73].

Таким чином, з вищенаведеного доходимо висновку, що вчинення замовником і підрядником взаємно-вольових та організаційних дій (оферти, а в результаті й акцепту) породжують правове явище – договір. Саме тому у договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням оферту та акцепт розглядаємо з точки зору процедури укладення договору. Порядок укладення договору розглядаємо як визначену правовими нормами юридико-логічну послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених на зустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Враховуючи загальну процедуру укладення договорів з виконання робіт, слід сказати, що у договорах підряду за державним замовлення, зокрема з геологічного вивчення надр, процедура укладення дещо відрізняється. Насамперед, перед замовником стоїть вибір на конкурсній основі підрядника з гарантією виконання в межах узгодженої вартості відповідного обсягу робіт у встановлений строк (термін) та з відповідною якістю.

Правове регулювання підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням здійснюється відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» (2016 р.) [207]. Враховуючи певного роду процедуру закупівлі, зупинимося більш детальноше на цьому.

Так, якщо замовлення за договором підряду на геологічне вивчення надр розміщується на конкурсній основі, формою оприлюднення виступає оголошення про проведення конкурсу. Особливістю вбачається запрошення суб'єктів підприємницької діяльності робити пропозиції укласти договір на взаємовигідних умовах. У будь-якому іншому випадку замовлення на геологічне вивчення надр за державним замовленням має персоніфіковані ознаки і адресується конкретним суб'єктам господарювання, і виконується відповідно до індивідуального планового акту.

З цього приводу в юридичній літературі розрізняють неконкурентний (традиційний) та конкурентний способи укладення договорів [15, с. 86]. Серед неконкурентних способів укладення господарських договорів наводяться такі: 1) шляхом проведення прямих переговорів повноважними представниками сторін, що завершуються підписанням договору як єдиного документу (з можливими додатками); 2) шляхом направлення однією стороною іншій стороні проекту договору та узгодження позицій сторін щодо його умов [85, с. 106].

На думку, О. А. Беяневич, застосування терміну «неконкурентний спосіб» (традиційний) укладення господарського договору пов'язане з тим, що при встановленні договірних відносин суб'єктний склад майбутнього договору, як правило, є визначеним, що підтверджується адресованістю оферти конкретному суб'єкту (суб'єктам) [20, с. 88]. В свою чергу, конкурентними способами укладення господарських договорів є торги (аукціони, тендери), конкурси тощо.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про публічні закупівлі», замовник самостійно та безоплатно через авторизовані електронні майданчики оприлюднює на веб-порталі Уповноваженого органу в порядку,

встановленому Уповноваженим органом та цим Законом, інформацію про закупівлю, а саме: а) оголошення про проведення процедури закупівлі та тендерну документацію – не пізніше ніж за 15 днів до дня розкриття тендерних пропозицій, якщо вартість закупівлі не перевищує межі, встановлені у частині четвертій цієї статті, та не пізніше 30 днів у разі перевищення таких меж; б) зміни до тендерної документації та роз'яснення до неї (у разі наявності) – протягом одного дня з дня прийняття рішення про їх внесення або надання роз'яснень; в) оголошення з відомостями про укладену рамкову угоду (у разі здійснення закупівлі за рамковими угодами) – не пізніше ніж через сім днів з дня укладення рамкової угоди; г) протокол розгляду тендерних пропозицій – протягом одного дня з дня його затвердження; д) повідомлення про намір укласти договір про закупівлю – протягом одного дня з дня прийняття рішення про визначення переможця процедури закупівлі; е) інформацію про відхилення тендерної пропозиції учасника – протягом одного дня з дня прийняття рішення про відхилення; є) договір про закупівлю – протягом двох днів з дня його укладення; ж) повідомлення про внесення змін до договору – протягом трьох днів з дня внесення змін; з) звіт про виконання договору – протягом трьох днів з дня закінчення строку дії договору, виконання договору або його розірвання; к) звіт про укладені договори – протягом одного дня з дня укладення договору.

Відповідальність за повноту та достовірність інформації, що оприлюднюється на веб-порталі Уповноваженого органу, несуть голова та секретар тендерного комітету замовника або уповноважена особа (особи).

Інформація, зазначена вище може додатково оприлюднюватися замовником в інших засобах масової інформації, на веб-сайтах замовника (у разі наявності) або веб-сайтах відповідних органів влади, органів місцевого самоврядування.

Тендерні процедури закупівлі не можуть проводитися до/без оприлюднення оголошення про проведення процедури закупівлі на веб-

порталі Уповноваженого органу згідно із частиною першою цієї статті.

Оголошення про проведення процедури закупівлі у строки, встановлені у частині першій цієї статті, обов'язково додатково оприлюднюються на веб-порталі Уповноваженого органу англійською мовою, якщо очікувана вартість закупівлі перевищує суму, еквівалентну: а) для товарів і послуг – 133 тисячам євро; б) для робіт – 5150 тисячам євро. Курс євро визначається згідно з офіційним курсом Національного банку України, встановленим на день надання для оприлюднення на веб-порталі Уповноваженого органу оголошення про проведення процедури закупівлі.

Доступ до інформації, оприлюдненої на веб-порталі Уповноваженого органу, є безоплатним та вільним. Інформація про закупівлю, визначена цим Законом, розміщується на веб-порталі Уповноваженого органу безоплатно через авторизовані електронні майданчики.

Уповноважений орган забезпечує оприлюднення інформації про закупівлі, зазначеної у частині першій цієї статті, відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації», у тому числі у формі відкритих даних. Веб-портал Уповноваженого органу повинен відповідати встановленим законодавством вимогам щодо захисту інформації [207].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про публічні закупівлі» процедура закупівлі, в тому числі й з геологічного вивчення надр може здійснюватися шляхом: а) відкритих торгів; б) конкурентного діалогу; в) переговорної процедури закупівлі.

Замовнику надається право здійснювати процедуру закупівлі, й шляхом використання електронної системи закупівель.

Відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про публічні закупівлі», електронна система закупівель повинна бути загальнодоступною та гарантувати недискримінацію, рівні права під час реєстрації всім заінтересованим особам та рівний доступ до інформації всім особам, обмін і збереження інформації та документів має відбуватися з гарантуванням непорушності даних про учасників і їхніх пропозицій під час проведення

процедури закупівлі та їх конфіденційність до моменту розкриття тендерних пропозицій. Електронна система закупівель під час отримання тендерних пропозицій повинна забезпечувати фіксацію дати та точного часу отримання тендерних пропозицій та неможливість доступу будь-яких осіб до отриманих тендерних пропозицій (їх частин) до моменту настання дати і часу кінцевого строку подання та розкриття таких пропозицій, зазначених в оголошенні про проведення процедури закупівлі. Під час використання електронної системи закупівель з метою подання тендерних пропозицій і здійснення їх оцінки документи та дані створюються та подаються з урахуванням вимог Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Електронна система закупівель повинна забезпечити збереження та належний захист усієї інформації щодо проведення процедур закупівель, можливість доступу до цієї інформації замовників, учасників, контролюючих органів, органу оскарження, уповноваженого органу та інших осіб відповідно до положень цього Закону і відповідати вимогам щодо наявності:

- 1) можливості здійснювати обмін інформацією з використанням Інтернету;
- 2) загальнодоступних засобів телекомунікації, що не обмежують участі у процедурах закупівель;
- 3) системи електронного обміну документами з використанням методів ідентифікації, вимоги до яких визначаються Кабінетом Міністрів України;
- 4) можливості здійснювати ідентифікацію учасників і точно визначати час і дату отримання тендерних пропозицій (їх частин) за умови відсутності доступу до таких даних з боку будь-яких осіб до встановленого кінцевого строку подання та часу і дати розкриття їх пропозицій;
- 5) системи збереження даних, що здійснює зберігання протягом не менш як 10 років усіх документів, що надійшли від замовників, учасників, органу оскарження та були створені під час оцінки тендерних пропозицій, та забезпечує автоматичне резервування і відновлення даних;
- 6) забезпечення безперервності процесу закупівель.

Додаткові вимоги щодо функціонування електронної системи закупівель, надання сервісів устанавлюються Кабінетом Міністрів України.

У доктрині приватного права дослідниками чимало приділяється уваги торгам. Так, на думку А. С. Маклакової, торги – це така форма закупівлі обладнання, а також видачі підрядів на будівництво об'єктів, при якій їх організатори шляхом відповідних оголошень запрошують до певного, заздалегідь оголошеного терміну пропозиції від ряду постачальників чи підрядників [150, с. 15]. В свою чергу, А. А. Змеєв відзначає, що торги – це своєрідна форма закупівлі обладнання, а також розміщення замовлень на будівництво підприємств та інших промислових чи цивільних об'єктів, при якій їх організатори шляхом відповідних оголошень запрошують постачальників (у випадку будівництва – підрядників) до подання пропозицій до певного, заздалегідь оголошеного терміну [98, с. 65]. О. А. Беяневич звертає увагу на торги у їх найширшому розумінні і зазначає, що торги є способом укладання договорів різного виду в умовах конкуренції, за допомогою яких відбувається встановлення договірних відносин між організатором торгів (власником чи уповноваженою ним особою) і тим учасником, який запропонував найбільш вигідні для організатора торгів умови договору й у встановленому порядку визнаний переможцем [19, с. 138].

Окремо в юридичній літературі приділяється увага й такому поняттю як «тендер». Зокрема наголошується на тому, що «торги» і «тендер» є синонімами, з тією тільки різницею, що один з них – іноземного походження [159, с. 18]. На думку Д. С. Луценка етимологічно термін «торги» слід розуміти як особливу форму відчуження майна, що передбачає змагальний порядок реалізації предмету торгу (лоту) учаснику торгів, який запропонує найвищу ціну. Торги є особливою правовою конструкцією укладення договору, зокрема купівлі-продажу, що регулюється спеціальним законодавством, оскільки ЦК України містить лише загальні положення, що регулюють здебільшого процедуру укладення договір за результатами торгів [142, с. 19]. На нашу думку, саме переможець процедури закупівлі, пропозицію якого визнано найбільш економічно вигідною та акцептовано в разі проведення торгів (конкурсних торгів), або учасник, пропозицію якого

прийнято за результатами застосування процедури закупівлі в одного учасника, одержує право на вступ у договірні відносини. Такий договір про закупівлю укладається в письмовій формі відповідно до положень ЦК та ГК України з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про публічні закупівлі».

Окрім наведеного в юридичній літературі звертається увага, що зобов'язання з виконання робіт виникає зі юридичного складу. При цьому елементами цього юридичного складу є проведення торгів і укладення на їх основі результатів договору [59, с. 453]. На думку А. Б. Гриняка, для процедури торгів притаманні такі ознаки: а) багатоступінь укладення договору на торгах; б) основним елементом тендерної процедури є її публічний характер; в) спільність вимог організаторів торгів (тендерів) для всіх учасників [62, с. 78].

Аналізуючи міжнародний досвід, Н. С. Кузнецова доходить висновку, що конкурсний спосіб укладення державних контрактів в умовах повноцінних ринкових відносин вважається найбільш прийнятним, оскільки виключає будь-які обмеження та зловживання з боку державних органів. У провідних країнах ЄС застосовуються три типи торгів: 1) загальні конкурентні торги; 2) вибіркові конкурентні торги; 3) спеціалізовані торги. Найбільш поширеними є вибіркові конкурентні торги, коли замовник вибирає із обмеженого кола претендентів того підрядника, який виявився найбільш надійним і досвідченим. На спеціалізованих торгах замовник має справу з одним підрядником, який володіє набором таких якостей, як: виключні будівельні можливості, значний досвід і тісний зв'язок із замовником, завдяки якому він і отримує підряд [134, с. 79]. На нашу думку, для договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням найбільш прийнятним є конкурентний спосіб укладення договору.

Так, відповідно до ст. 21 Закону України «Про публічні закупівлі», оголошення про проведення процедури відкритих торгів безоплатно оприлюднюється на веб-порталі Уповноваженого органу відповідно до статті 10 цього Закону. В оголошенні про проведення процедури відкритих торгів

обов'язково зазначаються: а) найменування та місцезнаходження замовника; назва предмета закупівлі; б) кількість та місце поставки товарів або обсяг і місце виконання робіт чи надання послуг; в) очікувана вартість закупівлі товарів, робіт або послуг із зазначенням інформації про включення до очікуваної вартості податку на додану вартість (ПДВ) та інших податків і зборів; г) строк поставки товарів, виконання робіт, надання послуг; д) кінцевий строк подання тендерних пропозицій; е) розмір, вид та умови надання забезпечення тендерних пропозицій (якщо замовник вимагає його надати); є) дата та час розкриття тендерних пропозицій, у разі якщо оголошення про проведення процедури закупівлі оприлюднюється відповідно до положень частини четвертої статті 10 цього Закону; ж) розмір мінімального кроку пониження ціни під час електронного аукціону у відсотках або грошових одиницях та математична формула, що буде застосовуватися при проведенні електронного аукціону для визначення показників інших критеріїв оцінки. Також в оголошенні може зазначатися додаткова інформація, визначена замовником. Дата і час розкриття тендерних пропозицій, крім випадку, встановленого в абзаці десятому цієї частини, та дата і час проведення електронного аукціону визначаються електронною системою закупівель автоматично в день оприлюднення замовником оголошення на веб-порталі Уповноваженого органу.

Строк для подання тендерних пропозицій не може бути менше ніж 15 днів з дня оприлюднення оголошення про проведення процедури відкритих торгів на веб-порталі Уповноваженого органу. У разі якщо оголошення про проведення процедури закупівлі оприлюднюється відповідно до норм частини четвертої статті 10 цього Закону, строк для подання тендерних пропозицій не може бути менше ніж 30 днів з дня його оприлюднення.

На думку І. І. Банасевич, торги являють собою один із способів укладення договорів із застосуванням механізму оферти і акцепту. На відміну від двосторонніх правочинів, де ці два акти частіше всього бувають необхідними і достатніми для укладення договору, практика проведення

торгів включає в себе крайньою мірою шість етапів, на кожному з яких відбувається складання і підписання відповідних документів [16, с. 83].

На цьому етапі слушною видається думка Н. Д. Єгорова, що зобов'язання з передачі майна, виконання робіт чи надання послуг виникає із юридичного складу, серед елементів якого прослідковуються проведення торгів і укладення на основі їх результатів основного договору [60, с. 453]. Погоджуючись із висловленою думкою автора, пропонуємо детальніше розглянути кожний із юридичних фактів, що в сукупності являють юридичний склад – підставу виникнення підрядних відносин з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Отже, одним із юридичних фактів з виконання робіт за державним замовленням з геологічного вивчення надр є *повідомлення претендентів на виконання замовлення про свій намір вступити в договірні відносини*. Оголошений намір публікується у інформаційному бюлетні, що видається Тендерною палатою України, а також в інформаційних системах в мережі Інтернет та, в передбачених законом випадках в іноземній пресі, оголошення про відкриті торги (тендери) чи про проведення попередньої кваліфікації або надсилаються запрошення підрядникам для участі в торгах (тендерах) з обмеженою участю. Відразу зазначимо, що в юридичній літературі неодноразово велися дискусії щодо правової природи такого оголошення. Зокрема, одні автори наголошують на тому, що оголошення про проведення торгів являє собою односторонній правочин організатора торгів, який тягне за собою виникнення зобов'язального правовідношення між особою, яка отримала оголошення про проведення торгів, та організатором торгів [105, с. 779; 60, с. 507]. Думки інших зводяться до того, що оголошення про проведення торгів є офертою і тому, у випадку її акцепту адресатом (будь-ким, хто відгукнувся), між організатором торгів і їх учасниками укладається договір на проведення торгів [33, с. 226; 107, с. 50]. На нашу думку, враховуючи зміст положення ч. 2 ст. 641 ЦК України, оголошення про проведення торгів не є офертою, а лише запрошенням робити відповідні

пропозиції щодо укладення договору. При цьому, як закритих, так і відкритих торгів. Адже як слушно зазначив І. Б. Новицький, організація публічних торгів являє собою не пропозицію договору, а тільки запрошення робити пропозицію: посадова особа, яка проводить аукціон, може або прийняти найбільш вигідну пропозицію, або припинити торги, не прийнявши жодної пропозиції, якщо ні одна з них не досягає визначених меж [161, с. 153].

На підтвердження сказаного наведемо ст. 22 Закону України «Про публічні закупівлі». Зокрема, тендерна документація повинна містити: 1) інструкцію з підготовки тендерних пропозицій; 2) один або декілька кваліфікаційних критеріїв до учасників відповідно до статті 16, вимоги, встановлені статтею 17 цього Закону, та інформацію про спосіб підтвердження відповідності учасників установленим критеріям і вимогам згідно із законодавством. Замовник не вимагає документального підтвердження інформації про відповідність вимогам статті 17 у разі, якщо така інформація міститься у відкритих єдиних державних реєстрах, доступ до яких є вільним; 3) інформацію про необхідні технічні, якісні та кількісні характеристики предмета закупівлі, у тому числі відповідну технічну специфікацію (у разі потреби - плани, креслення, малюнки чи опис предмета закупівлі). При цьому технічна специфікація повинна містити: детальний опис товарів, робіт, послуг, що закуповуються, у тому числі їх технічні та якісні характеристики; вимоги щодо технічних і функціональних характеристик предмета закупівлі у разі, якщо опис скласти неможливо або якщо доцільніше зазначити такі показники; посилання на стандартні характеристики, вимоги, умовні позначення та термінологію, пов'язану з товарами, роботами чи послугами, що закуповуються, передбачені існуючими міжнародними або національними стандартами, нормами та правилами. Технічна специфікація не повинна містити посилання на конкретну торговельну марку чи фірму, патент, конструкцію або тип предмета закупівлі, джерело його походження або виробника. У разі якщо таке посилання є необхідним, воно повинно бути обґрунтованим, а специфікація повинна містити вираз «або еквівалент».

Технічні, якісні характеристики предмета закупівлі повинні передбачати необхідність застосування заходів із захисту довкілля; 4) кількість товару та місце його поставки; 5) місце, де повинні бути виконані роботи чи надані послуги, їх обсяги; 6) строки поставки товарів, виконання робіт, надання послуг; 7) проект договору про закупівлю з обов'язковим зазначенням порядку змін його умов; 8) опис окремої частини або частин предмета закупівлі (лота), щодо яких можуть бути подані тендерні пропозиції, у разі якщо учасникам дозволяється подати тендерні пропозиції стосовно частини предмета закупівлі (лота); 9) перелік критеріїв та методику оцінки тендерних пропозицій із зазначенням питомої ваги критеріїв. Опис методики оцінки за критерієм «ціна» повинен містити інформацію про врахування податку на додану вартість (ПДВ); 10) строк, протягом якого тендерні пропозиції вважаються дійсними, але не менше ніж 90 днів з дати розкриття тендерних пропозицій; 11) інформацію про валюту, у якій повинна бути розрахована і зазначена ціна тендерної пропозиції; 12) інформацію про мову (мови), якою (якими) повинні бути складені тендерні пропозиції; 13) зазначення кінцевого строку подання тендерних пропозицій; 14) розмір, вид та умови надання забезпечення тендерних пропозицій (якщо замовник вимагає його надати); 15) розмір, вид, строк та умови надання, умови повернення та неповернення забезпечення виконання договору про закупівлю (якщо замовник вимагає його надати); 16) прізвище, ім'я та по батькові, посаду та адресу однієї чи кількох посадових осіб замовника, уповноважених здійснювати зв'язок з учасниками; 17) у разі закупівлі робіт – вимогу про зазначення учасником у тендерній пропозиції інформації (повне найменування та місцезнаходження) щодо кожного суб'єкта господарювання, якого учасник планує залучати до виконання робіт як субпідрядника в обсязі не менше ніж 20 відсотків від вартості договору про закупівлю.

Тендерна документація може містити також іншу інформацію відповідно до законодавства, яку замовник вважає за необхідне до неї включити. Тендерна документація може містити опис та приклади формальних

(несуттєвих) помилок, допущення яких учасниками не призведе до відхилення їх пропозицій. При цьому, тендерна документація не повинна містити вимог, що обмежують конкуренцію та призводять до дискримінації учасників.

Таким чином, зважаючи на інформаційну складову щодо складу тендерної документації, доходимо висновку, що оголошення про проведення відкритих торгів носить інформаційний характер, метою якого є спонукання якомога більше осіб звернутися до адресата з пропозицією (офертою) укласти договорів, зокрема договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Наступний етап – розгляд та оцінка тендерних пропозицій. Оцінка тендерних пропозицій проводиться автоматично електронною системою закупівель на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених замовником у тендерній документації, та шляхом застосування електронного аукціону.

У разі якщо оголошення про проведення процедури закупівлі оприлюднюється відповідно до норм частини четвертої статті 10 цього Закону, проводиться оцінка лише тих тендерних пропозицій, що не були відхилені згідно з цим Законом. Критеріями оцінки є: а) у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним проектом), для яких існує постійно діючий ринок, - ціна; б) у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер (у тому числі консультаційних послуг, наукових досліджень, експериментів або розробок, дослідно-конструкторських робіт), - ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, експлуатаційні витрати, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів.

До початку проведення електронного аукціону в електронній системі закупівель автоматично розкривається інформація про ціну та перелік усіх цін пропозицій, розміщений у порядку від найнижчої до найвищої ціни без зазначення найменувань та інформації про учасників.

У разі якщо крім ціни установлені інші критерії оцінки до початку електронного аукціону в електронній системі закупівель автоматично, відповідно до методики оцінки, установлені замовником в тендерній документації, визначаються показники інших критеріїв оцінки та приведена ціна, після чого розкривається інформація про приведену ціну та перелік усіх приведених цін пропозицій, розміщений у порядку від найнижчої до найвищої ціни без зазначення найменувань та інформації про учасників. Під час проведення електронного аукціону в електронній системі відображаються значення ціни пропозиції учасника та приведеної ціни.

У разі якщо для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції крім ціни застосовуються й інші критерії оцінки, у тендерній документації визначається їх вартісний еквівалент або питома вага цих критеріїв у загальній оцінці тендерних пропозицій. Питома вага цінового критерію не може бути нижчою ніж 70 відсотків, крім випадку застосування процедури конкурентного діалогу.

Після оцінки пропозицій замовник розглядає тендерні пропозиції на відповідність вимогам тендерної документації з переліку учасників, починаючи з учасника, пропозиція якого за результатом оцінки визначена найбільш економічно вигідною. Строк розгляду тендерної пропозиції, яка за результатами оцінки визначена найбільш економічно вигідною, не повинен перевищувати п'яти робочих днів з дня визначення найбільш економічно вигідної пропозиції. Строк розгляду тендерної пропозиції може бути аргументовано продовжено замовником до 20 робочих днів. У разі продовження строку розгляду тендерної пропозиції замовник оприлюднює повідомлення в електронній системі закупівель.

У разі відхилення тендерної пропозиції, що за результатами оцінки визначена найбільш економічно вигідною, замовник розглядає наступну тендерну пропозицію з переліку учасників, що вважається найбільш економічно вигідною.

У разі якщо оголошення про проведення процедури закупівлі оприлюднюється відповідно до норм частини четвертої статті 10 цього Закону, замовник розглядає тендерні пропозиції на відповідність технічним вимогам, визначеним у тендерній документації, та визначає відповідність учасників кваліфікаційним критеріям до проведення автоматичної оцінки тендерних пропозицій у строк, що не перевищує 20 робочих днів.

За результатами розгляду складається протокол розгляду тендерних пропозицій за формою, встановленою Уповноваженим органом, та оприлюднюється замовником на веб-порталі Уповноваженого органу відповідно до ст. 10 цього Закону. Після оприлюднення замовником протоколу розгляду тендерних пропозицій електронною системою закупівель автоматично розсилаються повідомлення всім учасникам тендеру та оприлюднюється перелік учасників, тендерні пропозиції яких не відхилені згідно з цим Законом. Дата і час проведення електронного аукціону визначаються електронною системою автоматично, але не раніше ніж через п'ять днів після оприлюднення протоколу розгляду тендерних пропозицій.

Якщо за результатами розгляду тендерних пропозицій до оцінки допущено тендерні пропозиції менше ніж двох учасників, процедура закупівлі відміняється.

Замовник та учасники не можуть ініціювати будь-які переговори з питань внесення змін до змісту або ціни поданої тендерної пропозиції.

За результатами розгляду та оцінки тендерної пропозиції замовник визначає переможця та приймає рішення про намір укласти договір під яру з геологічного вивчення надр за державні замовлення, відповідно наведеного Закону вище.

Замовник має право звернутися за підтвердженням інформації, наданої учасником, до органів державної влади, підприємств, установ, організацій відповідно до їх компетенції. У разі отримання достовірної інформації про його невідповідність вимогам кваліфікаційних критеріїв, наявність підстав, зазначених у ч. 1 ст. 17 цього Закону, або факту зазначення у тендерній

пропозиції будь-якої недостовірної інформації, що є суттєвою при визначенні результатів процедури закупівлі, замовник відхиляє тендерну пропозицію такого учасника.

Наступний етап – це *проведення кваліфікації претендентів*. Не секрет, що оголошуючи конкурс, замовник насамперед прагне обмежитись невеликим колом учасників, однак з професійним досвідом. У разі, якщо замовник не може визначити необхідні технічні, якісні характеристики (специфікації) робіт або визначити вид послуг, і для прийняття оптимального рішення про закупівлю він вправі провести переговори з учасниками. Предметом закупівлі є консультаційні, юридичні послуги, розробка інформаційних систем, програмних продуктів, здійснення наукових досліджень, експериментів або розробок, виконання дослідно-конструкторських, будівельних робіт, визначення вимог до виконання яких потребує переговорів (ч. 2 ст. 33 Закону України «Про публічні закупівлі»).

Конкурентний діалог проводиться у два етапи. На першому етапі всім учасникам пропонується подати тендерну пропозицію, в якій надається інформація про відповідність учасника кваліфікаційним критеріям, вимогам, визначеним замовником у тендерній документації, та опис рішення про закупівлю без зазначення ціни.

Інформація з описом рішення про закупівлю для першого етапу конкурентного діалогу подається в тендерній пропозиції окремим файлом.

У тендерній документації для першого етапу зазначаються критерії оцінки, кваліфікаційні критерії до учасників відповідно до статті 16 цього Закону, вимоги, встановлені статтею 17 цього Закону, та інформація про спосіб документального підтвердження відповідності учасників встановленим критеріям та вимогам згідно із законодавством, пропозиції щодо технічних, якісних та інших характеристик предмета закупівлі, умови поставки, час та місце, у якому виконуватимуться роботи чи надаватимуться послуги.

Строк подання тендерних пропозицій для участі в першому етапі конкурентного діалогу не повинен бути меншим, ніж 30 днів з дня

оприлюднення оголошення про проведення конкурентного діалогу на веб-порталі Уповноваженого органу відповідно до статті 10 цього Закону.

Під час розкриття тендерних пропозицій для участі в першому етапі конкурентного діалогу автоматично розкривається вся інформація, зазначена в пропозиціях учасників, крім інформації з описом рішення про закупівлю, що відкривається лише замовнику.

Після розкриття тендерних пропозицій замовник розглядає пропозиції учасників на відповідність вимогам, установленим у тендерній документації для першого етапу. Усі учасники, пропозиції яких не було відхилено, запрошуються замовником до переговорів, але не менше ніж три учасники.

Замовник проводить переговори з кожним окремо, а також додатково можуть проводитися спільні зустрічі з усіма учасниками. Під час переговорів можуть бути обговорені всі аспекти закупівлі з метою визначення засобів та рішення щодо робіт чи послуги, що плануються закупити. Замовник під час переговорів не має права застосовувати дискримінаційний підхід до різних учасників та розкривати іншим учасникам запропоновані рішення або іншу конфіденційну інформацію, отриману від учасника, який бере участь у переговорах, без його згоди.

Замовник проводить діалог до визначення рішення щодо закупівлі. Після завершення діалогу замовник вносить зміни до тендерної документації щодо технічних вимог та вимог до якості предмета закупівлі чи визначає нові характеристики предмета закупівлі згідно з цим Законом та запрошує всіх учасників, які брали участь у діалозі, взяти участь у другому етапі.

На другому етапі учасники повинні подати остаточні тендерні пропозиції із зазначенням ціни. Строк подання тендерних пропозицій на другому етапі становить не менше 15 днів з дня отримання запрошення взяти участь у другому етапі. Розгляд та оцінка пропозицій учасників на другому етапі здійснюються відповідно до статті 28 цього Закону.

П'ятий етап – прийняття рішення про наміри укласти договір про закупівлю (акцент тендерної пропозиції). Рішення про намір укласти договір

підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням приймається замовником у день визначення переможця, та протягом одного дня після прийняття такого рішення замовник оприлюднює на веб-порталі Уповноваженого органу повідомлення про намір укласти договір та надсилає його переможцю. Усім іншим учасникам електронною системою закупівель автоматично надсилається повідомлення із зазначенням найменування та місцезнаходження переможця торгів.

Учасник, якого не визнано переможцем торгів за результатами оцінки та розгляду його пропозиції, може звернутися через електронну систему закупівель до замовника з вимогою щодо надання інформації про пропозицію переможця торгів, у тому числі щодо зазначення її переваг порівняно з пропозицією учасника, який надіслав звернення, а замовник зобов'язаний надати йому відповідь не пізніше ніж через п'ять днів з дня надходження такого звернення.

Замовник укладає договір про закупівлю з учасником, який визнаний переможцем торгів протягом строку дії його пропозиції, не пізніше ніж через 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації та пропозиції учасника-переможця. З метою забезпечення права на оскарження рішень замовника договір підряду з геологічного вивчення надр не може бути укладено раніше ніж через 10 днів з дати оприлюднення на веб-порталі Уповноваженого органу повідомлення про намір укласти досліджуваний договір.

У разі відмови переможця торгів від підписання цього договору відповідно до вимог тендерної документації або неукладення досліджуваного договору з вини учасника у строк, визначений цим Законом, або ненадання переможцем документів, що підтверджують відсутність підстав, передбачених статтею 17 цього Закону, замовник відхиляє тендерну пропозицію такого учасника та визначає переможця серед тих учасників, строк дії тендерної пропозиції яких ще не минув.

В юридичній літературі існують думки, що на відміну від торгів (тендерів) на виконання нескладних робіт, при проведенні торгів (тендерів) на підрядні роботи замовники розробляють для потенційних оферентів більш деталізований опис вимог до майбутнього об'єкта. Так, на думку І. І. Банасевич, тендерна документація включає в себе: запрошення для участі в торгах, в якому зазначаються об'єкт, регіон майбутнього будівництва, список документації, що необхідно надати, порядок та умови проведення торгів; опис майбутнього об'єкту із вказівкою обсягів робіт, площі забудови, габаритів будівель та споруд, кількості поверхів, поєднання виробничих та допоміжних приміщень та інші дані; умови фінансування, пільговий період, виплату відсотків за невикористані суми, валюту платежів; строки для завершення всіх робіт, межі відповідальності підрядника, санкції за затримку виконання робіт; загальні умови контракту; специфікація, включаючи вимоги до матеріалів і якості робіт [16, с. 134]. Відтак на підставі наведеного авторка доходить висновку про відмінність торгів від звичайних двосторонніх переговорів, зокрема за такими ознаками як: багатоетапність укладення договору на торгах; публічність характеру як основного елемента тендерної процедури; спільність вимог організаторів торгів (тендерів) для всіх учасників. З наведеними ознаками погоджуємося і ми, адже договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням також вони притаманні.

Крім конкурентного способу процедура укладення договору з геологічного вивчення надр за державним замовленням може відбуватися і в неконкурентний (традиційний) спосіб, який застосовується у випадку недоцільності організації торгів (тендерів), наприклад, коли вартість запланованої закупівлі робіт є незначною або у випадку застосування процедури закупівлі в одного учасника.

А. Б. Гриняк розглядаючи етапи укладення державного контракту неконкурентним способом у підрядних договорах зазначає про: 1) розробку проекту державного контракту; 2) направлення розробленого проекту

договору (оферти); 3) погодження умов договору підряду шляхом його акцепту; 4) за наявності заперечень щодо окремих умов договору – погодження існуючих розбіжностей; 5) узгодження договірних умов у судовому порядку [62, с. 254]. Як слушно зазначається у юридичній літературі, розбіжності між сторонами, що виникли при укладенні договору на підставі правового акта органу державної влади та органів місцевого самоврядування та в інших випадках, встановлених законом, вирішуються судом (ч. 2 ст. 649 ЦК України). Останнє є однією з особливостей, властивих укладенню договору на підставі цих правових актів (ч. 2 ст. 648 ЦК України), крім якої можна визначити такі: а) цей акт є обов'язковим для сторін (сторони) договору; б) договір має відповідати цьому акту; в) особливості укладення такого договору встановлюються актами цивільного законодавства [255, с. 166].

З наведеного доходимо висновку, що договірні підрядні відносини, в тому числі й з геологічного вивчення надр за державним замовленням виникають на підставі адміністративного акту та домовленості (угоди). Такі юридичні факти у своїй сукупності складають юридичний склад, який є підставою для виникнення договірних зобов'язань.

Таким чином, взаємовідносини сторін у підрядному зобов'язальному правовідношенні, в тому числі й з геологічного вивчення надр, виникають із договору на виконання підрядних робіт за державним замовленням, в тому числі й з договору на геологічне вивчення надр.

Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 189 ГК України, укладення договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

В правовій літературі нині доволі поширеною є теза про те, що коли робота виконується за державні кошти, пріоритет має надаватися тим суб'єктам, котрі запропонують найнижчу ціну за виконані роботи. Разом з

тим, аналізуючи вищенаведену тезу про вибір того контрагента, який виконає роботу за найнижчу ціну, на нашу думку, такий підхід не завжди може бути дієвим. Наприклад, для визначення суб'єкта виконання робіт з геологічного вивчення надр такий підхід є мало прийнятним, адже не існує чітких нормативно визначених критеріїв щодо якості проведених робіт, а відтак такі роботи за низьку ціну можуть бути неприйнятними для замовника.

Підсумовуючи наведене, доходимо висновку, що неконкурентний порядок укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням має бути винятком із загального правила проведення державної закупівлі на конкурсній основі. Такі винятки на сьогодні визначені законодавцем і, на нашу думку, є влучними.

3.2 Виконання договірних зобов'язань, що впливають з державних підрядних замовлень на геологічне вивчення надр

Виконання обов'язку в зобов'язальному правовідношенні в доктрині права розглядають як вчинення боржником дії, якої вправі вимагати від нього кредитор [28, с. 22]. С. М. Братусь у свій час писав, що вчинаючи певні дії боржник має на меті припинити обов'язок з кореспондуючим йому суб'єктивним правом [40, с. 11]. М. М. Сібільов стверджував про те, що цінність зобов'язання полягає у його виконанні, тобто у вчиненні боржником на користь кредитора певних дій або в утриманні від певних дій, що становлять предмет виконання зобов'язання [230, с. 29]. З огляду на наведене вважаємо насамперед слушним з'ясувати правову природу виконання, а саме природу дії боржника щодо виконання свого обов'язку.

В доктрині права виконання зобов'язання розглядається у трьох аспектах: а) як правовий інститут; б) як процес; в) як підстава припинення зобов'язання [223, с. 286].

У першому значенні виконання зобов'язання – це сукупність цивільно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з виконанням зобов'язань (як договірних, так і позадоговірних). На думку Т. В. Боднар, особливістю цього інституту в праві України є розпорошеність його норм, адже по-перше, основоположні норми щодо виконання зобов'язання вміщені в ЦК України, що дає підстави вважати виконання зобов'язання інститутом зобов'язального права як найбільшої підгалузі цивільного права, а, по-друге, норми щодо виконання майново-господарських (цивільно-правових за своєю природою) зобов'язань вміщені, зокрема в главі 22 Господарського кодексу України (ст. 193–198), в інших нормативно-правових актах, а також в міжнародних договорах (конвенціях), учасницею яких є Україна. Крім того, цивільні відносини (в тому числі, зобов'язальні відносини) відповідно до ч. 1 ст. 7 ЦК України можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту (правила ІНКОТЕРМ тощо) [28, с. 40–42].

Як процес, виконання зобов'язання, розглядають як динаміку зобов'язання, завдяки якій реалізуються (здійснюються) права і обов'язки сторін зобов'язання. В доктрині права прийнято вважати, що економічною метою діяльності суб'єктів договірного зобов'язання є здійснення передбаченого договором товарно-грошового обміну і отримання обумовленого майнового результату. Юридична мета полягає в тому, щоб шляхом належного виконання припинити договірне зобов'язання і набути відповідно до закону право на майновий результат виконання. Правовим засобом, що забезпечує досягнення однієї і другої мети, є договірне правовідношення, яке виконує функцію правової форми, що спрямовує учасників договору на чітке і високоякісне виконання суб'єктивних обов'язків [241, с. 40]. Саме виконання є тією кінцевою метою, адже по-іншому, на думку Г. Н. Амфітеатрова, договір перетворився б на нісенітницю [11, с. 38].

Таким чином, можна підсумувати, що виконання зобов'язання у своєму загальному розумінні є сукупністю фактичних та/або юридичних дій сторін

зобов'язання і мають своєю метою досягнення бажаного результату шляхом реалізації (здійснення) суб'єктивних прав і обов'язків сторін – суб'єктів цивільного правовідношення. Що ж стосується виконання зобов'язань за договором підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням слід зазначити, що договірне зобов'язання породжує для однієї сторони (кредитора) право вимагати, а для іншої (боржника) – обов'язок виконати певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або ж утриматися від неї.

Погоджуючись із запропонованим Т. В. Боднар визначенням поняття виконання договірною зобов'язання як сукупності фактичних та/або юридичних дій (у певних випадках – утримання від дії) сторін зобов'язання, спрямованих на реалізацію (здійснення) передбачених договором або законом їх суб'єктивних прав і обов'язків задля досягнення економічної і юридичної мети зобов'язання [29, с. 11], зазначимо, що у договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням виконання зобов'язання є тим кінцевим результатом, якого бажають обидві сторони, укладаючи цей договір. Саме виконання, яке проведене належним чином припиняє підрядні договірні зобов'язання з геологічного вивчення надр за державним замовленням. При цьому в досліджуваних нами зобов'язальних відносинах важливим є не лише виконання, а і його підтвердження. Так, за загальним правилом підрядних договорів, підрядник не лише має виконати роботу за завданням замовника, але й замовник зобов'язаний прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 837 ЦК України).

Як слушно зазначається у правовій літературі, виконання договору є процесом, тобто системою послідовних дій [71, с. 15]. У договорах підрядного типу найкраще простежується такий процес через стадії виконання цих послідовних дій. На прикладі договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням наведемо декілька стадій виконання договору. Перша стадія є організаційна. У свій час, О. О. Красавчиков писав, що організаційна стадія виконання вміщує інформаційні дії як боржника, так і

кредитора. Перший пропонує виконання, а другий інформує про готовність прийняти виконання [124, с. 76]. У досліджуваному нами договорі організаційну стадію можна побачити не лише на початку виникнення договірних підрядних зобов'язань, а й в процесі їх виконання. Адже замовник до моменту виконання договірних зобов'язань повинен передати підряднику завдання, відповідно до якого підрядник має виконувати роботи. Відтак при виникненні ситуації коли на початку робіт, робота виконувалася із матеріалів замовника, а потім за погодженням із останнім, продовжувалася виконуватися із матеріалів підрядника, сторони можуть не зупиняючи виконання договору погодити між собою строки доставки цих матеріалів, не вносячи письмових змін до досліджуваного договору.

Другою стадією ходу виконання підрядних зобов'язань з геологічного вивчення надр за державним замовленням є матеріальна стадія, яка включає в себе взаємні дії, а саме надання виконаного однією стороною і прийняття предмету виконання іншою стороною. Як відомо, порядок виконання зобов'язань і вимоги, які ставляться при цьому, залежать від характеру зобов'язального правовідношення, особливостей його змісту, об'єкта тощо. Наведена стадія як правило існує при завершенні виконання договірних зобов'язань. Однак у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням матеріальну стадію можна прослідкувати протягом усього виконання його умов. Зокрема, сторони можуть домовитися про розрахунок в кінці виконаних робіт, або ж на початку їх виконання. Однак на практиці, у таких договорах, сторони домовляються про етапний розрахунок за виконаний результат, зокрема при поетапному виконання робіт, а також при поетапному наданні матеріалів тощо.

Третьою стадією виконання підрядних зобов'язань з геологічного вивчення надр за державним замовленням є техніко-юридична. Зазвичай вона настає у кінці виконання договірних відносин, адже стосується перевірки виконаного за кількістю та якістю, а також у документальному підтвердженні факту виконаних робіт (у досліджуваному нами договорі – актом прийому-

передачі). Суть техніко-юридичної стадії полягає у перевірці виконаного за кількістю і якістю, а також у документальному підтвердженні факту виконання. Тобто замовник, який приймає виконання зобов'язання, зобов'язаний надати підряднику відповідний документ, як правило це акт приймання-передачі. Необхідно пам'ятати, що виконання зобов'язання припиняє його дію для зобов'язаної сторони (боржника). Але доки у зобов'язаної сторони немає підтвердження про виконання зобов'язання, вона в юридичному сенсі продовжує залишатися боржником, навіть якщо фактично свої зобов'язання виконала. В цілому ж зобов'язання продовжує існувати до виконання всіх дій другою стороною договору (кредитора) [234, с. 471–473].

Таким чином, у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням прослідковується усі три стадії виконання договірних зобов'язань, зокрема організаційна, матеріальна, техніко-юридична.

У правовій літературі прийнято вважати, що виконання зобов'язання, в тому числі договірною, здійснюється під впливом дії принципів. Т. В. Боднар такі принципи пропонує виокремлювати у три групи: а) загальноцивілістичних принципів (галузево-правових або галузевих), які поширюють свою дію на всі види цивільних відносин (свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу); б) принципів зобов'язального права (підгалузевих), які найбільш яскраво виявляються в зобов'язальних правовідносинах (справедливість, добросовісність, розумність); в) інституційних або спеціальних принципів виконання зобов'язань (принцип належного виконання; принцип обов'язковості договору) [28, с. 209].

Про перелік та співвідношення правових принципів в науковій літературі триває дискусія до нині. Зокрема в радянському праві найбільш дискусійною була проблема співвідношення принципів реального та належного виконання. З цього приводу було висловлено дві протилежні точки зору. Одна стосувалася того, що виконання в натурі є складовою частиною

належного виконання [127, с. 16]. Інша ж, що це частина реального виконання [48, с. 164]. Особливу позицію займав О. С. Іоффе, адже вважав, що принцип реального виконання є загальним, адже на стадії нормального розвитку зобов'язання цей принцип передбачає належне виконання, а після допущеної боржником несправності – виконання в натурі [103, с. 64].

У сучасній літературі досі не склалося єдиного наукового підходу. Так, одні вчені звертають увагу на те, що принципи реального виконання зобов'язань слід розглядати як принцип котрий діяв лише в умовах планової економіки і орієнтував сторін на виконання своїх обов'язків найбільш економічним способом, який базувався як на загальних вимогах, так і на конкретних обов'язках, передбачених умовами конкретного договору. Інші ж, звертають увагу, що реальне виконання та належне виконання хоч і є тіснопов'язаними між собою, однак є явищами різноплощинними [38, с. 89]. У першому випадку проявляється сутність виконання як здійснення певної дії, а у другому – якісна характеристика дії (або утримання від дії). Як слушно зазначає Н. С. Кузнецова, перевіряючи, чи виконав боржник зобов'язання, ставлять перед собою два самостійних питання: а) чи вчинила особі дію, яка є об'єктом відповідного правовідношення (чи дотримана вимога реального виконання); б) яким чином ця дія вчинена (чи дотримана вимога належного виконання) [83, с. 10].

Т. В. Боднар, аналізуючи відносини, пов'язані з виконанням зобов'язання в натурі, з точки зору дії принципу реального виконання зазначає, що зі змісту ст. 622 ЦК України впливає кілька положень, які є принципово важливими для з'ясування змісту реального виконання. По-перше, вимога щодо виконання зобов'язання в натурі стосується лише випадків порушення зобов'язання боржником і застосування до нього заходів майнової відповідальності, і вже з цієї причини не може розглядатися як принцип виконання зобов'язання в тих випадках, коли зобов'язання виконується належним чином. По-друге, на відміну від ст. 208 ЦК УРСР, яка не лише прямо встановлювала, що зобов'язання повинно бути виконано в

натурі, але і передбачала наслідки такого невиконання (ч. ч. 2–4 ст. 208 ЦК УРСР), в чинному ЦК України подібні норми відсутні. По-третє, із загального правила, встановленого ч. 1 ст. 622 ЦК України щодо виконання зобов'язання в натурі, зроблено кілька винятків, які виключають його застосування. Зазначені обставини, на думку вченої, спростовують дію принципу реального виконання. З урахуванням цього виконання зобов'язання в натурі має розглядатись не як принцип виконання зобов'язання, а як один із принципів, на якому базується застосування заходів цивільно-правової відповідальності, а точніше – принцип співвідношення відповідальності і виконання зобов'язання в натурі. Зміст цього принципу полягає в тому, що, по-перше, обов'язком боржника, як і до застосування щодо нього заходів майнової відповідальності, залишається належне виконання зобов'язання, по-друге, таке виконання має бути здійснене в натурі, що не допускає (за загальним правилом) зміни предмета виконання зобов'язання [83, с. 213].

На думку І. І. Банасевич, принцип реального виконання зобов'язання є одним із основних принципів зобов'язального права. Він полягає в необхідності виконати зобов'язання в натурі: вчинити саме ту дію, яка складає предмет зобов'язання (передати річ, виконати певну роботу, надати відповідні послуги). Актуальним цей принцип є у відносинах з приводу закупівлі товарів, робіт чи послуг для державних потреб. Неналежне виконання умов договору його виконавцем та відшкодування ним збитків замість виконання обов'язку в натурі призводить до проведення державним замовником повторного тендеру на виконання певних робіт, так як потреба в них для держави залишається, що тягне за собою великі витрати. Звичайно, для державного замовника в даній ситуації найбільш прийнятним було б виконання обов'язку в натурі (виконання конкретних робіт, що становлять предмет договору) там, де це технічно можливо і тільки там, де це неможливо або з тих чи інших причин недоцільно, задовольнятися іншими засобами [16, с. 128].

На нашу думку, окрім загальних положень договору підряду, принцип реального виконання зобов'язання існує й у ст. 621 ЦК України. Відповідно до наведеної статті, у разі невиконання боржником для кредитора певної роботи чи ненадання йому послуги кредитор має право виконати цю роботу власними силами або доручити її виконання чи надання послуги третій особі і вимагати від боржника відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не випливає із суті зобов'язання.

Окрім наведених принципів у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід дотримуватися й спеціальних принципів, зокрема: а) відповідності чинному законодавству України; б) єдності та достатності рівню вірогідності вимірювань на всіх етапах геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр; в) відтворюваності результатів контролювання; г) установлення вимог до продукції, процесів та послуг; д) поліпшення техніко-економічних показників геологічного вивчення надр та заощадження всіх видів ресурсів; е) адаптації до сучасних досягнень науки і техніки; є) сприяння розвитку регіонального та міжнародного співробітництва, а також усунення технічних бар'єрів під час реалізації результатів виконаних робіт з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр; ж) безпечності геологічних об'єктів та технологічних систем геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр з урахуванням припустимого ризику природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій.

Розглядаючи принципи виконання зобов'язань у договорі підряду з геологічного вивчення надр, в тому числі й підрядних зобов'язань з геологічного вивчення надр за державним замовленням не можна оминати й *принцип взаємного сприяння*, адже кожна із сторін досліджуваного договору має сприяти іншій стороні у виконанні нею своїх обов'язків. Відповідно до ст. 850 ЦК України, замовник зобов'язаний сприяти підрядникові у виконанні роботи у випадках, в обсязі та в порядку, встановлених договором підряду. У

разі невиконання замовником цього обов'язку підрядник має право вимагати відшкодування завданих збитків, включаючи додаткові витрати, викликані простоем, перенесенням строків виконання роботи, або підвищенням ціни роботи. На нашу думку, умови взаємного сприяння сторін матимуть юридичне значення не лише тоді коли закріплені у договорі, а й коли передбачені у спеціальному законодавстві.

Серед інших загальних принципів найвагоміше значення має *принцип добросовісності, розумності та справедливості*. На думку А. С. Довгерта, принцип добросовісності є внутрішнім критерієм, тоді як справедливість і розумність – зовнішнім або об'єктивним. З позицій природного права справедливість – це застосування моральних вимог як вимог правових до актів цивільного законодавства, це поняття про належне, яке відповідає розумінню сутності людини та її прав. Справедливість є категорією, яка адекватно може бути реалізована через правозастосовну діяльність [258, с. 388].

Т. В. Боднар висловила своє бачення принципів добросовісності, розумності та справедливості як принципів виконання договірних зобов'язань [28, с. 15–16]. На думку вченої, спільне, яке об'єднує поняття добросовісності, розумності і справедливості, – це їх оціночний характер. Саме через ці оціночні поняття законодавець надає суб'єктам реалізації правових норм у процесі такої реалізації (при тому ж таки виконанні зобов'язання) право і можливість самим визначати ту міру, що відділяє один правовий стан від іншого або правовий стан від неправового. На нашу думку, основне призначення наведених принципів полягає у тому, що за відсутності нормативно-правового або договірних регулювання відносин, пов'язаних з виконанням зобов'язання з геологічного вивчення надр зазначені принципи виконують функцію регулятора прав і обов'язків сторін підрядного зобов'язання з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Адже принцип добросовісності у підрядних зобов'язаннях проявляється через сумлінну і чесну поведінку замовника і підрядника при виконанні своїх обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав. Принцип справедливості – у

виконанні зобов'язання, адже з одного боку його можна відстежити у поведінці кожної із сторін щодо своїх прав і обов'язків, яка виключає необ'єктивні (неупереджені, несправедливі) дії сторін стосовно одна одної, а з другого – у справедливій (неупередженій, з урахуванням етичних та інших моральних аспектів) оцінці судом поведінки суб'єктів.

Не слід забувати й про аналіз завершального етапу виконання підрядних робіт з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Так, відповідно до ч. 1 ст. 853 ЦК України замовник зобов'язаний прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору, оглянути її та в разі виявлення допущених у роботі відступів від умов договору або інших недоліків негайно заявити про них підрядникові. У частинах 2–6 цієї статті деталізується порядок виконання замовником обов'язку щодо прийняття роботи, проводиться розмежування явних і прихованих недоліків роботи. Замовник, який прийняв роботу без перевірки, позбавляється права посилаючись на недоліки роботи, які могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття (явні недоліки). Якщо після прийняття роботи замовник виявив відступи від умов договору підряду або інші недоліки, які не могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття (приховані недоліки), у тому числі такі, що були умисно приховані підрядником, він зобов'язаний негайно повідомити про це підрядника. У разі виникнення між замовником і підрядником спору з приводу недоліків виконаної роботи або їх причин на вимогу будь-кого з них має бути призначена експертиза. Витрати на проведення експертизи несе підрядник, крім випадків, коли експертизою встановлена відсутність порушень договору підряду з геологічного вивчення надр або причинного зв'язку між діями підрядника та виявленими недоліками. У цих випадках витрати на проведення експертизи несе сторона, яка вимагала її призначення, а якщо експертизу призначено за погодженням сторін, – обидві сторони порівну.

Слід також зазначити, що відповідно до ст. 861 ЦК України підрядник зобов'язаний передати замовникові разом з результатом роботи інформацію

щодо експлуатації або іншого використання предмета договору підряду. У договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням такий обов'язок є одним із найголовніший, адже без такої інформації використання результату роботи для цілей, визначених договором, є неможливим.

За загальними правилами зобов'язального права, зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, а також інших актів цивільного законодавства. У разі відсутності таких вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться (ст. 526 ЦК України).

В доктрині приватного права, належне виконання прийнято вважати складним поняттям, яке включає в себе ряд вимог, оскільки зобов'язання повинно бути виконано не тільки належними сторонами, але і належним чином з точки зору предмета, місця, часу і способу виконання. Якщо при виконанні зобов'язання порушується хоча б одна із вищевказаних вимог, таке виконання вважається неналежним. А коли боржник взагалі не вчинив дію (або не утримався від дії), яка складає предмет зобов'язання, або допустив порушення таких умов, що надають кредитору право відмовитися від прийняття виконання і останній реалізував це право, має місце невиконання зобов'язання [251, с. 482].

На думку Т. В. Боднар, належне виконання зобов'язання – це, передусім, виконання його відповідно до умов договорів і вимог Цивільного кодексу та інших актів цивільного законодавства. Пріоритетність, яку ЦК надає умовам договору, створює можливість його сторонам обрати такий конкретний варіант виконання зобов'язання, який би найбільшою мірою відповідав їх інтересам, оскільки сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд (ч. 3 ст. 6 ЦК України) [83, с. 172].

Відповідно до ст. 526 ЦК України, зобов'язання мають виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших

актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Звичаєм (зокрема звичаєм ділового обороту) визнається правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин (ч. 1 ст. 7 ЦК України).

На думку З. В. Ромовської, у частині 2 статті 7 ЦК України визначена доля звичаю, який є таким, що суперечить закону. Він не може вважатися регулятором спірних цивільних відносин. Але якщо немає спору, сторони можуть визначити свої відносини інакше, ніж визначено в законі, – відповідно до звичаю, знаючи наперед, що у разі виникнення спору суд застосує імперативне правило закону [220, с. 78]. У підрядних договорах з геологічного вивчення надр звичаї можливо простежити виходячи із загальної норми статті 857 ЦК України, відповідно до якої, робота, виконана підрядником, має відповідати умовам договору підряду, а в разі їх відсутності або неповноти – вимогам, що «звичайно» ставляться до роботи відповідного характеру. Мається на увазі ремісничі, професійні звичаї тощо.

Одним із найвідоміших нині звичаїв є «звичай ділового обороту», який відображається у підрядних договорах зокрема при визначенні строків (термінів). Так, відповідно до ст. 846 ЦК України, звичай ділового обороту може бути взято до уваги при визначенні «розумних строків», протягом яких підрядник зобов'язаний виконати роботу, якщо цей строк не встановлений у договорі. Більше того, звичаєм ділового обороту може вважатися строк, протягом якого банк має переказати грошові кошти з рахунку платника на рахунок іншої особи у цьому ж або іншому банку, якщо цей строк не визначений у законі (ст. 1089 ЦК України). Звичаєм ділового обороту може бути визначено випадки застосування та порядок здійснення розрахунків за інкасованими дорученнями (ст. 1099 ЦК України). У наведеному випадку мова йде фактично про відповідні правила, писані або неписані, які застосовуються у конкретному банку. Навіть якщо вони неписані, але їх неухильне застосування забезпечується відповідними засобами, вони стають

правилами поведінки, які зобов'язують клієнтів діяти відповідним чином. Звичаєм ділового обороту можуть бути визначені дні та години укладення договорів, зокрема підрядних, особливі вимоги щодо оформлення відповідних документів тощо.

Таким чином, звичаї, в тому числі й звичай ділового обороту, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у підрядних відносинах з геологічного вивчення надр не повинні застосовуватися (ч. 2 ст. 7 ЦК України). Зобов'язання, щодо яких відсутні умови договорів, вимоги Цивільного кодексу та інших актів цивільного законодавства, а також звичаї ділового обороту, мають виконуватись відповідно до вимог, що звичайно ставляться.

Враховуючи те, що за загальними правилами зобов'язального права, зобов'язання мають виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, зупинимось на найголовніших із них.

Виконання зобов'язання належними суб'єктами є однією з умов його належного виконання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 527 ЦК України, особисте виконання обов'язку боржником і особисте прийняття виконання кредитором є загальним правилом виконання зобов'язання. Важливою гарантією дотримання цієї умови виконання зобов'язання є положення ч. 2 ст. 527 ЦК України, згідно з якими кожна із сторін у зобов'язанні має право вимагати доказів того, що обов'язок виконується належним боржником або виконання приймається належним кредитором чи уповноваженою на це особою, і несе ризик наслідків непред'явлення такої вимоги.

В свою чергу, у ст. 528 ЦК України, встановлено, що виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою. При цьому, стороною в зобов'язанні залишається боржник, який і відповідає за порушення

зобов'язання іншою особою (ст. 618 ЦК України). Наведена конструкція норми знайшла своє відображення і в нормах підрядного договору з геологічного вивчення надр за державним замовленням. Так, відповідно до ч. 1 ст. 838 ЦК України, підрядник якщо інше не встановлено договором, має право залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результати їхньої роботи. У цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Така конструкція є допустимою і у підрядному договорі на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Саме тому, враховуючи специфіку досліджуваного нами договору, виконання зобов'язання розглядаємо як: а) виконання зобов'язання належною особою; б) виконання зобов'язання належній особі.

Отже, з наведеного доходимо висновку, що підрядні роботи за договором підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням мають виконуватися підрядником, який є стороною цього договору. За домовленістю сторін до виконання умов договору можуть залучатися субпідрядники. Однак у разі невиконання чи неналежного виконання свого обов'язку субпідрядником підрядник (генпідрядник) залишається зобов'язаний перед замовником. Саме на останньому лежить обов'язок виконання робіт та передачі їх результату замовнику.

Місце виконання зобов'язання. Відповідно до загального правила у ст. 532 ЦК України, місце виконання зобов'язання встановлюється у договорі. Загалом місце виконання зобов'язання може бути визначене у договорі, законом, або впливати із суті самого зобов'язання чи визначатися звичаями ділового обороту. Як слушно зазначає В. К. Гуцуляк, з'ясування з необхідною точністю місця виконання зобов'язання покликане сприяти реалізації принципу належного виконання, оскільки за його допомогою сторони не лише встановлюють, вимогу, дотримання якої буде свідченням належного виконання, але й формулюють умови договору щодо визначення і розподілу витрат на доставку предмета виконання [68, с. 180].

За договором підряду на проведення підрядних робіт з геологічного вивчення надр місце виконання вважатиметься місце проведення таких робіт. Це може бути земельна ділянка, яка на підставі права користування знаходиться у замовника і передана підряднику для проведення підрядних робіт, а також інші об'єкти, де проводяться роботи, зокрема канали, кар'єри, траншеї, шахти тощо.

Що ж до *способу виконання зобов'язання*, слід зазначити, що порядок вчинення боржником дій щодо виконання зобов'язання передбачений у ст. 529 ЦК України.

На думку Т. В. Боднар, спосіб виконання зобов'язання (одноразово у повному обсязі або частинами) обирають сторони при виникненні зобов'язання [28, с. 172]. Так, відповідно до ст. 529 ЦК України, кредитор має право не приймати від боржника виконання його обов'язку частинами, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Відповідно до наведеного стає зрозуміло, що виконання зобов'язання у повному обсязі, а не частинами є загальним правилом. В інший спосіб зобов'язання може виконуватись тоді, коли це встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. За договором підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням, виконання обов'язку підрядником може прийматися як частинами, так і в цілому. За загальним правилом ч. 1 ст. 846 ЦК України, сторони можуть визначити й строки (терміни) виконання окремих етапів роботи. До того ж, у досліджуваному нами договорі спосіб виконання зобов'язання може переплітатися із проектною документацією, будівельними правилами і нормами тощо.

Строки (терміни) виконання зобов'язання у договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням – це момент чи проміжок часу протягом якого вчиняється дія, яка складає об'єкт зобов'язального правовідношення [251, с. 486]. Так, відповідно до ст. 530 ЦК

України, якщо у зобов'язанні встановлений (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події.

Т. В. Боднар сформулювала функції строку (терміну), як елементу належного виконання договірною зобов'язання, зокрема: а) дотримання умов щодо строку (терміну) виконання зобов'язання є підставою для визнання виконання у цій частині належним; б) строк (термін) є тим мірилом відліку часу, зі спливом (настанням) якого виникає (припиняється) зобов'язання, а це означає, що по спливу строку (настання терміну) кредитор не має права вимагати виконання, а боржник не зобов'язаний виконувати, тоді як по настанні часу виконання боржник зобов'язаний виконати, а кредитор не має права відмовитись від прийняття належного виконання; в) строк (термін) є критерієм, за яким розрізняють зобов'язання з визначеним строком виконання і зобов'язання з невизначеним строком виконання; г) як прострочення виконання, так і дострокове виконання (за загальним правилом) вважаються неналежним виконанням; д) строк є критерієм оцінки правомірності поведінки суб'єктів зобов'язання з точки зору її своєчасності; е) за допомогою категорії «строк (термін) виконання» можна з'ясувати: чи мало місце в конкретному випадку прострочення виконання зобов'язання (неналежне виконання), чи його невиконання [29, с. 15].

Таким чином, підрядник за договором підряду на проведення проектних робіт за державним замовленням повинен виконати роботу в строк (термін), передбачений цим договором. Відтак замовник, який одержав повідомлення підрядника про готовність до передання робіт (етапу робіт), зобов'язаний, відповідно до положень ч. 1 ст. 882 Цк України, негайно розпочати їх прийняття. Якщо ж замовник не приступить до виконання цього обов'язку негайно, то він вважається таким, що прострочив договірне зобов'язання.

В свою чергу, кредитор вважатиметься таким, що прострочив виконання зобов'язання, якщо він не вчинив відповідних дій, без яких боржник не може

виконати своїх обов'язків. Так, наприклад, для того, щоб підрядник приступив до виконання робіт, передбачених державним підрядним замовленням, замовник повинен надати фронт робіт, зокрема передати земельну ділянку, яка знаходиться на праві користування у замовника, а також передати затверджену проектно-кошторисну документацію тощо (ч. 1 ст. 875 ЦК України).

3.3 Цивільно-правова відповідальність сторін за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням

У правовій доктрині питання цивільно-правової відповідальності неодноразово обґрунтовувалося в наукових працях. Цінність цивільного права полягає в тому, що воно у своїх нормах містить широкий арсенал засобів впливу на поведінку фізичних та юридичних осіб через їх інтереси і за допомогою інтересів. На сьогодні, як слушно зазначив В. В. Луць, одним із таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема цивільно-правової відповідальності [143, с. 126].

Як нами уже зазначалося, у науковій літературі, зокрема із загальної теорії права та й цивільного права в цілому, питання про суть санкції та її співвідношення із поняттям відповідальності залишається дискусійним. Шукаючи відповіді на наведені питання у своїх працях О. Е. Лейст писав, що у юридичному обов'язку відображено вимогу належної поведінки, а санкція – спосіб державного примусу до виконання (додержання) цієї вимоги, загроза примусом на випадок її порушення» [139, с. 23]. В свою чергу, О. О. Красавчиков в аспекті цивільно-правових відносин, санкцію розумів як установлену законом

міру майнових або інших правових невігідних для особи наслідків, яка застосовується в разі недодержання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди, або за наявності інших передбачених законом підстав [125, с. 13]. Професор А. М. Савицька розглядаючи обов'язок і відповідальність зазначала, що взаємозв'язок між ними не може бути підставою для ототожнення їх у разі примусового виконання обов'язку, в основі якого лежить мета – реальне виконання зобов'язання. За допомогою примусу боржник вчиняє дії, які він добровільно не виконав, і таким чином досягається мета, яка ставилася при виникненні зобов'язання. Саме тому, на її переконання, цивільна відповідальність виступає як засіб спонукання, стимулювання боржника добровільно виконати свій обов'язок. І якщо порівняти відповідальність і примусове здійснення добровільно невиконаного обов'язку, то останнє виступає як мета, а відповідальність – як засіб [221, с. 6].

В свою чергу, О. С. Іоффе звертав увагу, що цивільно-правова відповідальність – це покладення на правопорушника оснований на законі невігідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав або в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового. Вчений писав, що не всяка санкція є мірою юридичної відповідальності. Відповідальність – це санкція за правопорушення. Але санкція не завжди означає відповідальність, оскільки відповідальність – це завжди додаткові обтяження майнового чи особистого характеру [105, с. 7–14]. На думку С. М. Братуся цивільно-правову відповідальність слід розглядати як виконання обов'язку на основі державного і прирівняного до нього громадського впливу [39, с. 17].

До слова слід зазначити, що в українській цивілістичній літературі питання цивільно-правової відповідальності ґрунтовно розроблялись у працях Г. К. Матвєєва [154], Я. М. Шевченко [261], І. С. Канзафарової [108], В. Д. Примака [197], І. Безклубого [50] та інших.

Зважаючи, що питанню поняття та змісту цивільно-правової відповідальності приділено достатньо уваги у вітчизняній юридичній науці,

ми, аналізуючи цивільно-правову відповідальність за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, виходитимемо із розуміння запропоноване Р. А. Майдаником, що цивільно-правова відповідальність – це застосування до правопорушника у випадку здійснення протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру (санкцій). Отже, аналізуючи цивільно-правову відповідальність за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням ми розумітимемо цивільно-правову відповідальність як передбачений правовими нормами чи договірними положеннями обов'язок правопорушника зазнати певних несприятливих для нього наслідків.

На думку І. С. Канзафарової цивільно-правову відповідальність слід розглядати як підсистему у системі цивільно-правового впливу. До елементів цієї підсистеми вчена відносить такі: 1) норми цивільного права, в яких відповідальність знаходить вираження; 2) принципи цивільно-правової відповідальності; 3) індивідуально-правові акти автономного характеру, які є персоніфікованими регламентаторами суспільних відносин; 4) порушення цивільних прав та обов'язків як підстава виникнення цивільних охоронних правовідносин; 5) цивільні, охоронні правовідносини. На основі наведеного авторка пропонує визначити цивільно-правову відповідальність як обумовлену особливостями предмета і методу цивільно-правового регулювання систему цивільно-правових засобів, за допомогою яких, з одного боку, забезпечується і гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права, з іншого – здійснюється карально-виховний вплив на правопорушників [108, с. 102].

На сьогодні загальноприйнятим в юридичній літературі є положення про те, що підставою цивільно-правової відповідальності є склад цивільного правопорушення, який включає такі елементи (умови): 1) протиправну поведінку (дії чи бездіяльність особи); 2) шкідливий результат такої поведінки

(збитки); 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; 4) вину особи, яка вчинила правопорушення [1; 153; 103; 124; 151; 143].

Як слушно зазначає В. К. Гуцуляк, цивільно-правова відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання умов договору підряду на проведення пошукових робіт носить майновий характер, що проявляється у застосуванні до порушника додаткових майнових обтяжень, розмір яких за загальним правилом повинен відповідати розміру понесених кредитором збитків [68, с. 200]. Тобто договірна відповідальність, на думку І. Й. Пучковської, проявляється у приєднанні до порушення обов'язку додаткового обов'язку у такого порушника, за яким він позбавляється майнового блага, не отримуючи взамін іншої компенсації [212, с. 214].

У законодавстві про підрядні договори раніше не передбачалась відповідальність за саме неякісне виконання роботи підрядником, а була лише відповідальність за несвоєчасне усунення виявлених у роботах недоліків. Разом із тим, згідно з ч. 2 (абзац 2) ст. 231 ГК України, якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язане з виконанням державного контракту, або виконання зобов'язання фінансується за рахунок Державного бюджету України чи за рахунок Державного кредиту, штрафні санкції застосовуються, якщо інше не передбачено законом чи договором у таких розмірах, зокрема за порушення умов зобов'язання щодо якості товарів, (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі 20 відсотків вартості неякісних товарів (робіт, послуг).

Слід сказати, що одним із найбільш поширених на практиці порушень підрядних договорів в цілому, та й договорів з геологічного вивчення надр за державним замовленням зокрема є несвоєчасне виконання підрядником (прострочення виконання) обов'язків щодо виконання прийнятих на себе робіт та передачі їх результатів замовникові. Як слушно зазначає М. Д. Пленюк, серед загальних положень про договори підряду немає норм про відповідальність підрядника за несвоєчасне виконання його основного

обов'язку – виконання роботи в обумовлений (розумний) строк і передачу результату цієї роботи замовникові [175, с. 96]. Однак щоб стягнути з підрядника завдані замовникові збитки у зв'язку з простроченням виконання ним обов'язку, замовник має довести їх наявність і розмір. Відповідно до пунктів 2–4 ст. 623 ЦК України, розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доводить кредитор. Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно, – у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом. Суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ринкові ціни, що існували на день ухвалення рішення. При визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання.

Згідно зі ст. 612 ЦК України боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом. Прострочення боржника не настає, якщо зобов'язання не може бути виконане внаслідок прострочення кредитора. Відповідно до ст. 613 ЦК України кредитор вважається таким, що прострочив, у таких випадках: якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником; якщо він не вчинив дій, що встановлені договором та актами цивільного законодавства, або дій, що впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник позбавлений можливості виконати свій обов'язок; у разі затримання передачі боржником належно виконаного кредитором через відмову останнього повернути боржникові борговий документ або видати розписку у відповідності з вимогами ст. 545 ЦК України.

У цивілістичній науці питання правової природи порушення договірною зобов'язання розглядається в контексті вчення про цивільно-правову відповідальність, її підстави та умови, при цьому вказується на те, що має місце цивільне правопорушення [67, с. 31]. Договірна відповідальність сторін у

відносинах із проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням виникає за визначених підстав та умов. Підставою відповідальності сторін за досліджуваним договором насамперед є порушення суб'єктивних прав сторін. Більше того, як зазначається в юридичній літературі, договірна відповідальність ніколи не має однієї підстави, їх вимагається як мінімум дві: 1) існування договірного зобов'язання, формально дійсного і за сутністю відповідного закону; 2) порушення такого зобов'язання, тобто невиконання або неналежне його виконання – за кількістю, якістю, строком тощо [12, с. 29].

У договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням порушення договору підрядником може полягати у невиконанні чи неналежному виконанні ним зобов'язань, що закріплені у договорі, нормативно-правових актах, технічних нормах, завданнях тощо. В свою чергу, порушення замовника полягатиме: а) у неприйнятті виконаного результату роботи; б) несплаті підрядникові встановленої ціни; в) розголошенні відомостей, що містять таємницю без згоди підрядника; г) ненаданні передбачених договором чи законом послуг підрядникові та ін. З наведеного вбачаємо, що неналежне виконання умов договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням може проявлятися у бездіяльності сторін, а також у вчиненні тих дій, які за умовами договору вони не повинні були вчиняти.

Отже, з наведеного вище доходимо висновку, що невиконання чи неналежне виконання сторонами умов договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням, слід розуміти як порушення умов договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, яке призводить до цивільно-правової відповідальності.

Як зазначає І. І. Банасевич, відповідальність за невиконання або неналежне виконання договорів у сфері виконання робіт для державних потреб, як і цивільно-правова відповідальність в цілому, настає при наявності певних умов. Такими умовами цивільно-правової відповідальності є: протиправність поведінки особи; шкода, як результат протиправної поведінки;

причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; вина особи, що заподіяла шкоду [15, с. 85].

Розглянемо окремо наведені умови у рамках договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Протиправність поведінки особи, на яку покладається цивільно-правова відповідальність, завжди є обов'язковою умовою. Правомірні дії особи не можуть спричинити її майнової відповідальності. Протиправною вважається така поведінка особи, яка порушує приписи закону чи іншого нормативного акта, або виявилася у невиконанні чи неналежному виконанні договірних зобов'язань. Якщо у сфері позадоговірних зобов'язань порушення стороною приписів правових норм, що завжди у цій сфері мають імперативний характер, безумовно свідчить про протиправність поведінки особи, то в сфері договірних зобов'язань протиправною є така поведінка, яка порушує лише такі імперативні приписи актів цивільного законодавства, від яких сторони відповідно до ст. 6 ЦК України не можуть відступити в договорі, а також поведінка, що призводить до порушення договірних зобов'язань [257, с. 428].

У досліджуваному нами договорі протиправність допущеного порушення суб'єктивного цивільного права (невиконання чи неналежного виконання зобов'язання) належить до необхідних умов цивільно-правової відповідальності. Окрім цього зазначимо, що стосовно договірної відповідальності навряд чи варто зосереджувати увагу на протиправності поведінки порушника, як обов'язковій ознаці, що тягне за собою застосування цивільно-правової відповідальності. На нашу думку, достатнім є розуміння того, що будь-яке невиконання чи неналежне виконання договору є априорі порушенням норм права. Отже, відповідно до положень ЦК України, зобов'язання повинні виконуватись належним чином у відповідності з умовами зобов'язання і вимогами закону, а при відсутності таких умов і вимог – у відповідності із звичаями ділового обороту чи іншими вимогами, що звичайно ставляться [37, с. 708].

Відповідно до ст. 852 ЦК України, якщо підрядник відступив від умов договору підряду, що погіршило роботу або допустив інші недоліки в роботі, замовник має право за своїм вибором вимагати безоплатного виправлення цих недоліків у розумний строк або виправити їх за свій рахунок із правом на відшкодування своїх витрат на виправлення недоліків чи відповідного зменшення плати за роботу, якщо інше не встановлено договором. За наявності в роботі істотних відступів від умов договору підряду з геологічного вивчення надр або інших недоліків замовник має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків. З наведеного можемо зрозуміти, що йдеться лише про порушення підрядником умов договору щодо якісного виконання роботи і можлива вимога з боку замовника про безоплатне виправлення недоліків роботи у розумний строк.

Досліджуючи договір підряду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України В. К. Гуцуляк виділив 12 видів порушень умов договору, зокрема: 1) правопорушення, пов'язані з непереданням замовником підряднику технічного завдання та (або) інших вихідних даних (ч. 1 ст. 888 ЦК України); 2) правопорушення, пов'язані з недодержанням вимог, що містяться у завданні та інших вихідних даних для проведення пошукових робіт (ч. 2 ст. 888 ЦК України); 3) правопорушення, пов'язані з непогодженням результатів пошукових робіт із замовником, а в разі необхідності – з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування (п. 2 ч. 1 ст. 890 ЦК України); 4) правопорушення, пов'язані із непереданням чи (або) простроченням передання замовникові результатів пошукових робіт (п. 3 ч. 1 ст. 890 ЦК України); 5) правопорушення, пов'язані з переданням без згоди замовника результатів пошукових робіт іншим особам (п. 4 ч. 1 ст. 890 ЦК України); 6) правопорушення, пов'язані з неповідомленням замовника про наявність в інших осіб права перешкодити або обмежити виконання наступних (проектних, будівельних тощо) робіт на основі переданих за договором результатів пошукових робіт (п. 5 ч. 1 ст. 890 ЦК України); 7) правопорушення, пов'язані з ухиленням підрядника від участі у

справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками результатів пошукових робіт (п. 6 ч. 1 ст. 889 ЦК України); 8) правопорушення, пов'язані з ухиленням замовника від оплати виконаних підрядником робіт після передання їх результату або ж відшкодування підрядникові додаткових витрат, пов'язаних зі зміною вихідних даних для проведення пошукових робіт внаслідок обставин, що не залежать від підрядника (п. 1 ч. 1 ст. 889, п. 5 ч. 1 ст. 889 ЦК України); 9) правопорушення, пов'язані з використанням результатів пошукових робіт для цілей, не передбачених договором (п. 2 ч. 1 ст. 889 ЦК України); 10) правопорушення, пов'язані з переданням результатів пошукових робіт іншим особам або ж розголошенням даних, що містяться у них, без згоди підрядника (п. 2 ч. 1 ст. 889 ЦК України); 11) правопорушення, пов'язані з ненаданням послуг підрядникові у виконанні пошукових робіт в обсязі та на умовах, встановлених договором (п. 3 ч. 1 ст. 889 ЦК України); 12) правопорушення, пов'язані з ухиленням замовника від сприяння підрядникові при погодженні результатів пошукових робіт з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування (п. 4 ч. 1 ст. 889 ЦК України) [68, с. 38].

На нашу думку, наведені умови у своєму загальному розумінні можуть співпадати і з умовами цивільно-правової відповідальності договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

Додаткового слід мати на увазі, що у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором чи законом. Іншими словами це форми (міри) цивільно-правової, зокрема договірної, відповідальності, тобто форми вираження негативних наслідків в майновій сфері порушника, які є наслідком вчиненого ним правопорушення.

Відповідно до ст. 611 ЦК України правові наслідки порушення зобов'язання, зокрема: а) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від нього; б) розірвання договору; в) зміна умов зобов'язання; г) сплата неустойки; д) відшкодування збитків чи моральної шкоди. Наведений перелік не є вичерпним. До зазначених правових наслідків

належить також виконання зобов'язання за рахунок боржника, примусове виконання боржником обов'язку передати річ, визначену індивідуальними ознаками. На нашу думку, не всі із зазначених наслідків порушення зобов'язання пов'язані з покладенням на особу нових додаткових обов'язків як заходу цивільно-правової відповідальності. З цього приводу слушною є думка М. М. Сибільова, що мірами цивільно-правової відповідальності є лише такі правові наслідки порушення зобов'язання, як відшкодування збитків та моральної шкоди і сплата неустойки, оскільки за загальним правилом, викладеним у ст. 622 ЦК України, боржник, який сплатив неустойку і відшкодував збитки, завдані порушенням зобов'язання, за зальним правилом не звільняється від обов'язку виконання зобов'язання в натурі. Усі інші правові наслідки порушення зобов'язання є мірами захисту цивільних прав [257, с. 424].

Невиконання або неналежне виконання державного контракту у сфері підрядних робіт з геологічного вивчення надр може набувати різноманітних форм. Серед таких розрізняють міри оперативного впливу, які виконуються за державними підрядними договорами. На думку В. В. Луця, міри оперативного впливу не відновлюють початкового майнового стану потерпілої сторони, а спрямовані на запобігання конкретним порушенням у майбутньому, виконують забезпечувальну функцію, мають запобіжний характер і можуть застосовуватись в оперативному порядку односторонньо уповноваженою стороною без звернення до юрисдикційного органу [143, с. 67]. У свій час, В. П. Грибанов відзначав, що, поряд із цивільно-правовою відповідальністю, цивільному праву властиві й інші форми та способи впливу на поведінку людей, зокрема міри оперативного впливу, державно-примусові міри превентивного і регулятивного характеру, які не можуть бути ототожені із юридичною відповідальністю, оскільки не відповідають ознакам відповідальності [61, с. 38–39]. Професор Б. І. Пугінський щодо міри оперативного впливу висловлювався, що хоча вони і є реакцією на правопорушення, але не потребують застосування державного примусу.

Оперативний вплив здійснюється контрагентами один на одного безпосередньо, без звернення до правоохоронних органів, тоді як застосування санкцій не може існувати поза діяльністю таких органів» [210, с. 143–144].

Саме тому, розглядаючи такі міри цивільно-правової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання державних контрактів у сфері підрядних робіт з геологічного вивчення надр, як відшкодування збитків та сплата неустойки, не можемо не звернути увагу на міри оперативного впливу, якими наділені сторони досліджуваного договору. Тому, виходячи із вищенаведеного, а також із аналізу діючого законодавства України вважаємо, що міри оперативного впливу слід диференціювати на міри із: а) прострочкою здійснення підрядних робіт підрядником; б) недоліками при здійсненні підрядних робіт підрядником; в) прострочкою оплати робіт замовником; г) ненадання замовником матеріалу, устаткування тощо, якщо це передбачено договором тощо.

З вищенаведеного доходимо висновку, що замовник може бути наділений такими мірами оперативного впливу на підрядника, зокрема:

а) у випадку прострочки на початку геологорозвідувальних робіт замовник має право: вимагати початку проведення таких робіт, якщо протягом додаткового часу підрядник не починає геологорозвідувальні роботи – відмовитись від договору;

б) прострочка завершення всіх проведених геологорозвідувальних робіт дає замовнику право: вимагати завершення всіх робіт, встановивши додаткові строки (терміни) – відмовитись від договору або доручити виконання роботи іншій особі за рахунок підрядника;

в) у випадку виявлення незначних недоліків в момент прийняття результату робіт замовник має право вимагати пропорційного зменшення ціни робіт;

г) у випадку виявлення істотних відступів від умов договору з геологічного вивчення надр, які не можуть бути усунені чи не були усунені у встановлений строк, замовник має право відмовитись від договору;

д) у випадку виявлення недоліків після прийняття робіт в межах гарантійного строку замовнику може бути надано право вимагати пропорційного зменшення ціни робіт;

е) у випадку виявлення недоліків, за які підрядник не відповідає, замовник має право на їх усунення за власний рахунок.

В свою чергу, підрядник також наділений мірами оперативного впливу на замовника, зокрема у разі несплати замовником за виконані роботи протягом 30 календарних днів після закінчення встановленого строку платежу, підрядник має право припинити виконання робіт, але лише після повідомлення про це замовника. Підрядник має право на притримування результату робіт, а також устаткування, залишку невикористаного матеріалу та іншого майна замовника, яке є у підрядника, якщо замовник не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду. На нашу думку, у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням притримування результату робіт є самим дієвим засобом міри оперативного впливу підрядника. Адже якщо припустити ситуацію, що замовнику необхідно терміново результати проведених робіт, саме останній буде зацікавлений у належному виконанні договірних зобов'язань.

Щодо форм договірної відповідальності за договором підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід зазначити, що особливе місце відводиться відшкодуванню збитків. Це обумовлено тим, що найбільш істотним і поширеним наслідком порушення цивільних прав є збитки. Наведена форма відповідальності має загальне значення і застосовується у всіх випадках порушення цивільних прав, тоді як інші форми цивільно-правової відповідальності застосовуються лише у випадках, прямо передбачених законом або договором [42, с. 116].

Слід зазначити, що поняття «збитки», яке вживається в цивільному праві, дещо відрізняється від аналогічного поняття, яким оперує економічна наука і господарська практика. На це звертав увагу В. І. Кофман, який зазначав, що збитки як економічна категорія не обов'язково виникають в результаті правопорушення [120, с. 484]. Як категорія юридична, збитки – це викликані неправомірною поведінкою негативні наслідки в майновій сфері потерпілого [105, с. 100]. За загальним правилом, боржник зобов'язаний відшкодувати кредиторів збитки у повному обсязі. Наведене правило розповсюджується й на контрагентів договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням. На нашу думку, реалізація принципу повної цивільно-правової відповідальності дозволяє належним чином задовольнити інтереси учасників цивільного обороту, адже це забезпечує відновлення майнового стану контрагентів, який мав місце до правопорушення.

У правовій доктрині обґрунтування повного відшкодування збитків було здійснене Л. А. Лунцем, який писав, що застосування повної договірної відповідальності не тільки не виключає, а навпаки прямо передбачає аналіз всіх фактичних обставин конкретного випадку для того, щоб встановити, чи проявив боржник всю ту міру зусиль і турботи, яку, виходячи із абстрактного критерію, він (боржник) повинен був проявити в даних обставинах [141, с. 117]. Сьогодні принцип повного відшкодування розуміють як відшкодування реальної шкоди, а також і упущеної вигоди. На нашу думку саме принцип повного відшкодування збитків передбачений законодавством у сфері виконання робіт за державним замовленням, в тому числі й з геологічного вивчення надр.

Нерідко порушення зобов'язання тягне за собою не лише відшкодування збитків, але й сплату боржником неустойки, встановленої договором або законом. Неустойка виступає і як спосіб забезпечення підрядних зобов'язань, і форма відповідальності за порушення підрядного зобов'язання. На зручність застосування такої форми відповідальності, як неустойка, звертав увагу

О. С. Іоффе. Вчений зазначав, що по-перше, збитки стягуються лише тоді, коли вони дійсно завдані. Коли ж, незважаючи на правопорушення, збитки можуть і не виникнути, тоді, відповідно, правопорушення не потягло б для особи, що його вчинила, ніяких негативних наслідків. По-друге, для стягнення збитків потрібно доказувати як їх факт, так і розмір; при неустойці ж потерпіла особа доводить лише факт правопорушення, і це дає їй гарантію хоча б певної суми відшкодування. По-третє, в довготривалих зобов'язаннях порушення частіше всього полягає в неналежному виконанні. В момент порушення збитки ще важко оцінити, і тому неустойка є оперативним засобом стимулювати боржника виконувати зобов'язання протягом всього часу, а не тільки в той момент, коли будуть виявлені збитки [227, с. 160]. У своїх наукових дослідженнях, на позитивні риси неустойки вказує й О. О. Отрадна. На думку авторки саме встановлення неустойки сприяє нормальному здійсненню цивільного обігу, належному виконанню сторонами обов'язків, попередженню правопорушень та усуненню їх негативних наслідків [167, с. 7].

Отже, у договорах підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням неустойка сприятиме здійсненню належного виконання договірних зобов'язань, а також попередженню правопорушень за цим договором.

Додатково слід зазначити, що правова сутність цивільної відповідальності підрядника після виконання сторонами всіх взятих на себе за договором зобов'язань має подвійну природу. Адже, з одного боку, всі умови договору підрядником та замовником виконані, підписані акти виконаних робіт, результат переданий замовнику, проведена оплата, і зобов'язання сторін вважаються припиненими. З іншого – замовник або третя особа у випадку завдання їм шкоди з вини підрядника вправі звернутися до нього в будь-який час після припинення договору його виконанням. Саме тому, як слушно зазначає В. К. Гуцуляк, може виникнути питання про природу таких відносин, адже договірні відносини припинені, пройшло, скажімо, два роки, і в

цей час до підрядника звертаються треті особи чи сам замовник із вимогами про відшкодування збитків [68, с. 193]. Наведені відносини, що можуть виникнути після припинення дії договору, як слушно зазначає автор, йменуються постдоговірною відповідальністю. Одразу зазначимо, що наведені відносини мало дослідженні в доктрині приватного права. Оскільки це не є предметом нашого дослідження ми не будемо детально зупинятися на їх тлумаченні. Однак, зазначимо, що у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням навряд чи доцільно застосовувати їх. Адже у підрядника після завершення геологічних робіт та передання їх результату не виникає будь-яких додаткових обов'язків. До того ж, особлива природа постдоговірної відповідальності має визначати заходи цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання колишнім контрагентом додаткового обов'язку, що за умовами досліджуваного нами договору такий обов'язок відсутній.

Зважаючи, що сутність цивільно-правової відповідальності полягає у покладенні на боржника певних обтяжень, що проявляються у додатковому обов'язку щодо стягнення збитків, сплати неустойки, слід зауважити, що безоплатне здійснення необхідних додаткових робіт з геологічного вивчення надр, на нашу думку, не є додатковим обов'язком підрядника, оскільки в договорі йтиметься про виконання останнім основного зобов'язання належним чином. Відтак безоплатне здійснення необхідних додаткових робіт з геологічного вивчення надр не слід розглядати як форму відповідальності. На підтвердження зробленого нами висновку наведемо думку І. С. Лукасевич-Крутник, що оскільки зобов'язання відповідно до ст. 526 ЦК України має виконуватись належним чином, а будь-який договір підряду спрямований на виконання таких робіт та отримання матеріалізованих результатів без недоліків, то безоплатне перероблення проектно-кошторисної документації не є формою відповідальності та потребує виключення із ч. 2 ст. 891 ЦК України [140, с. 136].

Отже, використання у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням різноманітних майнових санкцій лише підвищує можливість належного виконання договірних зобов'язань. При цьому позитивним вбачаємо й те, що положення чинних нормативно-правових актів, які стосуються відповідальності є диспозитивними, а відтак питання встановлення конкретних санкцій підлягає врегулюванню на розсуд сторін.

Щодо ж до компенсації моральної шкоди за порушення контрагентами умов договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід зазначити, що практика компенсації моральної шкоди на сьогодні відсутня. На нашу думку, сьогодні судова практика не готова задовольняти такі вимоги. Більше того, як нам видається й суспільство теж не зовсім готове до такого роду компенсацій, адже аналіз судової практик з інших правовідносин, дозволив дійти висновку, що звертаючись до суду позивачі як правило або називають високу суму компенсації без належного обґрунтування, або обґрунтування є настільки примітивним, що не співвідноситься із розміром компенсації. Однак наведене зовсім не означає, що слід відкидати вимоги щодо компенсації моральної шкоди у цивільних правовідносинах.

У доктрині приватного права під моральною шкодою розуміють юридичну форму вираження всієї сукупності шкідливих наслідків правопорушення, які виникли у немайновій сфері потерпілого [196, с. 69]. Виходячи із положення ст. 23 ЦК України, особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав; моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування; моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

З наведеного можна дійти висновку, що у законодавстві не містяться заборони щодо порядку компенсації моральної шкоди, а відтак у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням сторони можуть на власний розсуд врегулювати порядок відшкодування моральної

шкоди. Аргументи з приводу того, що у таких правовідносинах законодавством не передбачено відшкодування моральної шкоди вважаємо не зовсім слушними, адже за загальним підходом, особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав (ч. 1 ст. 23 ЦК України). На підтвердження наведеного маємо й практику Європейського Суду з прав людини (справа «Новосельський проти України»), в якій Європейський Суд з прав людини висловив здивування щодо відхиленого національним судом позову про відшкодування моральної шкоди посилаючись на те, що у договірних зобов'язаннях відшкодування моральної шкоди законом не передбачено. З наведеного вважаємо цілком слушною, у разі порушення договірних зобов'язань з геологічного вивчення надр за державним замовленням, вимогою щодо компенсації моральної шкоди.

Отже, з наведеного вище доходимо висновку, що цивільно-правову відповідальність сторін у зобов'язаннях з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід визначати через сукупність заходів впливу на боржника, яка проявлятиметься у застосуванні до нього додаткових обтяжень, пов'язаних із невиконанням та/або невиконанням умов договору, розмір яких буде пропорційним розміру завданих кредитору збитків.

Висновки до розділу

У результаті проведеного дослідження питань, що полягають в укладенні, виконанні і цивільно-правовій відповідальності досягнуто теоретичних і практичних висновків, що мають важливе значення для подальших положень цієї дисертації. До основних з цих висновків належать такі:

1. Вчинення замовником і підрядником взаємно-вольових та організаційних дій (оферти, а в результаті й акцепту) породжують правове

явище – договір. В свою чергу, порядок укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням розглядається як визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених на зустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту цього договору.

2. Процедура закупівлі, зокрема з геологічного вивчення надр може здійснюватися шляхом: а) відкритих торгів; б) конкурентного діалогу; в) переговорної процедури закупівлі. Замовнику за цим договором надається право здійснювати процедуру закупівлі, й шляхом використання електронної системи закупівель. При цьому оголошення про проведення відкритих торгів носить інформаційний характер, метою якого є спонукання якомога більше осіб звернутися до адресата з пропозицією (офертою) укласти договір, в тому числі й договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

3. Підрядні відносини з геологічного вивчення надр за державним замовленням виникають на підставі адміністративного акту та домовленості (угоди). Такі юридичні факти у своїй сукупності складають юридичний склад, який є підставою для виникнення договірних зобов'язань.

4. Неконкурентний порядок укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням має бути винятком із загального правила проведення державної закупівлі на конкурсній основі. Такі винятки на сьогодні визначені законодавцем і, на нашу думку, є слушними.

5. Виконання зобов'язання за договором підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням – це договірне зобов'язання, яке породжує для однієї сторони (кредитора) право вимагати, а для іншої (боржника) – обов'язок виконати певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або ж утриматися від неї.

6. У договорі підряду на проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням виконання зобов'язання є тим кінцевим результатом, якого бажають обидві сторони, укладаючи цей договір. Саме виконання, яке проведене належним чином припиняє підрядні договірні зобов'язання. Відтак в досліджуваних нами зобов'язальних відносинах важливим є не лише виконання, а і його підтвердження. Так, за загальним правилом підрядних договорів, підрядник не лише має виконати роботу за завданням замовника, але й замовник зобов'язаний прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 837 ЦК України).

7. Відповідно до ст. 861 ЦК України, підрядник зобов'язаний передати замовникові разом з результатом роботи інформацію щодо експлуатації або іншого використання предмета договору підряду. У договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням такий обов'язок є одним із найголовніший, адже без такої інформації використання результату роботи для цілей, визначених договором, є неможливим.

8. Підрядні роботи за договором підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням мають виконуватися підрядником, який є стороною цього договору. За домовленістю сторін до виконання умов договору можуть залучатися субпідрядники. Однак у разі невиконання чи неналежного виконання свого обов'язку субпідрядником підрядник (генпідрядник) залишається зобов'язаний перед замовником. Саме на останньому лежить обов'язок виконання робіт та передачі їх результату замовнику.

9. За договором підряду на проведення підрядних робіт з геологічного вивчення надр місце виконання вважатиметься місце проведення таких робіт. Це може бути земельна ділянка, яка на підставі права користування знаходиться у замовника і передана підряднику для проведення підрядних робіт, а також інші об'єкти, де проводяться роботи, зокрема канали, кар'єри, траншеї, шахти тощо.

10. Підрядник за договором підяду на проведення проектних робіт за державним замовленням повинен виконати роботу в строк (термін), передбачений цим договором. Відтак замовник, який одержав повідомлення підрядника про готовність до передання робіт (етапу робіт), зобов'язаний, відповідно до положень ч. 1 ст. 882 ЦК України, негайно розпочати їх прийняття. Якщо ж замовник не приступить до виконання цього обов'язку негайно, то він вважається таким, що прострочив договірне зобов'язання.

В свою чергу, кредитор вважатиметься таким, що прострочив виконання зобов'язання, якщо він не вчинив відповідних дій, без яких боржник не може виконати своїх обов'язків. Так, наприклад, для того, щоб підрядник приступив до виконання робіт, передбачених державним підрядним замовленням, замовник повинен надати фронт робіт, зокрема передати земельну ділянку, яка знаходиться на праві користування у замовника, а також передати затверджену проектно-кошторисну документацію тощо (ч. 1 ст. 875 ЦК України).

11. Договірна відповідальність сторін у відносинах із проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням виникає з: 1) існування договірного зобов'язання, формально дійсного і за сутністю відповідного закону; 2) порушення такого зобов'язання, тобто невиконання або неналежне його виконання – за кількістю, якістю, строком тощо.

12. У договорі підяду з геологічного вивчення надр за державним замовленням порушення договору підрядником може полягати у невиконанні чи неналежному виконанні ним зобов'язань, що закріплені у договорі, нормативно-правових актах, технічних нормах, завданнях тощо. Порушення замовника полягатиме: а) у неприйнятті виконаного результату роботи; б) несплаті підрядникові встановленої ціни; в) розголошенні відомостей, що містять таємницю без згоди підрядника; г) ненаданні передбачених договором чи законом послуг підрядникові та ін. З наведеного вбачаємо, що неналежне виконання умов договору підяду з геологічного вивчення надр за державним

замовленням може проявлятися у бездіяльності сторін, а також у вчиненні тих дій, які за умовами договору вони не повинні були вчиняти.

13. Міри оперативного впливу за договором підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням слід диференціювати на міри із:

- а) прострочкою здійснення підрядних робіт підрядником;
- б) недоліками при здійсненні підрядних робіт підрядником;
- в) прострочкою оплати робіт замовником;
- г) ненадання замовником матеріалу, устаткування тощо, якщо це передбачено договором тощо.

Відтак у досліджуваному договорі підрядник наділений мірами оперативного впливу щодо замовника, зокрема: а) у разі несплати замовником за виконані роботи протягом 30 календарних днів після закінчення встановленого строку платежу, підрядник має право припинити виконання робіт, але лише після повідомлення про це замовника. Підрядник має право на притримування результату робіт, а також устаткування, залишку невикористаного матеріалу та іншого майна замовника, яке є у підрядника, якщо замовник не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду. На нашу думку, у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням притримування результату робіт є самим дієвим засобом міри оперативного впливу підрядника. Адже якщо припустити ситуацію, що замовнику необхідно терміново результати проведених робіт, саме останній буде зацікавлений у належному виконанні договірних зобов'язань.

14. Використання у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням різноманітних майнових санкцій лише підвищує можливість належного виконання договірних зобов'язань. При цьому позитивним вбачається й те, що положення чинних нормативно-правових актів, які стосуються відповідальності є диспозитивними, а відтак питання встановлення конкретних санкцій підлягає врегулюванню й на розсуд сторін.

15. У законодавстві не містяться заборони щодо порядку компенсації моральної шкоди, а відтак у договорі підряду з геологічного вивчення надр за

державним замовленням сторони можуть на власний розсуд врегулювати порядок відшкодування моральної шкоди. Аргументи з приводу того, що у таких правовідносинах законодавством не передбачено відшкодування моральної шкоди вважаємо не зовсім слушними, адже за загальним підходом, особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав (ч. 1 ст. 23 ЦК України).

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновані нові теоретичні положення, що спрямовані на вдосконалення механізму договірної врегулювання підрядних відносин на геологічне вивчення надр за державним замовленням. За результатами проведеного дослідження автором сформульовані такі висновки наукового і практичного значення:

1. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням виступає індивідуальним регулятором підрядних зобов'язань і може містити як умови індивідуальних актів, так і імперативні приписи. За загальними ознаками цей договір є насамперед правомірною волювою дією осіб, яка спрямована на виникнення, зміну та припинення цивільних прав та суб'єктивних обов'язків. За своєю метою відноситься до договорів з виконання робіт, загальні положення яких регулюються главою 61 ЦК України.

2. Предметом досліджуваного договору є матеріалізований результат роботи підрядника, який відображається специфікою виконання роботи. За цим договором домовленість стосується комплексу факторів, які розглядаються сторонами у нерозривній єдності. Зобов'язання у сторін виникають щодо результату – підрядний результат є основним, відтак робота як така підпорядковується йому і призводить до матеріалізованого результату.

3. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, на відміну від інших підрядних договорів відрізняється за особливим об'єктом – надрами, які вивчаються (досліджуються) в процесі виконання договірних зобов'язань. Геологічне вивчення надр – це спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра для задоволення потреб суспільства. Геологічне вивчення здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

4. Правове регулювання у відносинах з геологічного вивчення надр за державним замовленням – це упорядкування, спрямування розвитку цих відносин за допомогою права, яка полягає у певній діяльності суб'єктів, які за допомогою правових приписів можуть впорядковувати, впливати на певні явища. Відтак сторони договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням зобов'язанні враховувати нормативно-правові акти щодо регулювання таких відносин.

5. Держава Україна у договорі підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням не займає особливого статусу. Відносини у цьому договорі мають приватноправовий характер, відповідно до засадничих положень цивільного права, відтак їх учасники є рівними, вільними у виборі та майново-самостійні.

6. До геологічної інформації, яку заборонено розповсюджувати пропонується відносити: а) інформацію про нові рішення і нові технічні знання як такі, що захищаються законом, так і такі, що законом не захищаються; б) інформацію, яка розглядається її власником як комерційна таємниця.

7. Процедура укладення договору підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням може здійснюватися шляхом: а) відкритих торгів; б) конкурентного діалогу; в) переговорної процедури прав та обов'язків сторін. Замовнику надається право на укладення цього договору й шляхом використання електронної системи. При цьому оголошення про проведення відкритих торгів носить інформаційний характер, метою якого є спонукання якомога більше осіб звернутися до адресата з пропозицією (офертою) укласти договір підряду з геологічного вивчення надр за державним замовленням.

8. Договірна відповідальність сторін у відносинах із проведення геологічного вивчення надр за державним замовленням виникає з порушення такого зобов'язання, тобто невиконання або неналежне його виконання – за кількістю, якістю, строком тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агарков М. М. Обязательства по советскому гражданскому праву. Москва: Юриздат, 1940. 191 с.
2. Агарков М. М. Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х т. Т. 1. Социальная ценность частного права и отдельных институтов общей части гражданского права. Москва: Статут, 2012. 428 с.
3. Агарков М. М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву. Избранные труды по гражданскому праву: В 2-х т. Т. 2. Центр ЮрИнфоР, 2002. С. 333–360.
4. Абрамцова Е. Л. Договор подряда в гражданском праве России. Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2005. С. 34.
5. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом обществе. Москва: Юридическая дитература, 1966. С. 162.
6. Алексеев С. С. Наука права. Избранное. Москва. Статут: 2003. 480 с.
7. Алексеев С. С. Теория права. М.: Бек, 1993. 224 с.
8. Алексеев С. С. Односторонние сделки в механизме гражданско-правового регулирования. Антология уральской цивилистики, 1925–1989. М.: Статут, 2001. 431 с.
9. Алексеев С. С. Право: азбука– теория– философия: Опыт комплексного исследования. Москва, Статут, 1999. 712 с.
10. Алексеев С. С. Предмет советского гражданского права и метод гражданско-правового регулирования. Антология уральской цивилистики. 1925–1989. Сб. статей. Москва: Статут, 2001. С. 7–53.
11. Амфитеатров Г. Н. Основные черты законопроекта о договорах. М.: Полиграфкнига, 1934, С. 38.
12. Антимонов Б. К. Основания договорной ответственности социалистических организаций. М.: Юрид. лит, 1962. С. 29.
13. Апанасенко К. І. Комунальна власність як самостійна форма власності: ознаки, співвідношення з державною формою власності. Право України. 2005. № 10. С. 37.
14. Банасевич І. І. До питання про зміст договорів на виконання підрядних робіт за державним замовленням. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 10. С. 7–10.
15. Банасевич І. І. Договори на виконання підрядних робіт за державним замовленням: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2007. 181 с.

16. Банасевич І. І. Договори на виконання підрядних робіт за державним замовленням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Київ, 2007. 18 с.
17. Банасевич І. І. Державне замовлення і державний контракт: поняття, особливості, юридична природа. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 8. С. 121–124.
18. Бекленищева И. В. Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные тенденции. Москва, 2006. С. 8.
19. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
20. Беляневич О. А. Господарський договір та способи його укладення. Навч. посіб. К.: Наукова думка, 2002. 392 с.
- 21.
22. Бербеков А. Х. Ответственность сторон по договору строительного подряда: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 29 с.
23. Бервено С. М. Цивільно-правова характеристика укладення договору. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 4. С. 10–13.
24. Біленко М. С. Договір будівельного підряду в цивільному праві України: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 180 с.
25. Білоусов Ю. В., Іванов С. О. Участь органів державної влади у цивільних відносинах: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. С. 312.
26. Білоусов Ю. В., Черняк О. Ю. Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу: монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. 239 с.
27. Блащук Т. В. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7). С. 1–12.
28. Боднар Т. В. Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 442 с.
29. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві України: Монографія. Київ, Юрінком Інтер, 2005. 272 с.
30. Борисова В. І. Юридична особа – універсально-правова форма участі організацій у цивільному обороті. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Д., 2003. Вип. 2. С. 9.

31. Бородовський С. О. Спирні питання одностороннього правочину. Актуальні питання цивільного та господарського права: науково-практичний журнал. 2010. № 4 (23). С. 4–8.
32. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005. 195 с.
33. Брагинский М. И. Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья. Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Москва: «Статут», 2007. С. 179.
34. Брагинский М. И. Подряд и подрядоподобные договоры. Вестник ВАС РФ. 1996. № 7. С. 19.
35. Брагинский М. И. Участие Советского государства в гражданских правоотношениях. Москва: Юрид. лит., 1981. С. 135.
36. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Общие положения. Москва, 1997. С. 116–120.
37. Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 1: Общие положения. Москва: Статут, 2001. 848 с.
38. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Издание 2-е. М.: «Статут», 2003. 848 с.
39. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. Москва: Госюриздат., 1950. С. 93.
40. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность. Москва, 1978. С. 83. – С. 14.
41. Васильєва В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: Монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. 2006. 337 с.
42. Васильєва В. А. Договір консигнації. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 148 с.
43. Васильєва В. В. Договір як підстава виникнення цивільно-правового зобов'язання. Дис. ... канд. юрид. наук. спец.: 12.00.03, К., 2012. 217 с.
44. Васильєва В. В. Оферта і акцепт як етапи укладення договору. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2011. Вип. 26. С. 99–105.
45. Вахнин И. Г. Техника договорной работы. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2009. С. 29. 272 с.
46. Великанова М. М. Теоретичні питання укладення цивільно-правових договорів. Юридичний вісник. 2011. № 1(18). С. 57–61.

47. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 896 с.
48. Венедиктов А. В. Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР. М.; Л.: Изд. АН СССР, 1954. 267 с.
49. Верб С. А. Типовые и примерные договоры как средство правового регулирования общественных отношений. Договорная дисциплина в советском гражданском праве. Свердловск, 1985. С. 146.
50. Відповідальність у приватному праві: монографія. І. Безклубий, Н. Кузнецова, Р. Майданик та ін. За заг. ред. І. Безклубого. К.: Грамита, 2014. 416 с.
51. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 21.03.2018 р).
52. Вінник О. М. Інвестиційне право: навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Правова єдність, 2009. С. 213.
53. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах. автореф. дис. доктор. юрид. наук. 12.00.04. Київ, 2004. С. 5–6.
54. Гірничий закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1127-14>.
55. Гладков В. С. Государственный заказ в сфере государственного управления экономикой: дис. канд. наук: 12.00.14. РнД, 2008. 193 с.
56. Годунов В. Н. Правовые средства обеспечения государственных нужд в товарах, работах и услугах: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. Минск, 2004. С. 13.
57. Годунов В. Н. Правовые средства обеспечения государственных нужд в товарах, работах и услугах: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. Минск, 2004. С. 12.
58. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. Москва: Юридическая литература. 1972. С. 170–172.
59. Гражданское право. Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Москва: Проспект, 1997. Ч. 2. 784 с.
60. Гражданское право. Ч. 1. Учебник. Под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. Москва: Изд-во ТЕИС, 1996. 552 с.
61. Грибанов В. П. Ответственность за нарушение гражданских прав и обязанностей. Москва, 1973.
62. Гриняк А. Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду: монографія. Відп. ред. В. В. Луць. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 300 с.

63. Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 374 с.

64. Гриняк А. Б. Місце договорів з виконання робіт в систематиці договірних зобов'язань. Приватне право і підприємництво. Вип. 9, 2010 р. Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2010. С. 89.

65. Гриняк А. Б. Поняття механізму правового регулювання підрядних договірних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 3. С. 10–13.

66. Гриценко Г. М. Правове регулювання капітального будівництва за державні кошти: дис. ... канд. юрид. наук; 12. 00. 04. Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2011. С. 52.

67. Гришко О. С. Порухення договірнoгo зoбoв'язання: поняття, види, правові наслідки: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. К., 2014. 210 с.

68. Гуцуляк В. К. Договір підряду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України: монографія. К., 2017. 272 с.

69. Гуйван П. Д. Стандартный договор и его место в регулировании договорных отношений. Підприємництво, господарство і право. 2003. № 9. С. 10–13.

70. Давлетшина А. М. Государственный заказ как инструмент проведения промышленной политики (на примере Республики Татарстан): дисс. канд. эк. наук: 08.00.05. Казань, 2007. 212 с.

71. Дашков Л.П., Бризгалін А.В. Комерційний договір: від укладення до виконання. К.: А.Л.Д., 1996. 172 с.

72. Декрет Кабінету Міністрів «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил і відповідальність за їх порушення» від 08.04.1993 р. № 30-93. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 23. Ст. 247.

73. Демин А. Государственные контракты (публично-правовой аспект). Хозяйство и право. 1997. № 8, 9. С. 153.

74. Денисюк В. В. Оферта як стадія укладення цивільно-правового договору. Часопис цивілістики. 2011. Випуск 14. С. 92–95.

75. Держава Україна як учасник цивільних правовідносин, хоч і характеризується рядом особливостей у своєму правовому становищі, бере участь у договірних підрядних відносинах на рівних умовах з іншими учасниками таких відносин.

76. Дзера Ю. М. Держава як учасник цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. М. Дзера. К., 2011. С. 9.
77. Диба О. В. Договір підяду на проведення проектних робіт за цивільним законодавством України. Автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2018. 20 с.
78. Диба О. В. Договір підяду на проведення проктних робіт за цивільним законодавством України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2018. 201 с.
79. Добровольська В. В. Правове забезпечення державного регулювання економіки: монографія. О.:Фенікс, 2010. С. 78.
80. Довгерт А. С. Джерела цивільного права України: види та співвідношення. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 14, 2015 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 178 с.
81. Довгерт А. С. Концепція та види юридичних осіб у проекті Цивільного кодексу України. Кодифікація приватного (цивільного) права України. За ред. проф. А. С. Довгерта. К.: Укр. центр правничих студій, 2000. С. 131.
82. Договір як універсальна правова конструкція: монографія. А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків: Право, 2012. С. 18.
83. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
84. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
85. Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики: монографія. За заг. ред. А. Б. Гриняка. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 402 с.
86. Егоров Ю. П. Сделки как средства индивидуального регулирования: дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03. Екатеринбург, 1993. 212 с.
87. Екологічне право України: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2009. С. 206.
88. Єжель О. Л. Поняття «державне замовлення» в господарських правовідносинах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. С. 37–41.

89. Загальна теорія держави і права. В. М. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачов та ін. За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. С. 411.

90. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. док. юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, док. юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. С. 220.

91. Закон України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 № 2665-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>. (дата звернення 12.03.2016).

92. Закон України «Про державну геологічну службу України» від 04.11.1999 № 1216-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1216-14>.

93. Закон України «Про захист прав споживачів». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення 04.05.2018 р.).

94. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (дата звернення 15.08.2017).

95. Закон України «Про публічні закупівлі». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19/print1445344752141534>. (Дата звернення 22.03.2018 р.).

96. Закон України від 12 травня 1991 р. «Про захист прав споживачів». Відомості Верховної Ради України. 1991. № 30. Ст. 379. В редакції Закону України № 1779-VI від 17. 12. 2009 р. URL: <http://www.svarta.com.ua/img/zstored/files/%D0%97%D0%90> (дата звернення 03.05.2018 р.).

97. Занковский С. С. Субподряд в капитальном строительстве: Правовые вопросы. Москва; Наука, 1986. С. 53.

98. Змеев А. А. Роль торгов на рынке машин и оборудования развивающихся стран. БИКИ. 1980. Приложение 2. 224 с.

99. Зобов'язальне право України: підручник. За ред. Є. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. К.: Істина, 2011. С. 76.

100. Зозуляк О. І. Договір як правова форма реалізації цивільної правосуб'єктності юридичних осіб: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2010. 211 с.

101. Зозуляк О. І. Реалізація цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у договірній формі: монографія. Івано-Франківськ, Нова зоря. 2012. 216 с.

102. Иоффе О. С. Обязательственное право. Москва: Изд. «Юрид. лит.», 1975. 880 с.

103. Иоффе О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву. Ленинград, 1955. С. 94.
104. Иоффе О. С. Советское гражданское право. Отдельные виды обязательств. Курс лекций. Т. 2. Л.: ЛГУ, 1961. 531 с.
105. Иоффе О.С. Обязательственное право. Москва: Изд. «Юрид. лит.», 1975. 880 с.
106. Иванов В. В. Общие вопросы теории договора. Москва. Эдиториал УРСС, 2000. 160 с.
107. Каган Е., Суходольский Г. Правовая природа конкурса. Хозяйство и право. 2001. №2. С. 49–52.
108. Канзафарова І. С. Теорія цивільно-правової відповідальності: Монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 264 с.
109. Карасьова В. Історія розвитку державних закупівель. Формування ринкових відносин в Україні. 2003. № 9. С. 105–110.
110. Каратанова Л. К. Государственный заказ как инструмент инновационной политики: особенности, механизмы. Власть. 2011. № 6. С. 55–58.
111. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М.: Изд-во АН СССР, 1958. 185 с.
112. Кодекс про надра. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.05. 2018р.).
113. Кодекс України «Про надра» від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>.
114. Козлов А. М. Теоретичні основи співвідношення понять «державні потреби» та «державне замовлення». Eurasian Academic Research Journal. 2017. № 10 (16). С. 59–63.
115. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
116. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
117. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 11.04.1980. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_003 (дата звернення 03.03.2018 р.).
118. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

119. Коструба А. В. Реалізація правосуб'єктності держави Україна в цивільних правовідносинах: проблемні аспекти. Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 8 листопада 2016 р. К.: ТОВ «Білоцерківдрук, 2016. 186 с.

120. Кофман В. И. Советское гражданское право. Т. 1. М.: Высшая школа, 1968.

121. Корецкий Д. А. Теоретико-правовые основы учения о договоре. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 211 с.

122. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения. Сов. государство и право. 1966. № 10. С. 50–57.

123. Красавчиков О. А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции. Свердловск: УрГУ, 1980. С. 3–20.

124. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. Москва, 1958. 183 с.

125. Красавчиков О. А. Ответственность, меры защиты и санкции в советском гражданском праве. Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав. Свердловск, 1973. С. 13.

126. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. Москва: Госюриздат, 1950. 183 с.

127. Краснов Н. И. Реальное исполнение договорных обязательств между социалистическими организациями. Москва: Госюриздат, 1959. 178 с.

128. Крива М. В. Цивільно-правова відповідальність сторін за договором підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 3. С. 121–127.

129. Крива М. В. Нормативно-правові засади регулювання підрядних відносин із геологічного вивчення надр за державним замовленням. Підприємство, господарство і право. № 6, 2017. С. 32–35.

130. Крива М. В. Поняття та предмет договору підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Випуск №6(21). Том 1. Івано-Франківськ, 2017. С. 91–94.

131. Крива М. В. Держава Україна як сторона у договорі підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Публічне право: науково-практичний юридичний журнал, 2018. № 3 (31). С. 186–192.

132. Крива М. В. Права і обов'язки замовника у договорі підяду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Eurasian Academic Research Journal. 2018. № 5 (23). С. 88–94.

133. Крися М. В. Деякі ознаки договору про виконання робіт по геологічному вивченню надр за державним замовленням. Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства» (ЮПІС–2016)»: зб. матеріалів проблемно-наукової міжгалузевої конференції. Івано-Франківськ, 2016. 175 с. С. 37–34.

134. Кузнецова Н. С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. Киев, 1993. С. 3.

135. Кузнецова Н. С. Юридичні особи публічного права: місце і роль у цивільному обороті України. Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 8 листопада 2016 р. Київ: ТОВ «Білоцерківдрук, 2016. 186 с. С. 10–12.

136. Кузьменко О. А. Публічний інтерес у міжбюджетних правовідносинах: характеристика та взаємозв'язок з об'єктом. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 4. С. 111.

137. Курамжина Н. В. Договор подряда на строительство торговых и офисных центров: дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03. М.: РГБ, 2005. С. 46.

138. Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права. Москва, 1987. С. 108.

139. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву: Теоретические проблемы. М., 1981. С. 23.

140. Лукасевич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проктних та пошукових робіт: монографія. Тернопіль. ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. 180 с.

141. Лунц Л. А. Договорная ответственность. М.: Юриздат, 1948. 216 с.

142. Луценко Д. С. Реалізація нерухомого майна на публічних торгах за цивільним законодавством України. Дис.. канд. ... юрид. наук: 12.00.03. К., 2016. 210 с.

143. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: навч. Посібн. 2-е вид., перероб. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.

144. Луць В. В. Сроки в гражданских правоотношениях. Правоведение. 1989. № 1. С. 38–41.

145. Луць В. В. Сучасна кодифікація договірної права в Україні: здобутки і проблеми. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2 (33). № 3 (34). С. 435.

146. Луць В. Інституту договору в цивільному праві України (до 10-ї річниці чинності ЦК України). Приватне право. 2003. № 2. С. 29.

147. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 560 с.

148. Лушпаєва Л. В. Цивільно-правові договори на реалізацію сільськогосподарської продукції в умовах переходу до ринку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1994. С. 14.
149. Майданик Р. А. Цивільне право. Загальна частина. Т. 1. Вступ у цивільне право. Київ: Алерта, 2012. 472 с.
150. Маклаков А.С. Контракты по объектам, предусмотренным межправительственными соглашениями, на коммерческих условиях, вне межправительственных соглашений, агентские фирмы, тендеры. Москва, 1972. 156 с.
151. Малеин Н.С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях. Москва, 1968. С. 22.
152. Маслаков А. В. Публичные интересы и их классификация. Право и государство: теория и практика. 2009. № 2 (50). С. 35.
153. Матвеев Г. К. Вина в советском гражданском праве. Київ, 1951. С. 7.
154. Матвеев Г. К. Основания гражданско-правовой ответственности. Москва: Юрид. лит. 1970.
155. Наказ Держгеонадр від 09.10.2015 № 326. URL: <http://geo.gov.ua/storinka/nakazy-derzhgeonadr> (дата звернення 06.05.2018 р.).
156. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України 14.06.2013 року. № 263. Офіційний вісник України. Офіційне видання від 16.08.2013. № 60, стор. 215, стаття 2159, код акта 68084/2013.
157. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України 14.06.2013 року. № 263. Офіційний вісник України. Офіційне видання від 16.08.2013. № 60, стор. 215, стаття 2159, код акта 68084/2013.
158. Насурлаєва К. Е. Цивільно-правове регулювання договору інжинірингу. Автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 20 с.
159. Недужий И.И. Международные торги. М.: Международные отношения, 2-е изд., 1991. 143 с.
160. Никитин А. В. Договор подряда в гражданском праве Российской Федерации: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2013. С. 66.
161. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. Москва: Госюриздат, 1950. 416 с.
162. Общая теория государства и права: академ. курс в 2-х т. Под ред. М. Н. Марченко. Т. 2. Москва: Юридическая литература, 1998. С. 361.
163. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва, 1999. С. 253.

164. Озеров П. С. Гражданско-правовое регулирование отношений строительного подряда: дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03. Москва: РГБ, 2003. 210 с.

165. Олюха В. Г. Оптимізація капітального будівництва: господарсько-правові проблеми: монографія. Київ: ЦУЛ., 2015.

166. Осетиинска Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 220 с.

167. Отрадна О. О. Неустойка в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 20 с.

168. Павловцев Е. В. Проблемы правового регулирования отношений в сфере коммерческой рекламы в России и США: сравнительный анализ: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2002. 32 с.

169. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України: Автореф. дис. ... канд. Юриди. Наук. Київ, 1998. 16 с.

170. Первомайський О. О. Окремі питання участі територіальної громади у цивільних правовідносинах. Вісник Хмельницьк. ін-ту регіонального управління та права. 2003. № 2. С. 69.

171. Письменна О. В. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг): монографія. Вінниця: Видавництво «Вінницька газета», 2009. 160 с.

172. Пленюк М. Д. Дежава Україна як суб'єкт цивільно-правового зобов'язання. Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 8 листопада 2016 р. Київ: ТОВ «Білоцерківдрук, 2016. 186 с. С. 154–156.

173. Пленюк М. Д. Договір як основний юридичний факт – підстава виникнення цивільно-правових зобов'язань. Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 95-ій річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. Ан УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лютого 2017 р.). Харків: Право, 2017. 338 с.

174. Пленюк М. Д. Підстави виникнення зобов'язальних правовідносин в механізмі правового регулювання: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. 356 с.

175. Пленюк М. Д. Строки і терміни у договорах про виконання робіт (цивільно-правовий аспект): Монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 140 с.

176. Пленюк М. Д. Результат робіт як істотна умова договору будівельного підряду. Юридична Україна. 2013. № 10. С. 59–63.

177. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. док. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 420.

178. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: монографія. К.: Правова єдність, 2009. 374 с.

179. Подекуди у справах ВСГУ підкреслюється, що роботи виступають засобом досягнення результату та наділення замовника правом власності (господарського відання, оперативного управління) на предмет договору. (див. Постанова ВГСУ від 24.05.2007 р. у справі № 6/77-48 URL: даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 13 січня 2018 р.

180. Поліщук О. Ю. Право споживача на інформацію про продукцію та виробника (виконавця, продавця). // Приватне право і підприємництво Вип. 6, 2007 р. Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2007. С. 64–75.

181. Положення про проведення державної експертизи звітів щодо результатів геологічного вивчення надр, а також інших геологічних матеріалів. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0513-13>. Дата звернення: 05. 04. 2018 р.

182. Постанова ВГСУ від 06.02.2007 р. у справі № 14/432 URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 2 грудня 2017 р.

183. Постанова ВГСУ від 16.09.2010 р. у справі № 13-209-09. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0.

184. Постанова ВГСУ від 22.11.2006 р. у справі № 10/16-06. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 21 листопада 2017 р.

185. Постанова ВГСУ від 23.01.2008 р. у справі № 6/3551. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 25 листопада 2017 р.

186. Постанова ВГСУ від 23.08.2012 р. у справі № 59/220. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0. Дата звернення 28 листопада 2017 р.

187. Постанова ВГСУ від 26.12.2007 р. у справі № 14-54-07. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0.

188. Постанова ВГСУ від 29.09.2010 р. у справі № 17/169-08-5434. URL: База даних «VERDICTUM», версія 2.0.

189. Постанова Вищого господарського суду України від 05 серпня 2010 року URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10911297> (дата звернення 05.05.2018р.).

190. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» від

30.05.2011. № 615. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615-2011-%D0%BF> (дата звернення 05.05.2018 р.).

191. Постанова про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами від 30.05.2011 р. № 615. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615-2011>. Дата звернення 07.04.2018 р.

192. Постанову Вищого господарського суду України від 26 квітня 2007 року (справа № 31/449). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_449600-07.

193. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Т.3: Доктрина приватного права України / Н. С. Кузнєцова, Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Харків: Право, 2013. 760 с.

194. Правові засади геологічного вивчення надр в Україні: Монографія. В. К. Філатова, Т. М. Шульга. Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. С. 69.

195. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. В. Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: Юрайт, 2013. С. 10.

196. Примак В. Д. Межі використання психологічних знань у справах про відшкодування моральної шкоди. Юридична Україна. № 5. 2011. С.69.

197. Примак В. Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (теорія, законодавство, судова практика). Київ: Юрінком Інтер , 2008. 432 с.

198. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 432 с.

199. Принципи міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА) від 01 січня 1994 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_920.

200. Принципи міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА) від 01 січня 1994 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_920 (дата звернення 05.05.2018 р.).

201. Принципи міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА) від 01 січня 1994 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_920.

202. Про державну геологічну службу України. Верховна Рада України; Закон від 04.11.1999 № 1216-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1216-14> (дата звернення 05.05.2018.).

203. Про затвердження Порядку проведення геологорозвідувальних робіт за рахунок коштів державного бюджету. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.01.1999 № 83. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/83-99-%D0%BF> (дата звернення 06.05.2018 р.).

204. Про затвердження Правил нормативного забезпечення геологічного вивчення надр Держкомприродресурсів України; Наказ, Правила від 13.12.2004 № 244. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0223-05> (дата звернення 05.05.2018 р.).

205. Про метрологію та метрологічну діяльність. Верховна Рада України; Закон від 5.06.2014 № 1314-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1314-18> (дата звернення 06.05.2018р).

206. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015 № 922–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 06.05.2018 р.).

207. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015 № 922–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 06.05.2018 р.).

208. Про стандартизацію. Верховна Рада України; Закон від 05.06.2014 № 1315-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення 05.05.2018 р).

209. Пугинский Б. И. Договор в новой системе хозяйствования. Советское государство и право. 1988. № 11. С. 57.

210. Пугинский Б. И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях. Москва: Юрид. лит., 1984. 137 с.

211. Пугинский Б. И. Частный договор в научной картине права. Ученые-юристы МГУ о современном праве. Под ред. М. К. Треушникова. Москва. Издательский дом. «Городец», 2005. С. 161–177.

212. Пучковська І. Й. Основна функція видів забезпечення виконання зобов'язання – захисна. Актуальні присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 березня 2012 р. [редкол.: В. І. Борисова (відп. ред.) та ін.]; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2012. С. 213–214.

213. Рабінович П. М. Соціальна сутність прав людини. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної наук.-практ. конференції, 3–4 лютого 2005 року. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. С. 5.

214. Римское частное право; под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. М.: Юридическое издательство министерства юстиции СССР. 1948. С. 474.

215. Родман Т. О. Зміна умов договору як спосіб захисту цивільних прав та інтересів. Дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.03. К., 2018. 210 с.

216. Родман Т. О. Зміст договору: щодо питання акцепту. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22–23

січня 2016 року). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 32–35.

217. Родоман Т. О. Оферта та акцепт як самостійні елементи в процесі укладення договору: від теорії до судової практики. Судова апеляція. 2016. № 3 (44). С. 92–100.

218. Розвідник – фахівець із розвідки надр, корисних копалин (Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>).

219. Розвідувальні роботи – комплекс робіт, що проводяться з метою промислової оцінки родовища, тобто встановлення кількості і якості корисної копалини, укладеного в родовищі, та умов його залягання. Комплекс розвідувальних робіт включає виробництво хімічних аналізів і технологічних випробувань відібраних проб корисних копалин, гідрогеологічні, геофізичні і маркшейдерські роботи, геологічні зйомки, результати яких відображаються в звітах по виконуваних робіт (Електронний ресурс: режим доступу <http://www.ekonomiks.net.ua>. Дата звернення: 07.04.2018 р.).

220. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. 3-тє вид., допов. К.: «ВД»Дакор», 2013. 672 с.

221. Савицька А. М. Суть цивільно-правової відповідальності. Юридична відповідальність. Львів, 1975. С. 5–6.

222. Свод Законов гражданских. Ч. 1. Т. 10. Общего Свода Законов Российской империи, изд. 1842. СПб. 1845 г.

223. Сейтмустафа А. Понятие исполнения обязательства. Актуальные проблемы частного права. Материалы международной научно-практической конференции (в рамках ежегодных цивилистических чтений). Алматы, 23-24 мая 2002 г. Алматы: КазГЮУ, 2003, С. 285–288.

224. Селиванова И. А. Проблемы организационной формы органов местного самоуправления. Проблемы вдосконалення правового регулювання місцевого самоврядування: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 грудня 2001 р.). За ред. М. І. Панова. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. С. 239.

225. Синайский В. И. Русское гражданское право. М.: Статут, 2002. 638 с.

226. Ситнік О. М. Догові побутового підряду за цивільним законодавством України: автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2016. 20 с.

227. Ситнік О. М. Договір побутового підряду за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 205 с.

228. Сібільов М. М. Акти цивільного законодавства і договір. Методологія приватного права: Зб. наук. праць (за матер. наук.-практ.

конференції, м. Київ, 30 травня 2003 р.). Редкол.: О. Д. Крупчан, (голова) та ін. Київ, 2003. С. 158).

229. Сібільов М. М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин. Право України. 2014. № 2. С. 34.

230. Сібільов М. Структура та основний зміст загальних положень про зобов'язання у проекті нового Цивільного кодексу України. Українське право. 1997. Число 1. С. 72–73.

231. Сібільов М. М. Базові моделі регулювання договірних відносин за новим Цивільним кодексом України. Українське комерційне право. 2003. № 4. С. 17–20.

232. Сібільов М. М. Динаміка договірних зобов'язань після їх виникнення. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 1(40). С. 79–88.

233. Советское гражданское право. К. Граве. Москва: Госюриздат, 1961. 486 с.

234. Советское гражданское право. Учебник для вузов. В 2-х томах. Под ред. О. А. Красавчикова. М.: Высшая школа, 1985. Т. 1. 544 с.

235. Сулейменов М. К. Цивільно-правовий договір за законодавством Республіки Казахстан. Право України. 2012. №9. С. 53–65.

236. Тихомиров Ю. А. Публічне право:учебник. М.: БЕК, 1995. С. 4–5.

237. Томчишен С. М. Визнання договору неукладеним за Цивільним та Господарським кодексами України. Вісник господарського судочинства. 2006. № 4. С. 178–187.

238. Тотьев К. Ю. Публичнинтерес в правовой доктрине и законодательстве. Государство и право. 2002. № 9. С. 23.

239. Указ Президії Верховної Ради Української Радянської соціалістичної Республіки «Про приєднання Української Радянської соціалістичної Республіки до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» від 23 серпня 1989 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/7978-11>.

240. Федоров В. И. Некоторые вопросы исполнения хозяйственно-договорных обязательств в капитальном строительстве. Труды Томского ун-та. Серия юридическая. Томск, 1969. Т. 194. С. 137.

241. Федоров И. В. Теоретические проблемы договорного регулирования хозяйственных связей в СССР.

242. Федорченко Н. В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практик: монографія. Київ.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2015. 328 с.

243. Федорченко Н. В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: монографія. Київ, 2015. 328 с.

244. Философский энциклопедический словарь: 2-е изд. Москва: «Советская энциклопедия», 1989. С. 505.
245. Фридман Н. П. Строки в гражданском праве. Москва: ВЮЗИ, 1986. С. 3–4.
246. Халабуденко О. А. К вопросу становления понятия «юридическая конструкция»: методологический аспект. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/theory/article22.html> (дата звернення 15.09.2017р.).
247. Харитонов Є. О. Харитонova О. І. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. Київ: Істина, 2009. 816 с.
248. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: вид. 2. Київ: Істина, 2007. С. 590.
249. Цибуленко З. І. Співпраця соціалістичних підприємств при виконанні господарських зобов'язань. Саратов, 1988. С. 93–94.
250. Цивільне право України. За заг. ред. В. І. Борисової, В. Л. Яроцького, І. В. Спасибо-Фатєєвої. – К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. С. 552.
251. Цивільне право України. Академічний курс. Підручник у 2т. За ред. Я. М. Шевченко. 2003. Т. 1 420 с.
252. Цивільне право України. Особлива частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
253. Цивільне право України: В 2-х томах. Т. 2. Підручник. За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонova; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубєвої. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 317–318.
254. Цивільне право України: підручник. Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. Київ, 2003. 776 с.
255. Цивільне право: підручник: у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право. 2011. Т. 2. – С. 166.
256. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2012. 736 с.
257. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004. С. 118–121.
258. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004. 928 с.

259. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар.: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. Т. 9, частина 1. Під редакцією І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, «Смугаста типографія», 2017. 592 с.

260. Чеговадзе Л. А. Договор как средство формальной определенности действий сторон. Хозяйство и право. 2012. № 12. С. 58–61.

261. Шевченко Я. М., Собчак А. А., Луць В. В., Боброва Д. В., Штефан М. И. Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. 1988. 261 с.

262. Шелест М. Деякі проблеми персоніфікації держави як учасника цивільних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 3. С. 78.

263. Шишка І. Р. Договір на маркетингові дослідження: дис. канд. ... юрид. наук: 12.00.03. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. 210 с.

264. Щербина В. С. Госпаодарське право України: навч. посіб. 3-е вид. перероб. і доп. К.:Юрінком Інтер, 2002. 392 с.

265. Юридичний словник. За ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. К: Гол. ред. Української Радянської енциклопедії, 1983. 871 с

266. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України. Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 488 с.

267. Яровая В. В. Юридическая конструкция договора как эффективный регулятор гражданско-правовых отношений. Вестник ВолГУ. Серия 9. 2012. Вып. 10. С. 193.

268. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 442 с.

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Крися М. В. Нормативно-правові засади регулювання підрядних відносин із геологічного вивчення надр за державним замовленням. *Підприємство, господарство і право*. № 6, 2017. С. 32–35.

2. Крися М. В. Поняття та предмет договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Випуск №6(21). Том 1. Івано-Франківськ, 2017. С. 91–94.

3. Крися М. В. Держава Україна як сторона у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*, 2018. № 3 (31). С. 186–192.

4. Крися М. В. Права і обов'язки замовника у договорі підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 5 (23). С. 88–94.

5. Крися М. В. Цивільно-правова відповідальність сторін за договором підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 3. С. 121–127.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Крися М. В. Відмежування договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням від інших підрядних договорів. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. 338с. С. 299–302.

7. Криса М. В. Предмет як істотна умова договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19-20 трав. 2017 р. МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС, 2017. 392 с. С. 320–322.

8. Криса М. В. Деякі ознаки договору про виконання робіт по геологічному вивченню надр за державним замовленням. *Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства» (ЮПІС–2016)»: зб. матеріалів проблемно-наукової міжгалузевої конференції*. Івано-Франківськ, 2016. 175 с. С. 37–34.

9. Криса М. В. Розірвання договору підряду із геологічного вивчення надр за державним замовленням в умовах АТО. *Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 16 листопада 2017 р. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. 256 с. С. 116–118.